

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM HUKUKU ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KİTABU HALLİ İŞKÂLİ'L-EFKÂR Fİ HİLLİ
EMVÂLİ'L-KÜFFÂR VE DA'VETU'N-NEFSİ'T-TALİHA
İLE'L-A'MALİ'S- SALİHA ADLI ESERLERİ
BAĞLAMINDA ŞEHZADE KORKUD'UN FİKHİ
GÖRÜŞLERİ

Sadık YILTAŞ

2501150755

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Ahmet Hamdi FURAT

İSTANBUL – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

	T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI	
---	--	---

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SADIK YILTAŞ Numarası : 2501150755
Anabilim Dalı / Danışmanı : DOÇ. DR. AHMET HAMDİ FURAT
Anasanat Dalı / Programı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Tez Savunma Tarihi : 18.07.2019 Saati : 15:00
Tez Başlığı : "KİTABU HALLİ İŞKÂL'L-EFKÂR Fİ HİLLİ EMVÂL'L-KÖFFÂR VE DA 'VETUN- NEFSİT- TALİHA İLE'L-A 'MAL'S-SALİHA ESERLERİ BAĞLAMINDA ŞEHZADE KORKUD'UN FİKHİ GÖRÜŞLERİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **ÇOKLUĞU**yla karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. AHMET HAMDİ FURAT		Kabul
2- DOÇ. DR. ABDULLAH DURMUŞ		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ HASAN ÖZKET		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ABDÜSSELAM ARI		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH TIRABZON		

ÖZ

KİTABU HALLİ İŞKÂLİ'L-EFKÂR Fİ HİLLİ EMVÂLİ'L-KÜFFÂR VE DA'VETU'N-NEFSİ'T-TALİHA İLE'L-A'MALİ'S- SALİHA ADLI ESERLERİ BAĞLAMINDA ŞEHZADE KORKUD'UN FIKHİ GÖRÜŞLERİ SADIK YILTAŞ

Şehzade Korkud'un fıkhi anlayışının izaha kavuşması sonucunda Osmanlı hanedanının fıkıh ilmine katkısı ve Osmanlı dönemi fıkıh tarihinin anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Şehzade Korkud'un kaleme aldığı eserlerden onun Şafii mezhebi çizgisini takip ettiği bu mezhep literatürüne yaptığı yoğun atıflar ve Şafii mezhebi çevresinden gösterdiği delillerden anlaşılmaktadır. Nitekim Şehzade Korkud, Osmanlı hanedan üyelerinden Şafii mezhebini benimseyen tek kişi olarak bilinmektedir. Bu çalışmada Şehzade Korkud'un mezhep değişikliğinin eserlerine ve fikirlerine yansımalarının boyutları üç bölüm halinde incelenmiştir.

İlk bölümde Şehzade Korkud'un hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Şehzade Korkud, saltanat makamından ve idari işlerden uzak durmak istediğini her fırsatta dile getirmiştir. Ancak yasa haline kardeş katli teamülünün bir sonucu olarak da padişah olma yollarını denemekten geri durmamıştır. Şehzade Korkud, diğer Osmanlı sultanları gibi divanı olmakla beraber İslami ilimler alanında eser veren tek hanedan üyesidir.

İkinci bölümde Şehzade Korkud'un Osmanlı dönemi ganimet ve cariyeye hukukuna dair eleştirileri meseleler halinde ele alınmıştır. Korkud, o dönemde ganimet ve cariyelik konusunda şer'i hükümlerin tatbik edilmediğini, *Kitabu Halli İşkâli'l-Efkâr fî Hilli Emvâli'l-Küffâr* adlı eserinde zikretmektedir.

Üçüncü bölümde ise siyasete örf şüphesinin karışmasıyla siyasi ser'i hükümlerin terk edilmesi ve kardeş katli konusundaki Şehzade Korkud'un eleştirilerine meseleler halinde yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Şehzade Korkud, Şafii mezhebi, ganimet, cariyelik, kardeş katli.

ABSTARCT

ISLAMIC LAW/JURISPRUDENCE/FIQH VIEWS OF ŞAHZADE KORKUD IN THE CONTEXT OF THE BOOKS THE KITABU HALLI İŞKÂLİ'L- EFKÂR Fİ HILLI EMVÂLİ'L-KÜFFÂR AND DA'VETU'N-NEFSİ'T- TALIHA İLE'L-A'MALİ'S- SALİHA

SADIK YILTAŞ

As a result of the understanding of the fiqh of Şehzade Korkud, the contribution of the Ottoman dynasty to the science of fiqh and the understanding of the fiqh history of the Ottoman period are of great importance. (Bu cümlelerin Türkçesinde problem var abi Yüklemele Özne uyumsuz).

From the works written by Şehzade Korkud, from the intense references he made to this sect literature and the evidence he showed around the Shafii sect, it is understood that he followed the Shafi'i sect line. As a matter of fact, Şehzade Korkud is known as the only person who adopted the Shafii sect among the members of the Ottoman dynasty. In this study, the dimensions of Şehzade Korkud's reflection of sectarian change on his works and ideas are analyzed in three parts.

In the first part, the life and works of Şehzade Korkud are emphasized. Şehzade Korkud expressed his wish to stay away from the sultanate and administrative affairs on all occasions. However, as a result of the convention of brother-slaughter law, he never hesitated to try ways of being the Sultan. Like the other Ottoman sultans, Şehzade Korkud also had a Divan but he was the only dynasty member who had works in the field of Islamic sciences.

In the second part, the criticisms of Şehzade Korkud about the booty and odalisque law of the Ottoman period are discussed as issues. Korkud states in his book called *Kitabu Halli İşkâli'l-Efkâr fî Hilli Emvâli'l-Küffâr* that Sharia laws were not applied on booty and odalisque in that period.

In the third part, the criticism of Şehzade Korkud about the abandonment of political Sharia laws with the suspicious intervention of custom and brother-slaughter law are discussed as issues.

Keywords: Şehzade Korkud, Shafii Sect, Booty, Odalisque, Brother Slaughter

ÖNSÖZ

Fıkıh ilmi, daima sosyal hayatın merkezinde olmuş ve gerek devlet gerekse şahıs hukuku açısından sürekli kendini yenileyen bir ilim olarak varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti döneminde de fıkıh ilmi, uygulama alanı bulmuş ve âlimlerin çalışmalarıyla ilerleme kat etmiştir. Osmanlı hanedanına mensup olan Şehzade Korkud da fıkıh ilmine katkı sağlayan meşhur âlimlerden biridir.

Dolayısıyla Şehzade Korkud'un değindiği meseleler ve geride bıraktığı eserler üzerinde durulması ve tetkik edilmesi gereken özgün bir inceleme alanı olarak karşımızda durmaktadır. Korkud, dönemin âlimlerinin güncel meseleler karşısında kayıtsız kaldıklarından şikâyet ederek aslında o dönemin ilmî araştırmalar açısından durgunluk arz ettiğini ima etmiştir. Korkud'un böyle bir dönemde harcadığı ilmî çabalar, ele alınmamış bir konu olarak önümüze çıkmaktadır.

Hanedan üyelerinin alışa gelen hayat tarzlarından farklı bir yaşam süren, şehzadelere yasak olmasına rağmen ilim için ülke toprakları dışına çıkıp Mısır'a giden ve farklı hocalardan eğitim alan Şehzade Korkud, diyalektik düşünce yapısına sahip birisidir. Şafii mezhebine müntesip tek Osmanlı hanedanı üyesi ve hanedan sultanlarının bazı uygulamalarını içeriden eleştirebilen ender kişilerden biri olan Şehzade Korkud, mezhep taassubu yapmamıştır. Ancak ağırlıklı olarak görüşlerini Şafii mezhebi literatüründen delillerle desteklemiştir.

Öte taraftan Korkud'un, edebî ve tarihî yönlerinin dışında başta fıkıh olmak üzere ahlak, tasavvuf ve kelam ilimlerindeki konumu hak ettiği derecede incelemelere konu edilmemiştir. Bu da bizi, geride bıraktığı müktesebat üzerinden onun fikhî anlayışını araştırmaya sevk etmiştir. Bu araştırmamızda Şehzade Korkud'un fikhî anlayışının boyutlarını bahis mevzusu olarak seçtik. Onun mezhep değişikliği sebebinin irdelleyerek eserleri üzerinden fıkıh ilmî alanındaki yerini da tespit etmeyi amaçladık.

Tezimiz, bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Şehzade Korkud'un da yetiştiği Osmanlı medrese eğitim sisteminin gelişim evreleri üzerinde durduk. Ayrıca Korkud gibi fakihlerin yetişmesine zemin hazırladığı için fıkıh ilminin medrese eğitimindeki konumuna ve ağırlığına değindik. Birinci bölümde Korkud'un hayatı ve eserleri üzerinde durduk. İkinci bölümde. *Kitabu Halli İşkâli'l-*

Efkâr fî Hilli Emvâlî'l-Küffâr adlı eseri bağlamında Şehzade Korkud'un ganimet ve cariye hukukuna dair görüşlerini meseleler halinde açıklamaya çalıştık. Üçüncü bölümde ise *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha* adlı eseri bağlamında siyasete örf şüphesinin karışması, kardeş katli, ibadetlerde fevrilik-terahilik gibi meselelerde Korkud'un fıkhi anlayışını tespit etme gayreti içinde olduk. Ancak bu eserinde Şehzade Korkud'un fıkhi meseleleri müstakil bir şekilde ele almadığı gördük. Klab, nefis, günah gibi tasavvufi konuları işlerken fıkhi meselelere değinmektedir. Bu eserinde fıkhi ve tasavvufi konuların iç içe işlenmesi, davranış ile mananın insan hayatının tamamlayıcı iki ögesi olduğuna adeta dikkat çekmektedir.

Böylece bu çalışmayla Şehzâde Korkud'un fıkhi anlayışını akademik camiaya tanıtmayı ve onunla alakalı yapılacak çalışmalara zemin hazırlamayı hedefledik.

Çalışmalarım sırasında çokça istifade ettiğim İslam Araştırmaları Merkezi ve Beyoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi kütüphanesi idarecilerine ve personeline, maddi ve manevi katkılarından dolayı İlim Yayma Cemiyetine(İYC) teşekkürü bir borç bilirim. Bu araştırma sürecinde bana rehberlik eden hocam Doç. Dr. Ahmet Hamdi FURAT, çalışmamı okuyup katkı sağlayan Doç. Dr. Abdullah DURMUŞ ve Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖZKET'e şükranlarımı iletiyorum. Ayrıca çalışmama katkı sunan Dr. Abdurrahim KIZILŞEKER'e teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca arkamda duran ve bütün sıkıntılara rağmen maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen başta babam olmak üzere aileme minnettarım. Bu uzun çalışma sürecinde sabırla bana destek çıkan eşime ve oğluma ayrıca teşekkür ederim. Çalışmamın bir sonraki çalışmalara katkı sağlamasını temenni ederim.

Sadık YILTAŞ

Diyarbakır, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTARCT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISASALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1
I. ŞEHZADE KORKUD’UN YETİŞTİĞİ EĞİTİM SİSTEMİ	1
II. KONU VE METOD	5
III. KAYNAKLAR	6

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEHZADE KORKUD’UN HAYATI VE ESERLERİ

1. ŞEHZADE KORKUD’UN HAYATI.....	7
1. 1. Sancak Beyliği	8
1. 2. Korkud’un Mısır’a Gıtmesi.....	9
1. 3. Korkud’un Manisa’ya gıtmesi	11
1. 4. Şehzade Ahmed’in İstanbul’a daveti	11
1. 5. Korkud’un Taht Yarışını Kaybetmesi.....	12
1. 6. Şehzadelerin Boğulmaları ve Korkud’un Endişeli Durumu	12
1. 7. Korkud’un Akıbeti	13
1. 8. Şehzade Korkud’un Evlatları	14
1. 9. İlmi Kişiliği.....	15
1. 10. Hocaları.....	16
2. ESERLERİ.....	16
2. 1. Hallu İşkâli’l-Efkar fi Hilli Emvali’l-Küffar	16
2. 2. Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha ila’l-A’mâli’s-Sâliha bi Âyati’z-Zahire ve’l-Beyyinati’l-Bâhire.....	17
2. 3. Fetevâ-yi Korkûdiyye	17
2. 4. Kitabu Vesilet’il-Ahbab.....	18
2. 5. Şerhu Elfazi’l-Küfr	18
2. 6. Korkud’un Divanı	19
2. 7. Şerhu’l-Mevâkıf li’l-Cürcânî	19

İKİNCİ BÖLÜM

“KİTABU HALLİ İŞKÂLİ’L-EFKAR Fİ HİLLİ EMVÂLİ’L-KÜFFAR” ESERİ BAĞLAMAINDA ŞEHZADE KORKUD’UN FIKHİ GÖRÜŞLERİ

1. KORKUD’UN YAŞADIĞI DÖNEMDE GANİMET TAKSİMİNİN ŞER’İLİĞİ	21
1.1. BİRİNCİ MESELE: GANİMET TAKSİMİ	21
1. 1. 1. Dört Halife Dönemi	27
1. 1. 2. Asr-ı Saadet Dönemi.....	28
1. 1. 3. Maslahat Esasına Göre.....	30
1. 1. 4. Mekke’nin Fethinden Sonra.....	30
1. 1. 5. Huneyn Savaşından Sonra	31
1. 1. 6. Irak Toprakları Konusunda	34
1. 1. 7. Hayber’in Fethinden Sonra	37
1. 1. 8. Beştebir Payının Hz. Peygamber Dönemine Mahsus Olduğu Görüşüne	38
1. 1. 9. İlk İki Halifenin Hz. Peygamber’in Yakınlarına Pay Vermemesi Konusunda	39
1. 1. 10. Fey ve Ganimetin Aynı Şey Olduğu Görüşüne Göre.....	42
1. 1. 11. Ganimet Ayetinin Kapsamının Tahsise Uğramasıyla Zannî Olması Görüşüne Göre.....	44
1. 1. 12. Ganimetten Gizli Pay Almak (Ğulul) Açısından	46
1. 2. İKİNCİ MESELE: DÜŞMAN ÜLKESİNDE ELE GEÇİRİLEN MALLAR GANİMET Mİ.....	49
1. 2. 1. Darü’l-Harbe Gizlice Girilip Alınan Malın Hükmü.....	49
1. 2. 2. Düşman Ülkesinden Gasp Edilen Malın Hükmü	52
1. 2. 3. Düşman Ülkesinde Bulunan Yitik Malın Hükmü ve İlan Süresi	53
1. 3. ÜÇÜNCÜ MESELE: DEVLET BAŞKANININ İZNİ OLMAKSIZIN ELDE EDİLEN GANİMETİN HÜKMÜ	56
1. 4. DÖRDÜNCÜ MESELE: ÜCRETİ ASKER GANİMETTEN PAY ALIR MI?.....	56
1. 5. BEŞİNCİ MESELE: DÜŞMAN ASKERİNİN KAÇARKEN GERİDE BIRAKTIĞI MALIN HÜKMÜ	57
1. 6. ALTINCI MESELE: DEVLET BAŞKANININ GANİMET PAYLAŞIMINDAN ÖNCE BİR MAL VERMESİNİN HÜKMÜ	57
1. 7. YEDİNCİ MESELE: CARİYEDEKİ MÜŞTEREK HİSSENİN AZÂD EDİLMESİNİN HÜKMÜ	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“DA‘VETU’N-NEFSİ’T-TALİHA İLE’L-A‘MALİ’S- SALİHA” ESERİ BAĞLAMINDA ŞEHZADE KORKUD’UN FİKHİ ANLAYIŞI

1. BİRİNCİ MESELE: SİYASETE ÖRFİLİK ŞÜPHESİNİN KARIŞMASI	61
2. İKİNCİ MESELE: KARDEŞ KATLİ VE KISAS HÜKMÜ	61
3. ÜÇÜNCÜ MESELE: DEVLET İDARESİNDE HAKSIZ KAZANÇ.....	63
4. DÖRDÜNCÜ MESELE: GASB.....	64
5. BEŞİNCİ MESELE: DEVLET YÖNETİMİYLE UĞRAŞAN GÜNAHLARDAN ARI OLAMAZ	64
6. ALTINCI MESELE: DEVLET İDARESİNDE OLANIN KALBİ SAF/TEMİZ KALMAZ.....	65
7. YEDİNCİ MESELE: CİHAD VE İLİM	67
8. SEKİZİNCİ MESELE: İLAHİ EMİR VE YASAKLARA AYKIRI DAVRANMAK.....	72
9. DOKUZUNCU MESELE: ZİNA HADDİNDE ZAMAN AŞIMI	73
10. ONUNCU MESELE: İSLAM HUKUKUNDA FEVRİLİK VE TERAHİLİK	74
10. 1. İbadetlerde Fevrilik ve Terahilik	74
10. 2. Namazların Kazasında	74
10. 3. Ramazan Orucunun Kazasında	77
10. 4. Hac Farızasının Kazasında.....	80
10. 5. Kefaretlerde Fevrilik ve Terahilik.....	82
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	85

KISASALTMALAR

as.	:Aleyhi's-Selam
b.	:Bin veya İbn
c.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
h.	:Hicri
Hz.	:Hazreti
ö.	:Ölüm
s.	:Sayfa
sav.	:Sallallahu Aleyhi Vesellem
sy.	:Sayı
Tah.	:Tahkik eden
Terc.	:Tercüme Eden
ty.	:Tarih Yok

GİRİŞ

I. ŞEHZADE KORKUD'UN YETİŞTİĞİ EĞİTİM SİSTEMİ

Fıkıh, kaynak olarak Kuran ve sünneti esas alan bir ilim dalıdır. Bu iki ana kaynaktan beslenen fıkıh, zaman içerisinde tekâmül etmiştir. Dinamik niteliği olan fıkıh, mezheplerin teşekkül etmesiyle ana mecrasına kavuşmuştur. İlk dönemlerden itibaren icitihadî faaliyetler ve akademik çalışmalarla fıkıh, sürekli gelişim göstermiştir.

İslam Devletleri, başından beri ilim tahsili için büyük müesseseler inşa etmiştir. Osmanlı devleti de ilmî ve kültürel faaliyetlere zemin hazırlamış ve bu faaliyetler için başta camiler ve medreseler olmak üzere mekânlar tahsis etmiştir. Osmanlı devleti kuruluşundan kısa bir süre sonra ilmi faaliyetler için medreseler kurması¹, kendisinden önce mevcut olan kültürü benimsediği ve var olan birikimden ilmin gelişmesi için istifade ettiğini göstermektedir.

Ayrıca Osmanlı devletinin gelişmesiyle İznik, Bursa ve Edirne gibi pek çok yerde medreseler bina edilmiştir. Bu müesseselerdeki eğitimin, yüksek öğretim niteliğinde olduğu buralarda müderrislik yapan ve buralardan yetişen öncü şahsiyetlerden anlaşılmaktadır.

Özellikle Fatih Sultan Mehmet (ö. 1481) gibi padişahların ilme verdikleri büyük önemden dolayı² Osmanlı tarihinde ilmi faaliyetler bilhassa bazı dönemlerde sıçrama yapmıştır. Fatih'in, farklı din ve mezheplere mensup olmasına rağmen pek çok ilim adamını İstanbul'a davet etmesi³ sonucunda İstanbul zamanın önemli bir ilim merkezi haline gelmiştir. Başarılı öğrencilerin devlet başkanı tarafından takip edilmesi ve icazet aldıktan sonra müderrislik ve kadılık gibi önemli görevlere atanması da ilmî faaliyetlerin sürekli gelişim göstermesine vesile olmuştur.

¹ Kayapınar, Hasan, “ XVI. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Fıkıh Eğitimi (Sahn-ı Seman ve Süleymaniye Örneği), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 10, sy. 54, y. 2017, s. 1010.

² Kayadibi, Fahri, “Fatih Sultan Mehmet Döneminde Eğitim ve Bilim”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, sy. 8, s. 1.

³ İnalcık, Halil, “Mehmet II”, *DİA*, Ankara 2003, c. 28, s. 406; Kayapınar, Hasan, “ XVI. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Fıkıh Eğitimi, s. 1013

Yine Fatih döneminde kurulan “Sahn-ı Semân” medreseleri, Osmanlı ilim tarihi açısından büyük önem arz etmektedir.⁴ Bu medreselerde Buhârî’nin (ö. 254) *el-Câmiu’s-Sahîh* isimli hadis kitabı, Merğînânî’nin *Hidâye*’si ve Taftazânî’nin *Telvîh*’i gibi eserlerin okutulması,⁵ burada yapılan eğitimin bu günkü lisans eğitiminin dahi çok üzerinde olduğuna işaret etmektedir.

Süleymaniye medreseleri ise Sahn-ı Semân medreselerinden sonra Kanûnî Sultan Süleyman (ö. 1566) döneminde kurulan külliyenin bir bölümü niteliğindedir. Ancak Sahn-ı Semân medreselerinde İslâmî ilimler okutulurken, Süleymaniye medreselerinde ise bunun yanı sıra tıp, hukuk ve edebiyat gibi alanlarda da eğitim verilmiştir.⁶

Bu kurumlarda eğitim süresi, öğrencinin çalışma gayretine ve okuduğu kitaplara göre kişiden kişiye değişkenlik göstermektedir. Ancak hocanın onay vermesiyle öğrenci bir kitabı bitirip başka bir kitaba geçebilmektedir. Nihayetinde aldığı eğitimleri gösteren diploma mahiyetindeki icazetnamede, öğrencinin hangi dersi hangi âlimden okuduğu silsile şeklinde aktarılmaktadır. Böylece hangi âlimin ekolüne mensup olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Yalnız şu da bir gerçektir ki Osmanlı döneminde medreseler, Sahn-ı Semân ve Süleymaniye medreseleriyle sınırlı değildir. Bunlardan başka pek çok medresenin mevcut olduğu da bilinmektedir. Bu iki örnek üzerinden Osmanlı döneminde genelde ilmî, özelde ise fikhî faaliyetlerin seyrine dair bir tasavvur oluşturulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı medreselerinde çeşitli alanlarda eğitim verilmiştir. İslâmî ilimlerle beraber akli ilimler de okutulmuştur. İslâm dininin Sünnî yorumunu benimsemesinden dolayı okutulan eserler de bu çizgide olmuştur.

Bu medreselerde eğitim dili Arapça olduğu için Arapça gramer kitapları olan *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd*, *İzzî*, *Avâmil*, *İzhâr* ve *Kâfiye* gibi eserler üzerinden sıkı bir dil bilgisi eğitimi verilmiştir.⁷

⁴ Unan, Fahri, “Sahn-ı Semân” *DİA*, İstanbul 2008, c. 35. s. 532-534.

⁵ Kayapınar, Hasan, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Fıkıh”, s. 1014.

⁶ Kır, Yasin, “Osmanlı ilmiye Teşkilatı”, s. 3.

⁷ Kayapınar, Hasan, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Fıkıh Eğitimi”, s. 1015.

Hadis alanında seviye gruplarına göre farklı eserler okutulmuştur. Bu medreselerde hadis alanında okutulan kitapların başında Ferrâ el-Beğavî'nin (ö. 1122) *Mesâbîhu's-Sünen* ve Buhârî'nin (ö. 254) *el-Câmiu's-Sahîh* gelmektedir. Ayrıca hadis dersi Daru'l-Hadis denilen yerlerde müstakil olarak da verilmiştir.⁸

Tefsir dersi için okutulan kitaplar da Sünnî çizgide olan alimlerin eserlerinden seçilmiştir. Ancak Zemahşeri'nin (ö. 1144) *el-Keşşâf* adlı eserinin okutulan listede yer alması, Osmanlı medreselerinde katı bir mezhep taassubunun olmadığına delalet etmektedir.

Ayrıca Hanefî mezhebinin, 16. asra kadar Osmanlı devletinin resmî mezhebi olduğuna dair açık bir ifadeye de rastlanmamaktadır.⁹ Bu döneme kadar ki uygulamalarda diğer mezheplere göre de hükmedilmiştir. Ancak tayin edilen kadılar genel olarak Hanefî mezhebine mensuptu. Binaenaleyh resmî mezhep vurgusunun gerekli olmadığı akla gelebilmektedir. Bu döneme kadar sünnî mezhep hoşgörüsünü yansıtan bir atmosfer hâkimdir. Ancak 16. asrın ortalarından sonra tayin edilen hâkimin hangi mezhebe göre hüküm vereceği bildirilmektedir. Zamanla bu tavır, medrese müfredatına da yansyarak diğer mezhep kaynaklarının ve mukayeseli hukuk çalışmalarının ihmal edilmesine sebep olmuştur.

Kelam alanında ise başlangıç seviyesinde Cürcânî'nin *Hâşîyetü't-Tecrîd*¹⁰ isimli eseri okutulmuştur. Biraz ileri aşamada ise Taftazanî'nin *Şerhu'l-Mekâsıd* ve Cürcânî'nin *Şerhu'l-Mevâkıf* gibi kelam alanında otorite olan eserler okutulmuştur.¹¹

Osmanlıların, Selçuklulardan tevarüs ettiği medrese geleneğinde fıkıh ilmi ise ayrı bir yere sahiptir. Selçuklular döneminde Şâfiî fakih ve usûlcü Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin (ö. 1083) müderris olarak tayin edilmesi medrese geleneğinde fıkıh ilminin önemini gözler önüne sermektedir. Osmanlı devletinin Orhan Gazi zamanında kurulan ilk medreselerin başına, müderris olarak meşhur fakih Dâvûd el-Kayserî'nin (ö. 1351) atanması ve bu müesseselerin kadı yetiştirmek amacıyla kurulması,

⁸ Kayapınar, Hasan, “ XVI. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Fıkıh Eğitimi, s. 1015.

⁹ Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları 2013, s. 90-91.

¹⁰ Atay, Hüseyin, “Fatih-Süleymaniye Medreselerinde Ders Programları ve icazetnameler”, *Vakıflar Dergisi*, 11, sy. 174, s. 13.

¹¹ Atay, Hüseyin, “Fatih-Süleymaniye Medreselerinde Ders Programları ve icazetnameler”, s. 9.

medrese eğitim sistemi içinde fıkıh ilmine olan eğilimin bir tezahürüdür.¹² Çünkü fıkıh, günlük hayatta karşımıza çıkan uygulamalara dair helal ve haram hükümleri ihtiva etmesi hasebiyle neredeyse bütün medreselerde eğitim programı içinde yer almış ve en şerefli, en mühim ilim dalı olarak itibar görmüştür.¹³ Fıkıh ilmine olan bu teveccüh, medrese müfredatında bu ilmin ders saatinin artmasını beraberinde getirmiştir.

Aslında Osmanlı toplumunda her kesim, bir ölçüde fıkıhla iştiğal etmiştir. Öyle ki XIX. yüzyılda açılan Askerî Rüşdiye ve İdâdiye’lerde bile ilmihâl ve ulûm-i dîniyye adı altında ilmihal ve ibadet esasları okutulması buna örnek teşkil etmektedir.¹⁴

Fıkıh ilminin medrese müfredatının merkezinde yer almasının bir sebebi de resmî makamlardan ve ilim ehlinde gördüğü ilgidir. Bu ilgiyle doğru orantılı olarak fıkıh, müfredatın gözde dersi haline gelmiştir. Ayrıca dönemin kadı (hakim) ihtiyacını da bu kurumlar karşıladığından, kadı olabilmek için gerekli olan fikhî bilgiye rağbetin artmasına vesile olmuştur. Bununla beraber medresenin müderris ihtiyacını kendi içinden karşılaması, okutulan derslerin somut bir neticesi ve öğrenciyi öğrenmeye sevk eden motive faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı medreselerinde başından beri kendisine has bir eğitim metodunun olduğunu söylemek zordur. Selçuklu medrese geleneği, eğitim metodu açısından örnek alınmıştır. Dersler öğretim yöntemleri açısından çok farklılık arz etmemiştir. Genel olarak takip edilen “*açıktan kitap takip usûlü*” fıkıh dersinde de uygulanmaktaydı. Dersler talebelerin müderris etrafında halka şeklinde toplanmasıyla işlenmiştir. Talebe, hoca tarafından okutulan kitabı ezberlemekteydi. Bu ezbercilik yöntemi daha sonra yerini yazma ve not almaya bırakmıştır.¹⁵

Osmanlı döneminde ictihad meselesine gelince genel olarak içtihadı karşı bir tepkiden bahsetmek mümkündür. Bunun sebepleri de bir mezhebe veya bir fakihe

¹² Telkenaroğlu, Rahmi, “Osmanlı’dan Günümüze Anadolu Medreselerinde Fıkıh Tedrisatı ve Sorunları” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2012, sy. 20 s. 151-177.

¹³ Hızlı, Mefail, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *U. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2008, c. 17, s. 1, s. 37.

¹⁴ Telkenaroğlu, M. Rahmi, “Osmanlı’dan Günümüze Anadolu Medreselerinde Fıkıh Tedrisatı ve Sorunları”, s. 153.

¹⁵ Telkenaroğlu, M. Rahmi, “Osmanlı’dan Günümüze Anadolu Medreselerinde Fıkıh Tedrisatı ve Sorunları”, s. 167.

kayıtsız bağlanmak, kendine güvenmek ya da yeni fikirlere açık olmamak şeklinde sıralanmıştır.¹⁶ Hanefî mezhebini özümsemiş ilk dönem Osmanlı fakihleri, kendi imamlarına bağlı olduklarından güncel problemlere yeni hüküm koyma yerine hocalarının ilmî mirasından meseleye uygun hükmü tercih etmeyi yeğlemişlerdir. Çünkü onlara göre asıl olan içtihat değil kendi mezhep imamlarından aktarılan görüşlerin delillerini ve hikmetlerini tayin etmek ve bu şablonla güncel meselelere çözüm getirmektir.¹⁷ Ancak o dönemde de ictihadın müspet yönlerinin olduğunu az da olsa savunan fakihler de olmuştur.

Fıkhî anlayışını bu çalışmada konu edindiğimiz Şehzade Korkud da yukarıda zikredilen Osmanlı eğitim sisteminden geçmiş olduğu için mukaddime niteliğindeki bu bilgileri arz etme gereği hâsıl olmuştur. Babası II. Bayezid ve dedesi Fatih Sultan Mehmet tarafından Şehzade Korkud'un eğitimi takip edilmiştir. Kendisi bir âlim kabul edilen Korkud, ilme ve ilim ehline ayrı bir önem göstermiştir. Sancak beyliği yaptığı sıralarda Osmanlı topraklarına ilim erbabından birinin geldiğini duyması halinde onu kendi sancağına davet ederek ona izzet ve ikramlarda bulunması bunun bir nişanesidir. Ayrıca bir fakih olan Korkud'un, okuduğu müfredatta fıkıh ilminin konumunun net anlaşılması için yukarıdaki fıkıh eksenli açıklamalar gerekli görülmüştür. Bu açıklamalar Korkud'un fıkhî anlayışının tamamlayıcısı niteliğinde olduğu için önemli görülmüştür.

II. KONU VE METOD

Nitekim Şehzade Korkud'un fıkhî anlayışının kendi eserleri bağlamında bilinmesi, bir ölçüde yukarıda zikredilen Osmanlı ilim geleneğinin bilinmesine bağlıdır. Bu geleneğin yetiştirdiği mümtaz şahsiyetlerden biri olan Korkud'un fıkhî konulara bakış açısının ve fıkhî meselelerde hüküm verme tavrının net anlaşılması, Osmanlı dönemi fıkıh tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. Özellikle ganimet, cariyelik, haksız yere bir cana kıyma ve siyasete örfün karışması gibi konularda şeriata uyulmadığı gerekçesiyle Şehzade Korkud'un eleştirel bir tutum takınması, bu araştırma konusunun orijinal yönünü ortaya koymaktadır.

¹⁶ Cici, Recep, “İslam Hukuk Tarihi Açısından İlk Dönem Osmanlı Hukuk Çalışmalarına Bir Bakış”, *U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1994, c. 6, sy. 6, s. 247.

¹⁷ Cici, Recep, “İslam Hukuk Tarihi Açısından İlk Dönem Osmanlı Hukuk Çalışmalarına Bir Bakış”, s. 248.

Bu çalışmayla, Osmanlı eğitim sisteminde yetişen ve âlim kabul edilen bir şehzade olan Korkud'un, fıkıh literatürüne kazandırdığı eserleri bağlamında meselelere hüküm verirken takip ettiği fikhî çizginin anlaşılması hedeflenmiştir. Ayrıca ilmi anlamda beslendiği kaynaklardan, hüküm verirken gösterdiği delil ve referanslardan Korkud'un, mezhep mensubiyeti göz önüne alınarak fıkıh alanında bıraktığı ilmi birikimin anlaşılır kılınması amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmamızda tasvir yöntemi esas alınarak bahsi geçen eserlerde Şehzade Korkud'un fikhî anlayışı olduğu gibi yansıtılmaya çalışılmıştır. Korkud'un akademik çalışmalarında atıfta bulunduğu hocalar ve kaynaklar göz önünde bulundurularak bazı hususlarda kısa değerlendirmeler yapılmıştır. Böylece Korkud'un meselelere hüküm verirken takip ettiği fikhî çizgi, takındığı ilmî tavır akademik camiaya tanıtılma gayreti gösterilmiştir.

III. KAYNAKLAR

Ancak birçok alanda eser veren ve fıkıhta otorite kabul edilen Şehzade Korkud'un fikhî anlayışı, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar* ve *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha* eserleri bağlamında izah edilmeye gayret gösterilmiştir. Ayrıca Şehzade Korkud'un, özellikle ganimet meselelerine dair hüküm verirken atıfta bulunduğu; Tâcuddîn Abdurrahman b. İbrahim el-Fezârî el-Firkâh'ın *er-Ruhsatu'l-Amîmetu fî Ahkâmi'l-Ganîmeti* ve İmama Nevevî, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha* eserleri de bu çalışma sırasında ilgili yerlerde gözden geçirilmiştir. Bununla beraber Korkud'un eserlerinde yer verdiği meselelerin anlaşılması için başta Şafii ve Hanefî mezhebi müktesebatı olmak üzere fıkıh külliyyatı da incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEHZADE KORKUD'UN HAYATI VE ESERLERİ

1. ŞEHZADE KORKUD'UN HAYATI

Osmanlı hanedanının bir üyesi olan ve İslami ilimlerle iştigal eden Şehzade Korkud, 1469 yılında babası II. Bâyezîd'in (ö. 1512) vali olduğu Amasya sancağında dünyaya gelmiştir. Korkud'un doğumu hakkında ittifak edilen bir tarih olmamakla beraber, bir görüşe göre 1467 diğerine göre ise 1469 senesinde doğmuştur.¹⁸ Sultan Korkud'un ganimet malları hususunda Arapça olarak kaleme aldığı “ *Hâllü'l Eşkâli'l-Efkâr fi Hill-i Emvali'l Küffar*” adlı eserinde verdiği bir bilgiden hareketle adının Mehmet, mahlasının Korkud ve künyesinin de Ebu'l-Hayr olduğunu anlamaktayız.¹⁹ Hacca gitmeye niyet etmesi sebebiyle şiirlerinde *Harimî* mahlasını kullanmıştır.²⁰ Korkud, Sultan Bayezid'in sekiz oğlundan biri olup; validesi Nigar Hatun, Fatma Sultan'la da ana baba bir kardeşirler.²¹

Korkud, 1480 yılında sünnet ettirilmek üzere payitaht İstanbul'a dedesi Fatih Sultan Mehmet'in yanına getirilmiştir. Babasının yanında tahsile başlayan Korkud, dedesinin gözetiminde ilim öğrenmeye devam etmiş, Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir.²² İstanbul'a gönderildiğinde on veya on iki yaşlarındaydı. Sünnet merasiminden sonra yaşları büyük olan Şehinşah *Menteşe (Muğla)*, Ahmet ise *Çorum* sancaklarına gönderilmiştir. Korkud'un da aralarında olduğu küçük şehzadeler ise büyük babalarının yanında kalmışlardır. Fatih Sultan Mehmet Mayıs 1481'de vefat ettiğinde büyüğü Amasya valisi Bayezid, küçüğü Karaman valisi Cem adlarında iki oğlu geride bırakmıştır. Yeniçeriler ve vezir-i âzam İshak Paşa (ö.1487), Sultanlık için destekledikleri Bayezid'in İstanbul'a gelmesi yönünde mektuplar yollanmıştır.²³ İshak Paşa öncülüğünde devlet adamları yaptıkları istişare

¹⁸ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut”, *Osmanlı Hanedanı Üstüne İncelemeler (Seçme makaleler 2)* içerisinde, s. 539.

¹⁹ Şehzade Korkud, *Hallu İşkâli'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 1142, s. 2.

²⁰ Uzunçarşılı, *II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut*, s. 541.

²¹ Uzunçarşılı, *II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut*, s. 539.

²² Kösal, Asım Cüneyd, *Osmanlı'da Âlim Bir Şehzade: Korkud*,

²³ Uzunçarşılı, *II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut*, s. 542.

neticesinde, saltanat makamının boş kalmaması için Bayezid'in çocuklarından en büyüğü olan Korkud babası gelinceye kadar vekâleten hükümdar ilan etmişlerdir.²⁴ Muhtelif kaynaklarda Korkud'un yaklaşık on sekiz gün hükümdarlık makamına vekillik ettiği, bu süreçte yeniçerilere cülus bahşişi vererek bir padişah gibi hareket ettiği geçmektedir.

1. 1. Sancak Beyliği

İkinci Bayezid'in hükümdar olduktan sonra Konya valisi olan kardeşi Cem Sultan'la aralarında çekişme başlamıştır. Bunun akabinde Cem Sultan Anadolu'da hükümdarlığını ilan edip Bursa'ya ilerlemiştir. Bu sıralarda Şehzade Korkud da İstanbul'dadır. Korkud, vezir-i azam İshak Paşa'nın sarayına çıkarılmıştır. Burada kendisine, validesine ve maiyetine maaşlar tahsis edildikten sonra 1483'te ilk olarak Saruhan'a (Manisa) sancakbeyi olarak tayin edilmiştir.²⁵ Ancak bu sancağın haslarının kendisine az geldiğini hükümdara ileterek yeni ilaveler yaptırmıştır. Ayrıca Midilli seferine destek kuvvet göndermiştir.²⁶

Saltanat naibliğinin verdiği avantajı kullanmak isteyen Korkud, kardeşleriyle olan taht yarışında İstanbul'a yakın olmak için her zaman bir çaba içerisinde olmuştur. Manisa havasına uyum sağlayamadığını bunun üzerine Bergama'ya gitmek istediğini dile getirmesi buna bir delil teşkil etmektedir.²⁷ Korkud, hem Vezir-i azam Hadım Ali Paşa ile bir toprak meselesi yüzünden aralarının açılması hem de Şehzade Ahmed'in faaliyetlerinden endişe duyulması üzerine Antalya'ya sevk edilmiştir. Bu da Korkud'un saltanat yarışından saf dışı edilmek istendiğinin emarelerindendir. Buna içlerlen Korkud, Manisa'ya dönmek için babasından bazı isteklerde bulunmuştur. Özellikle Manisa'ya dönme isteği kabul edilmeyince kendisine tahsis edilen yıllık yüksek gelirlerle Antalya kalesine inzivaya çekilmiştir. Bu inziva olayını Korkud'un taht hırsı içinde olmadığına yormak mümkündür. Çünkü o, devlet işleriyle uğraşmaktan ziyade ilim, fikir ve sanatla meşgul olmayı tercih etmiştir. Nitekim idare ve devlet işlerini lalasına ve alakadar olan kimselere bırakmıştır. O, Osmanlı hanedanında yegâne kabul edilen âlim ve fakihtir. O dönemin en yüce İslam

²⁴ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 542.

²⁵ Kazan Nas, Şevkiye, "Bir Şehir Bir Şair Sancak Beyi: Şehzade Korkud," *Antalya Kitapları -1-*, Palet Yayınları, Antalya 2018, s. 5; Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 543.

²⁶

²⁷ Emecen, Feridun, "Şehzâde Korkud", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, İstanbul, s.205-207.

âlimleri arasında addedilmiş ve ilm-i edvar denilen musikide de başta gelen üstadlar arasında kabul görmüştür.²⁸

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere vezir-i azamlığa ait olan İzmir haslarının, Korkud'a isteği üzerine verilmesinden dolayı Hadım Ali Paşa ile aralarının açılmasına sebebiyet vermiştir. Ali Paşa'nın Şehzade Ahmed'in padişah olmasından yana tavır takındığını ve bu konuda Hükümdar II. Bayezid'i etkilediğini gören Korkud'un üzüntüsü ve kırgınlığı daha da artmıştır. Bunun üzerine babasına gönderdiği mektuplarda valilik istemediğini, bu işe liyakatının olmadığını ve ilimle meşgul olacağından kendisine helal olan cizye mallarından bir tahsisatın yapılması arzusunu dile getirmiştir. Padişah bu kırgınlığı gidermek için Korkud'a, saygı duyulan kişileri ve ikna mektupları göndermiş ancak şehzadenin kararı değişmemiştir.²⁹ Bütün bunlara Korkud'un cevabı ise "bana saltanat eyalet gerekmez"³⁰ ifadesinden ibarettir.

1. 2. Korkud'un Mısır'a Gitmesi

Osmanlı şehzadelerinin her ne sûretle olursa olsun memleket dışına çıkmaları yasaktır. Özellikle bir dargınlık veya muhalefet vesilesiyle şehzadelerin memleket dışına çıkmaları ülke için bir tehdit, padişah için ise büyük üzüntü ve tedirginlik sebebi olmuştur. Nitekim bu dönemde vuku bulan Cem Sultan hadisesi muhtemel entrikaların canlı bir örneğidir. Bu gibi siyasî kargaşaların ve otorite boşluğunun önüne geçmek için bir saltanat kanunun olmaması sebebiyle saltanatı elde eden şehzade hayatta olan kardeşlerini öldürmesi teamül haline gelmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in "kardeş katli"³¹ konusundaki fetvası da bu teamülü kanunlaştırmıştır.

Sultan İkinci Bayezid, oğullarını çok severmiş ve onların isteklerini yerine getirmeyi hep arzu etmiştir. Ancak hastalığı ve yumuşak tabiatı sebebiyle son senelerinde devlet işlerini tamamen vezir-i âzam Hadım Ali Paşaya bırakmıştır. Yukarıda da zikredildiği üzere Ali Paşa da Bayezid'den sonra Amasya valisi Şehzade Ahmed'İN saltanata geçmesi taraftarıydı. Manisa valisi şehzade Mahmud'un vefat etmesinden sonra Korkud, tekrar Manisa'ya dönmek istediğini merkeze iletmişse de

²⁸ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 545.

²⁹ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 543,

³⁰ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 543.

³¹ Kanunnâme-i Âli Osman, s. 27. " Her kimesneye evlâdından saltanat müyesser ola, karındaşların nizam-ı âlem için katletmek münasiptir; ekser ulema tecviz etmiştir, anınla âmil olalar".

şehzade Ahmed'i gücendirmemek için bu isteği reddedilmiştir. Zikredilen bu hadiseler Korkud'u ziyadesiyle üzmüştür ve Mısır'a gitmesinin siyasî sebepleri arasında yer almıştır. Ancak Korkud'un babasına yazdığı bir mektupta, rüyasında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisini hacca davet ettiğini, bu sebeple Mısır üzerinden hacca gittikten sonra sancağa döneceğini bildirmiştir.³² Bir şehzadenin memleket topraklarını terk etmesinin siyasî kargaşaya mahal verebileceğinden endişelenen Bayezid, Korkud'a nasihatçi göndermesi de onu kararından vaz geçirememiş ve 1509 senesinde Mısır'a hareket etmiştir. Geride devlet işlerini idare etmek üzere veziri ve aynı zamanda lalası olan İskender Bey'i Antalya'ya bırakmıştır.³³

Dönemin Memlûk Sultanı Kansu Gavri tarafından Kahire'de büyük bir merasimle karşılanan Korkud, babasına gönderdiği mektupta ise burada pek itibar ve ilgi görmediğini yazarak yeni bir Cem Sultan hadisesine sebebiyet vermeyeceğini ima etmiştir. Ancak bu seyahat fikrinin ortaya atılmasından itibaren babası bundan fazlasıyla rahatsızlık duymuştur. Bu amaçla Korkud, Mısır'da bulunduğu on dört sene zarfında oradaki âlimlerle görüşmeler yapmış fikir alış verişinde bulunmuştur.³⁴

Korkud'un Mısıra ayak basmasından itibaren Melik Eşref Kansu Gavri ile Sultan II. Bayezid arasında haberleşmenin cereyan etmiştir. Hac mevsiminin yaklaştığı şevval ayında kalkacak olan kafileye Korkud iştirak etmek istese de babasının buna muvafakat etmemesi üzerine Sultan Kansu Gavri, onun gitmesine müsaade etmemiştir.³⁵ Kahire ve İstanbul arasında mekik dokuyan elçi Emir Allan'ın getirdiği haberde Sultanın itidalli davrandığını ve Korkud'u affettiğini bildirmesi üzerine Kansu Gavri onunla görüşmüş ve isteklerinin ne olduğunu sormuştur. Korkud Antalya havasının zayıf bünyesine iyi gelmediğini söyleyerek Alaiye'de oturmak istediğini ve bazı tahsisatın kendisine yapılmasını Kansu Gavri üzerinden iletmiştir. Kansu Gavri, Korkud'a yapılan ikramların kendisine yapılmış gibi kabul ettiğini Sultan Bayezid'e ulaştırarak Korkud'un Antalya'ya dönmesinde başarılı bir şekilde aracılık etmiştir. Kansu Gavri'nin Korkud'a yaptığı bütün bu ikramlar, onun bir müddet de olsa vekâleten padişahlık yapmasından olabilir

³² Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut s.550; Kösal, Asım Cüneyd, *Osmanlı'da Âlim Bir Şehzade: Korkud*, s.1

³³ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s

³⁴ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s

³⁵ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 556.

Öte taraftan Korkud'un Antalya'ya dönmesi, tehlikeli ve telaşlı olmuştur. Onun Mısır'da olduğunu haber alan Rodos şövalyeleri, onun dönüşünü beklemişlerdir. Ancak Korkud'un orada kalması uzun sürünce şövalyeler onun dönüşünü kestirememiştir. Korkud, Mısır donanmasından yirmi muhafız gemiyle Antalya'ya dönebilmiştir. Ancak daha önce amcası Cem Sultanı ele geçirip siyasî ve maddi menfaatleri için kullanmışlardır.³⁶

1. 3. Korkud'un Manisa'ya gitmesi

Mısır'dan döndükten sonra saltanat yarışını takip eden Korkud, Sultan Bayezid'in idareyi elden bırakması ve Ahmed'in hükümdarlığa geçme olasılığının kuvvetlenmesinden dolayı kardeşi Selim ile yakınlaşarak ittifak halinde hareket etmiştir. Buna binaen bir gece ansızın Korkud, Antalya'dan hareket ederek Manisa'ya gitmiştir. Onun bu ani hareketi Antalya çevresinde Sultan Bayezid'in öldüğü zannını uyandırmış, içten içe hazırlanmakta olan *Şahkulu isyanının* patlak vermesine zemin hazırlamıştır. Korkud'un bu hareketinden rahatsız olan ve Anadolu'da bir hükümdar gibi hareket eden şehzade Ahmet, önce Korkud üzerine yürümeyi, oradan da Rumeli'ye geçen kardeşi Selim üzerine gitmeyi babalarına teklif ettiyse de Bayezid yeni bir fitnenin çıkmaması için buna müsaade etmemiştir.³⁷

Korkud, daha önce elinden alınan ve sancakbeyinin vefatı üzerine otoritesi boşalan Manisa sancağını ani bir şekilde işgal etmiştir. Şahkulu meselesinden dolayı Sultan Bayezid bu emr-i vakii kabule mecbur kalmıştır. Buradaki hasların tahsisi için bir defterdar gönderilmiştir.³⁸ Buradan kardeşi Ahmed ve Selim'in yaptığı hamleleri ve hareket alanlarını dikkatli bir şekilde yakından takip etme fırsatı yakalayabilmiştir. Ahmed'in yaptıklarından ve tehditlerinden çekinen Korkud, Rumeli'ye geçen kardeşi Selim ile haberleşerek, tavsiyelerde bulunmuştur.

1. 4. Şehzade Ahmed'in İstanbul'a daveti

Şahkulu isyanın durdurulamaması üzerine Hadım Ali Paşa beş yüz tüfekçi atlı yeniçeriye yanına alıp Sivas civarında Çubuk mevkiinde bunları sıkıştırmış ve aralarında şiddetli bir çarpışma yaşanmıştır. Büyük bir cesaret ve kararlılıkla çarpışan

³⁶ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 559.

³⁷ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 63.

³⁸ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 564.

Ali Paşa şehit düşmüştür. Aynı gün Karaman valisi Şehzade Şehinşah da Konya’da vefat etmiştir. Bu iki büyük kayıp Sultan Bayezid’i büsbütün sarsmış ve saltanattan katî bir şekilde çekilmeye karar vermiştir. Bunun üzerine Şehzade Ahmed’i İstanbul’a davet etmiştir. Bunu haber alan küçük kardeş, Trabzon valisi Selim de oğlu Süleyman’ın bulunduğu Kefe’ye gelip oradan Rumeli’ye geçerek Çorlu yakınlarında babasının güçleriyle girdiği muharebede zorlukla kurtulmuştur. Selim’in bu çıkışı neticesinde Sultan İkinci Bayezid saltanat değişimini bir müddet askıya almış ve Ahmed’e de sabırlı olmasını söylemiştir.³⁹ Bu olaydan pek muzdarip olan Şehzade Ahmet, Anadolu’ya dönerken yine bir hükümdar gibi hareket etmiştir.

1. 5. Korkud’un Taht Yarışını Kaybetmesi

Anadolu’ya hâkim olan Ahmed’in tehdit ve baskılarına dayanamayan ve kardeşi Selim’in saltanat için İstanbul’a davet edildiğini haber alan Korkud, İstanbul’a doğru hızlı bir şekilde yola düşmüştür. Şehzade Selim’den kısa süre önce İstanbul’a varan Korkud, doğrudan Orta Camiye gitmiş ve yeniçerilerle görüşmüştür. Bu görüşmede saltanatın kendi hakkı olduğunu izah etmişse de yeniçeriler tarafından itibar görmemiştir. Korkud’un geldiğini duyan Bayezid, devlet erkânını onu karşılamak ve ağırlamak üzere vazifelendirmiştir. Kardeşi Selim’i beklemesini haber vermiştir. Saltanatın Selim’e bırakıldığı kesinleşince onu karşılamak üzere Korkud, Çekmece’ye kadar girmiştir. Oradan İstanbul’a kadar at üstünde kardeşi Selim ile muhabbet ederek gelmiştir. Sultan selim istirahate çekilince Korkud da Selim’e sadakatini arz eden bir vali olarak Manisa’ya dönmüştür.

1. 6. Şehzadelerin Boğulmaları ve Korkud’un Endişeli Durumu

Sultan Selim’in tahta geçmesiyle Şehzade Ahmet de Anadolu’da hükümdarlığını ilan etmiştir. Bunu fırsata çevirmek isteyen Korkud, Şehzade Ahmed’in saltanat topraklarının bütünlüğü için arz ettiği tehlikenin ve fitnenin büyümesine engel olacak güce sahip olmak gerekçesiyle Sultan Selim’den mevcut haslarının artırılmasını talep etmiştir. Ahmed’in eline geçmemesi için Aydın, Menteşe ve Teke sancaklarının Manisa sancağına ilave edilmesini istemiştir. Ancak hem batı hem de güney bölgelerini ihtiva eden bu kritik mevkiller, Sultan Selim’e

³⁹ Uzunçarşılı, II. Bayezid’in Oğullarından Sultan Korkut, s. 570.

sadakatinı bildirmiş olsa da Şehzade Korkud'un eline büsbütün geçmesine rıza göstermemiştir. Ancak bu istekleri Sultan Selim'i Korkud hakkında şüpheye sevk etmiştir. Özellikle güney bölgesini istemesi Mısır macerasını akıllara getirmiştir.

Kefe sancak beyi oğlu Süleyman'ı İstanbul'a getirterek yerine bırakan Sultan Selim Anadolu'da hükümdarlığını ilan eden şehzade Ahmed'in üzerine yürümüştür. Bunu haber alan Ahmed, Dârende'ye kadar çekilmiştir.

Tehlikeyi bertaraf eden Sultan Selim Bursa'ya geçerek kardeşlerinin oğulları olan Mehmet, Osman, Musa, Orhan, Emirhan ve diğer Osman'ı boğdurtmuştur.⁴⁰ Bu hadise Korkud'u endişelendirmiştir. Manisa'nın çevresindeki sancak beylerine emirler göndererek adeta Korkud'u muhasaraya almıştır. Bu durumu haber alan Korkud kitaplarını Manisa kalesine koymuş ve Allah'ı şahit göstererek sadakatini teyit ettirici mektup göndermiştir. Sultan Selim ise asıl meselesinin Anadolu'da Şah İsmail ve taraftarlarının ateşini söndürmek olduğu cevabını vermiştir. Ahdine sadık olduğu müddetçe Sultan Selim tarafından güvende olduğu kendisine haber verilmiştir.⁴¹

1. 7. Korkud'un Akıbeti

Şehzadelerin ölüm haberini alan Korkud, tedirgin olmaya başlamıştır. Sultan Selim de Korkud'un samimiyetini test etmek için devlet erkânı ağzından padişahın şiddetinden bahsederek ve Korkud'u hükümdarlığa teşvik ederek mektup yollamıştır. Korkud da buna muvafık cevap vermiş⁴² olduğundan yeminli sadakatini bozmuştur. Bunun üzerine şehzade Ahmed'in üzerine ikinci defa yürümeden evvel Korkud tehlikesini bertaraf etmek için on bin kişilik kuvvetle bizzat kendisi Manisa'ya hareket etmiştir.⁴³

Ava çıkma bahanesiyle on bin kişilik kuvveti üç gün gibi kısa sürede hazırlayan Sultan Selim, Korkud'u bizzat yakalamak istediğinden Manisa'ya doğru harekete geçmiştir. Ancak taç ve tahtla alakası olmayan, ilim ve ibadetle hayatını geçiren Korkud, casuslarından haber alınca vezirliğini, muhasipliğini yapmış olan yoldaşı Piyale Beyle gece yarısı kaçmıştır. Yatağında yakalayacağını düşünerek

⁴⁰ Uzunçarşılı, *II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut*, s. 584.

⁴¹ Uzunçarşılı, *II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut*, s. 585.

⁴² Kazan Nas, Şevkiye, "Bir Şehir Bir Şair Sancak Beyi: Şehzade Korkud," *Antalya Kitapları -1-*, Palet Yayınları, Antalya 2018, s. 6.

⁴³ Uzunçarşılı, *II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut*, s. 585.

Manisa'ya sabah erken saatlerde giren Sultan Selim, Korkud'un kaçtığını öğrenince her tarafa haber yollayarak ve casuslar göndererek Bursa'ya geri dönmüştür.⁴⁴

Vaktinde haber alan Korkud, tebdili kıyafet yaparak Piyale Beyle Antalya'ya oradan da Mısır'a gitmek için şehir ve kasabalara uğramadan gündüzleri dinlenerek geceleri yol almıştır. Antalya'nın İstanos (Korkuteli) kazasının Osman Halife köyüne yakın bir mağarada saklanmıştır.⁴⁵ Korkud'un Antalya'ya oradan da Mısır'a gitme ihtimalini düşünün Sultan Selim, bu bölgeleri sıkı bir gözetim altına almıştır. Aldığı istihbaratı bilgileriyle Korkud'un bu taraflarda gezdiğini haber almıştır. Bir köylü fazla para karşılığında onlara yiyecek tedarik etmiştir. Mısır'a geçmek için Antalya limanında onlara bir gemi temin etmesi için Piyale Bey, köylüye şehre inmesi için kendi atını vermiştir. Sultanın casusları, köylünün bindiği asil attan şüphelenerek onu takip etmiş ve Korkud'un saklandığı mağarayı tespit etmişler. Sultan Selim'e haber gönderilerek Korkud, Antalya sancak beyi Kasım Bey'in yanına getirilmiştir.⁴⁶ Sultanın emriyle buradan İstanbul'a sevk edilmiştir. İstanbul'a getirilmesini yeniçeriler arasında bir harekete sebep olabileceğini düşünen Sultan Selim, kapıcı başlarında Sinan Beyi yolda Korkud'un işini bitirmek için göndermiştir.⁴⁷ Piyale Beyi bir bahaneyle yanından ayırdıktan sonra ruhen ve bedenen bitkin düşen Korkud derin uykudayken cellatlar tarafından 13 Mart 1513 senesinde, kırk altı yaşındayken boğdurulmuştur.⁴⁸ Korkud'un cesedi Bursa'ya nakledilerek Orhan Gazi türbesine defnedilmiştir.

1. 8. Şehzade Korkud'un Evlatları

Şehzade Korkud'un akim olduğu yani evlatlarının olmadığı yönündeki rivayetlerin aslı bulunmamaktadır. Onun hem kız hem de erkek çocukları olmuştur.⁴⁹ Mısır'da olduğu sıralarda Antalya'da olan lalası İskender Beye gönderdiği mektupta oğullarına ve halkına merhamet nazarını esirgememesini istemiştir. Şehzade Ahmet İstanbul'a giderken babasının elini öptürmek için Korkud'tan oğlunu göndermesini istediğine, Sultan Selim'in yanında Korkud'un bir oğlunu rehin olarak tuttuğuna dair bilgiler mevcuttur. Oğlunun ismi ve ne şekilde öldüğü bilinmese de Fatma ve

⁴⁴ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s.588

⁴⁵ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 588.

⁴⁶ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 588.

⁴⁷ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 589.

⁴⁸ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 589.

⁴⁹ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 591.

Ferahşad isimlerinde iki kızının olduğu bilinmektedir. Ferahşad Sultan İstanbul Kıztaşı'nda eşi Bilal Efendi Camiinin yanındaki türbeye defnedilmiş, Fatma Sultan'a ise 1528 senesinde kendisine tahsisat yapılmıştır.⁵⁰

1. 9. İlmî Kişiliği

Osmanlı hanedan üyelerinden şiir ve edebiyatla iştigal eden, yazdıkları şiirlerle bu alanın tanınan simaları arasına girmeyi başaran pek çok meşhur sultan olmuştur. Şehzade Korkud ise bu alanın dışında İslami ilimler alanında da şöhret bulmuştur. Küçüklüğünden beri babasının ve dedesinin gözetiminde İslami ilimler öğrenmeye başlayan Korkud bu sahada tebahhur etmiştir. Fıkıh, tasavvuf ve kelim alanlarında Arapça kaleme aldığı muteber eserlerle hanedan üyeleri arasından bu alanda eser veren tek sultan olma ünvanına sahiptir. Yaşadığı dönemde gerek Osmanlı gerekse Suriye ve Mısır âlimleri onun dini/şer'i ilimlerde derin bilgi sahibi olduğunu, fetva verme makamında bulunduğunu ifade etmişlerdir.⁵¹ Mısırdaki bulunduğu yaklaşık bir buçuk senelik süre zarfında bölgenin muasır âlimleriyle görüştüğü, ilmi müzakerelerde bulunduğu şüphe yoktur.

Siyasi kimliği kadar ilmi kimliğiyle de şöhret bulan Korkud tam manasıyla ilim, sanat aşığıydı. Vaktinin çoğunu ilimle meşgul olarak geçiren Korkud, arta kalan zamanlarda ise sanatla uğraşmıştır. Devlet topraklarına uğrayan ilim ve sanat ehlini kendi sancak beyliğine davet etmiş, ilim ve sanat ile ilgili müzakereler yapmış ve onlara büyük ikramlarda bulunmuştur. İlm-i edvar denilen musiki alanında da yetkili olan Korkud "gıda-ı ruh" adlı bir saz icat ettiği bilinmektedir. Hacca gitmek için Mısır'a giden Korkud, hacca gidemeyince orada ihram bağlamış olduğundan yazdığı şiirlerinde "Hârimi" mahlasını kullanmıştır.

Eserlerini Arapçaya yazan Korkud, bu dile vukufuyeti yanında fıkıh, hadis, tasavvuf gibi dini ilimlerde de derin bilgi sahibi bir âlimdir. Özellikle fıkıh alanında yazdığı eserlerden de anlaşıldığı gibi geleneklerden ve örfî uygulamalardan çok şer'i hükümlerin takip edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Eserlerinde Şafii mezhebi literatürüne atıflar yapan ve furu fıkıhta Şafiliği takip eden Korkud, fikri anlamda ise tasavvuf ehline yakınlığıyla da bilinmektedir. Ancak eserlerinde bir mezhep taassubu yaptığını söylemek ona karşı büyük bir haksızlık olur.

⁵⁰ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 592.

⁵¹ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 597.

1. 10. Hocaları

Korkud, ilim ve sanat alanlarında çok yönlü yetişmiş bir şehzadedir. Hat derslerini Amasya’da bulunduğu sıralarda Osmanlı döneminin en meşhur hattatlarından Şeyh Hamdullah’tan (ö. 1520), dini ilimler alanındaki eğitimini ise Seyyid İbrâhîm-i Acemî’den almıştır. Musiki alanında Zeynelâbidîn’den⁵² eğitim görmüştür.

İlim, âlim ve kitaba zaafî olan Korkud, gittiği yerlerde ilim meclislerine müdavim olmuş ve ilmi müzakerelerde bulunmuştur. Ancak kendisinden ders alan klasik anlamda bir talebesinin olduğu bilgisine rastlamadık.

2. ESERLERİ

Kitaplarını aslı ihtiyacı olarak gören, yaylaya çıktığında yanından ayırmayan, Sultan Selim’den kaçarken Manisa kalesine koyan Korkud, Osmanlı hanedanı içinde şer’i ilimler alanında eser veren nadir kişilerdendir. Eserleri genel muhteva itibarıyla dini, ahlaki türden eserlerdir. Divanı hariç diğer eserleri Arapça olarak kaleme alınmıştır.

2. 1. Hallu İşkâli’l-Efkar fi Hilli Emvali’l-Küffar

Bu eser Süleymaniye Kütüphanesi çatısı altında bulunan Ayasofya Kütüphanesinde 1142 numarada yazma eser olarak yer almaktadır. Bu eser savaşta düşmandan alınan esirleri ve diğer ganimet mallarının pay edilmesini, cariyelerle nikâh ve onların satışını muhteva etmektedir. Korkud, bu eserini kaleme alırken Zerkeşî, Takiyyüddin Sübkî ve diğer pek çok fıkıh âlimlerin eserlerinden istifade etmiştir.⁵³ Korkud, bu esere başlama nedenini eserin ilk sayfalarında aktarmaktadır. İlimle uğraşmaya başladığı ilk zamanlardan beri bazı meselelerin zihnini meşgul ettiğini ve bu meseleleri açıklığa kavuşturan birine rast gelmediğini, ilimde tebahhur ettikten sonra bu meselelerin çözümü ancak başka meselelerin anlaşılmasıyla olabileceğini ifade etmiştir. Bu eserinde mutekaddim ve müteahhir âlimlerin görüşlerinden deliller göstermiştir.

⁵² 16. asrın başında tanınmış musikişinaslardandır.

⁵³ Uzunçarşılı, II. Bayezid’in Oğullarından Sultan Korkut, s. 598.

2. 2. Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha ila'l-A'mâli's-Sâliha bi Âyati'z-Zahire ve'l-Beyyinati'l-Bâhire

Kitab, isminden de anlaşılacağı üzere, yorgun nefisleri ayet ve delillerle sâlih amellere çağırarak için kaleme alınmıştır. Eserin iç kapağında ise *Kitabu el-Harimi fi't-Tasavvuf* diye bir kayıt da yer almaktadır.⁵⁴ Ancak eser başlıkta yer verdiğimiz ismiyle tescil edilmiştir.

Korkud, babasına medhiyeler dizerek bu eseri ona arz etmiştir. Dünyevi ve uhrevi pek çok faydayı barındırdığı için babasından okumasını, şayet kendi okumayı arzu etmiyorsa da birine okutup dinlemesini istemiştir.⁵⁵

Eserin muhtevası genel olarak ahlaki konulardan oluşmuşsa da fıkhi konulara da yer verilmiştir. Fıkhi konular arasından ise siyasi örf şüphesi karışmadan şer'i hükümlerin uygulanmasının imkânsızlığını öncelemiştir. Şer'i bir hak olmaksızın bir cana kıymanın siyasi örfün en fahişi olarak ifade etmektedir.

Ayrıca tasavvuf'i-didaktik⁵⁶ nitelikte olan 265 varaklı bu kitabı, eserleri arasında en hacimli olanıdır. Korkud bu eseri yazmak için bütün tefsir kitaplarını, hadis ve hadis ile ilgili eserleri, tasavvuf ile ilgili kitapları, fıkıh, kelam ve felsefeyle ilgili gördüğü kitapları, tarih ve biyografi mahiyetindeki eserleri gözden geçirmiştir.⁵⁷ Bu açıdan bu eser muhteva bakımından kozmopolit bir yapıya sahiptir. Korkud, kitapta bahsi geçen her alanda onlarca metin ve şerhi gözden geçirerek yazdığı için bu eser ilim dünyasının temel yapı taşlarından biri olduğu itibarı fazlasıyla hak etmiştir.

2. 3. Fetevâ-yi Korkûdiyye

Hanefi ve Şafii mezheplerine göre caiz ve ihtilafli meselelerin çözümüne dair bir fetva mecmuası niteliğindedir.⁵⁸ Sehi Bey (ö. 1548) *Tezkiresinde* zikrettiği ancak muhtevası hakkında bilgi vermediği *Korkûdiyye* adlı eserin bir fetva mecmuası olduğu ve ulema arasında muteber olduğunu beyan etmektedir. Latifi (ö. 1582) ise Arapça bir eser olduğunu aktarmaktadır. Hoca Sâdeddin (ö. 1599), mezhep imamlarının fıkhi

⁵⁴ Şehzade Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler Ayasofya Bölümü 1763, s. 1.

⁵⁵ Şehzade Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 2^b.

⁵⁶ Kazan Nas, Şevkiye, "Bir Şehir Bir Şair Sancak Beyi: Şehzade Korkud", s. 9.

⁵⁷ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 596.

⁵⁸ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 599.

konulardaki görüşlerini ihtiva ettiği ipuçlarını vermektedir. Gelibolulu Mustafa Ali (ö.1600) Muneccimbaşı (ö. 1702) ve Kâtip Çelebi de bu esere atıflar yapmıştır.⁵⁹

2. 4. Kitabu Vesilet'il-Ahbab

Korkud'un Arapça kaleme aldığı bir eseri de *Kitabu Vesilet'il-Ahbab*'dır. Bu esrinde Mısır'a gidişi sebebini babasına arz etmiştir. Bu esrinde de, o sene hacca gitmesi gerektiğini, rüyasında Hz. Peygamber'in ona telkin ettiğine yer vermiştir. Kahire'de tamamladığı bu eserde haccın faziletleri, hac yolu, anneye babaya itaat, oğul için iyilik dinleme ahde vefa gibi konulara yer vermiştir. Bu eserde, baba oğul münasebetine dair hadis-i şeriflere fazlaca yer vermiştir.

2. 5. Şerhu Elfazi'l-Küfr

Bu esrin diğer bir isminin de *Hâfizu'l-insan 'an lâfizi'l-iman* olduğu mukaddemesinde geçen bir ifadeden anlaşılmaktadır. Korkud, elfâz-ı küfrün toplum arasında hatta ilim talebeleri arasında hakkıyla bilinmediğine ve dillerinden düşmediğine işaret etmektedir. Ayrıca bu konuya gerekli ehemmiyetin verilmediğinden ve bu konuda yeterli çalışmaların yapılmadığından şikâyet etmektedir. Bu sebepten dolayı fıkıh usulü ve din/kelam usulü⁶⁰ esasları üzerinden böyle bir eser kaleme alma gayreti içine girmiştir.

Bir nüshası Ayasofya kütüphanesinde akaid ve kelam kısmında 2289 nolu kayıta yer almaktadır. Eser üç kısımdan oluşmaktadır: 1. İmanın beyanı, 2. İmanı yok eden şeyler, 3. İrtidad hükümleri.⁶¹

Korkud bu eserde kelâmî ve felsefî konuları işlemiştir. Müslüman ve mürtedin kim olduğu sorusuyla başlar, iman sahibi olma ve bunu dışa vurma, imam ve küfür, imanın beyanı, imanı izale eden şeyler, irtidad ahkâmı⁶² şeklinde bölümlere ayırmıştır.

⁵⁹ Furat, Ahmet Hamdi, "Osmanlı Hanedanında Şafii Bir Fakih: Şehzade Korkud (Ganimet Ahkâmıyla Alâkalı *Kitabu Halli İşkâli'l-Efkâr fî Hilli Emvâli'l-Küffâr* İsimli Eseri Bağlamında)", *Ekev Akademisi dergisi*, yıl, 2010, sayı 44, s. 193-212; Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 599.

⁶⁰ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 599.

⁶¹ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 599.

⁶² Kazan Nas, Şevkiye, "Bir Şehir Bir Şair Sancak Beyi: Şehzade Korkud", s. 9.

2. 6. Korkud'un Divanı

Şehzade Korkud'un, "Harimî" mahlasıyla yazdığı şiirlerini barındıran mümtaz bir divanının olduğu muhtelif kaynaklarda geçse de günümüze ulaşmamıştır.⁶³ Ancak Osmanlı padişahlarına ait divanları toplayan Ali Emirî Efendi Şehzade Korkud'un, farklı eserler ve manzumelerde geçen şiirlerini bir araya getirerek ona ait bir şiir mecmuası oluşturmuştur. Bu mecmua Millet Kütüphanesi, Ali Emirî bölümünde 1040 nolu kayıta muhafaza altına alınmıştır.

Korkud, divan şiiri geleneği içinde önemli bir konuma sahiptir. Duru ve akıcı üslupla yazdığı şiirleri okuyucu sürüklemektedir. Özellikle İslamî ilimler alanında Arapça eser veren Korkud, divanını Türkçe kaleme almıştır.

2. 7. Şerhu'l-Mevâkıf li'l-Cürcânî

Muhtevası hakkında bilgi verilmeyen bu eser bazı kaynaklarda Korkud'a nispet edilmektedir.⁶⁴

Korkud'un günümüze ulaşmayan eserlerinin de olduğunu yazdığı diğer eserlerinde geçen isimler ve ibarelerden anlaşılmaktadır. *Gâyetü'l-İrşâd ilâ Sebîli'r-Reşâd, el-Müteâlibü ş-Şerife* ve *Riyâzu't-Tariyye* günümüze ulaşmayan eserleridir.

İKİNCİ BÖLÜM

“KİTABU HALLİ İŞKÂLİ'L-EFKAR Fİ HİLLİ EMVÂLİ'L-KÜFFAR” ESERİ BAĞLAMAINDA ŞEHZADE KORKUD'UN FIKHİ GÖRÜŞLERİ

Bu eseri kaleme almanın sebebini Şehzade Korkud şöyle açıklamaktadır: “Dinî ilimlerle iştigal ettiğim ilk dönemlerden beri zihnimi meşgul eden bir mesele vardı. Bu meseleyi izaha kavuşturacak birini de bulamadığımdan mezheplerin muteber kitaplarında çözüm bulmaya çalıştım ama mesele gittikçe karmaşık bir hal aldı. Anladım ki bu meselenin açıklığa kavuşması için diğer bir takım meselelerin de beyan edilmesi gerekmektedir. İşte bunun için bir takım küllî meseleleri ve ilk ile son

⁶³ Uzunçarşılı, II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut, s. 599; Kazan Nas, Şevkiye, “Bir Şehir Bir Şair Sancak Beyi: Şehzade Korkud”, s. 11.

⁶⁴ Kazan Nas, Şevkiye, “Bir Şehir Bir Şair Sancak Beyi: Şehzade Korkud”, s. 10.

dönem fıkıh bilginlerinin delillerle bezenmiş görüşlerini ihtiva eden bu risaleyi tertip ettim”.⁶⁵

Korkud, bu eserinde bahsettiği genel birkaç meseleyi ve fûru fıkha dair bir takım konuları işlemiştir.

Korkud, birinci meseleden itibaren Ebû Bekr Kaffâl el-Mervezî (ö. 1026), Ebû Muhammed el-Cüveynî (ö. 1047)⁶⁶, Tacuddin İbn Sebba’, İmâm Nevevî (ö. 1277), Takiyuddin es-Sübkî (ö.1284), Zerkeşî, Rafî, Gazalî gibi âlimleri referans alarak Şafii literatüründen iktibaslar yaparak meseleleri değerlendirmiştir. İlk meselede dönemlere ve maslahat esasına göre farklılık arz eden ganimet taksimi ile ilgili uygulamaları irdelemiştir. Bu farklılıkların sebeplerini açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır.

Ganimet mallarından hak sahiplerine paylarının şer’i hükümlere göre tam olarak verilip verilmediği şaibesi Korkud’un zihnini meşgul etmiştir ki bu eserini, ganimet mallarının taksimi ile ilgili uygulamalara ve o dönemindeki cariyelerin satın alınıp onlarla ilişkiye girilmesinin caiz olup olmadığına ayırmıştır.

Korkud, bu eserinde zihnini meşgul eden meselelere İmâm Nevevî’nin görüşleri üzerinden cevap bulmaya çalışmaktadır. İmam Nevevî’ye, güç kullanılarak kâfirlerden elde edilen cariyeye, köle, hayvan ve diğer eşyalar gibi taşınabilir ganimetlerden beşte birlik pay ayrılmadan ve kalanı da pay sahiplerine dağıtılmadan ayrıca devlet başkanı da savaştan önce “kim neyi alırsa o ona aittir” gibi bir buyruğu da yoksa bu ganimetlerin hükmü nedir diye sorulmaktadır. İmam Nevevi bu sorulara “*Mes’eletü vüçûbi tahmîsi’l-ganîmeti ve kısmeti bakîha*” adlı eserinde doyurucu cevaplar vermekte ve Korkud da bu cevaplar üzerinden kafasını meşgul eden meselelere cevap bulmaya çalışmaktadır.⁶⁷ Ayrıca İmâm Nevevî’nin bu eseri, Şafii fukahâsından Firkâh adıyla bilinen Tâcuddîn el-Fezârî’nin (ö.690/1291) ganimet paylaşımına dair *er-Ruhsatu’l-Amîme fî Ahkâmi’l-Ganîme* adlı risalesine

⁶⁵ Şehzade Korkud, *Hallu İşkali’l-Efkâr Fi Hilli Emvali’l-Küffar*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü 1142, s. 1^a.

⁶⁶ İmamü’l-haremeyn el-Cüveyninin babası olan Ebû Muhammed Rüknu’l-İslâm Abdullâh b. Yûsuf b. Abdillâh el-Cüveynî Şafii bir fakih ve müfessirdir.

⁶⁷ İmama Nevevi, *Meseletü Vüçûbi Tahmîsi’l-Ganîmeti ve Kısmeti Bakiha*, (tah. Nâsır b. Suûd b. Abdullah es-Selâme), Feyyûm, Darû’l-Felâh 2002, s. 6.

reddiyedir.⁶⁸ Genel olarak İmam Nevevî, Firkah özelinde gündeme gelen bu sorulara cevaplar vermiştir: Ancak tehlike anında düşmana hücum ederek öldürdüğü kâfirin eşyaları öldürene helaldir. Müslüman beldesine ulaşmadan daru'l-harbte iken ganimetten yemek, hayvanlara verilen yemler ve nefl yani kahramanlıkları karşısında savaşanlara verilen özel paydan hariç ganimetten alınan hiçbir şey helal değildir.

1. KORKUD'UN YAŞADIĞI DÖNEMDE GANİMET TAKSİMİNİN ŞER'İLİĞİ

1.1. BİRİNCİ MESELE: GANİMET TAKSİMİ

Korkud, hak sahiplerine ganimet mallarından payları tam olarak verilmediği gerekçesiyle bu meseleyi anlaşılır kılmak için konuyla ilgili literatürden alıntıları derlemiştir.

Korkud, Ebû Bekr Kaffâl el-Mervezî'nin (ö. 417/1026)⁶⁹ el-*Fetâvâ* adlı eserindeki şu görüşünü zikretmektedir: Bir kişinin günümüzde köle ve cariye pazarından bir cariye alması ve onunla ilişkiye girmesi caiz değildir. Çünkü günümüzde yöneticiler cariyelerin de içinde bulundukları ganimetin beşte birlik dilimini hak sahiplerine paylaştırmamaktadırlar. Hatta çoğu yönetici ganimeti hak eden savaşçıların bile hakkını vermemektedirler.⁷⁰

Korkud, yukarıdaki ifadeleri destekleyici ve tamamlayıcı mahiyette; Ebû Muhammed el-Cüveynî'nin⁷¹ (ö. 438/1047), *et-Tabsıra* adlı eserinde, Kaffâl'ın görüşlerine yaptığı ilavelere de değinmektedir. Kitap, sünnet ve icmâ delilleri, bugün Rumlardan, Hintlerden ve Türklerden alınan cariyelerle ilişkiye girmenin haram olduğu konusunda mutabıktır. Ancak devlet başkanı, zulmetmeden hak sahiplerine haklarını dağıtacak birini ataması durumunda, bu cariyeleri almak ve onlarla ilişkiye girmek mübahlık kazanabilmektedir. Çünkü az veya çok olsun ganimetin beşte birlik

⁶⁸ Firkâh, Tâcuddîn Abdurrahman b. İbrahim el-Fezârî, *er-Ruhsatu'l-'Amîmetu fî Ahkâmî'l-Ganîmeti*, (tah. Nâsir b. Suûd b. Abdullah es-Selâme), Feyyûm, Darû'l-Felâh 2002, s. 27; Güman, Osman, “*er-Ruhsatu'l-'Amîmetu fî Ahkâmî'l-Ganîmeti*” *Adli Risalenin Çeviri Ve Değerlendirmesi*, Hikmet Yurdu, Yıl: 6, C: 6, Sayı: 11, Ocak – Haziran 2013/1, s. 319-339.

⁶⁹ El-Mervezi: Otuz yaşlarından önce fıkıh öğrenmeye başlamadan kilitçilik yaptığından “el-Kaffal” lakabıyla anılmış ve Horasan bölgesinde Şafii mezhebinin liderliğin yapmıştır. (bkz. Kallek, Cengiz, “Kaffal Abdullah b. Ahmet”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 24, s.146.)

⁷⁰ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fî Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 3^a.

⁷¹ Ebu Muhammed el-Cüveynî: İmâmu'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin babasıdır. Şafii fakihî ve müfessirdir. Zamanında Şafii mezhebinin önde gelen âlimlerinden biri ve geneli fikhına dair olan pek çok eser kaleme almıştır.

dilimi sabittir. Ayrıca adaletli bir taksim olmadıkça ganimet malları üzerinde özel bir mülkiyet tesis edilemez.⁷² Nitekim müşterek olan bir cariye ile ilişkinin haram olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Cariye üzerindeki ortaklıkta birinin payının fazla diğerinin az olması arasında da bir farklılık söz konusu değildir.

Yani Kaffâl ve Ebû Muhammed'e göre birden fazla kişinin ortak mülkiyetinde bulunan bir cariyeyle ilişkiye girilemez. Ayrıca payı fazla olanın ilişkiye girmeye hakkının olduğu da söylenemez. Payı az olanın da onunla ilişkiye girmeye hiç hakkının olmadığından bahsedilemez. Bu bir yönüyle ortak mülkiyette bulunan kölenin azad edilmesiyle benzerlik göstermektedir. Yani ortaklardan biri payını azat edince köle yarı azat edilmiş olmaz.

Korkud, konuyla ilgili Tacuddîn İbn Sebba'nın, *Kitabu'z-Zeria ila İlmi's-Şeri'a* adlı eserinden "o dönemde ganimetten alınan malın şüpheden uzak olmadığına dair değerlendirmelerini" incelemiştir. Korkud, ganimetin o gün fıkıh bilginlerinin meşru gördüğü şekilde taksim edilmediği kanaatine varmıştır. Ayrıca ganimetten ayrılması gereken radh⁷³ çıkarılmamaktadır. Aynı şekilde Haşim ve Muttalib soyundan gelen Hz. Peygamber'in akrabalarının payı da bugün ganimetten ayrılmamaktadır. Bir de ganimet paylaşımı, İmam Şafii'nin "Atlıya üç pay, yaya olana bir pay vardır."⁷⁴ görüşüne de muvafık bir şekilde yapılmamaktadır. Bundan dolayı günümüz fakihlerin verdiği fetvaya göre "ganimetten alınan mallar haramdır ve cariyelerle ilişkiye girmek de helal değildir". Korkud'a göre özet olarak bugün ganimet malları şaibelidir, ancak yetkiyi elinde tutan devlet başkanı bu malların satın alınabileceğine dair bir ferman çıkarırsa, satın alma ve onlardan istifade etme helal olabilmektedir. Fakihlerin ve kadıların ganimet mallarının bu sebeplerden dolayı haram olduğu söyleminde bulunmamalarına şaşırılmaktadır. Çünkü bizzat kendileri de bu mallardan almaktadırlar. Öte yandan ganimet mallarının alış-verişi, satın alınan malın iadesi ve nesep gibi konularda mahkemeye dava getirilse de kadılar; gerçek durumu bilmelerine rağmen özel mülke konu olan mallar hakkında verdikleri hükmü

⁷² Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, İsar yayınları, İstanbul 2013, s. 42.

⁷³ Radh: harbe katılan kölelere, çocuklara, zımmîlere, delilere, bunamışlara, hastalara, yaralılarına, tedavi gören kadınlara, ganimet malından beşte bir çıkarılmadan önce bir miktar verilen mal.

⁷⁴ İmam Şafii, *el-Ümm*, Daru'l-Ma'rife, Beyrût 1999, c. 2, s. 98.

bu konuda da vermektedirler.⁷⁵ Şu ne yaman çelişkidir ki Hanefî âlimlerden birine, bu konu sorulunca haram olduğuna dair fetva vermektedir. Ancak sultan bu mallardan büyük bir pay kendisine gönderince onu kabul etmekte ve özel mülkü gibi tasarruf etmektedir.⁷⁶

Korkud, o dönemde ganimet mallarının paylaşımının şeriatı uygun yapılmaması, hak sahiplerine haklarının tam olarak verilmemesi sebebiyle, bu mallar üzerinde tasarrufta bulunmanın ve aynı şekilde ganimet mallarından olan cariyelerin de satın alınmasının ve onlarla ilişkiye girilmesinin haram olabilme şüphesini taşıdığını destekleyen görüşleri peşi sıra zikretmiştir. Korkud'un konuyla ilgili Şafii mezhebinin görüşünü benimsediği, bu mezhebin literatüründen gösterdiği referanslardan anlaşılmaktadır. Bu arada Korkud, Hanefî mezhebinden bazı fakihlerin bu konuyla ilgili takındıkları tavrı da eleştirmektedir.⁷⁷

Korkud, görüşlerini benimsediği Şafii fakihlere muhalif ve Firkah olarak bilinen Tacuddin el-Fezari'nin⁷⁸ görüşlerine de yer vererek konunun irdelenen farklı yönlerini göstermeye çalışmaktadır.

Firkah'a göre devlet başkanı, mutlak yetki sahibi olarak ganimetleri dilediği gibi taksim edebilir. Ganimetle ilgili genel tasarruf hakkını devlet başkanına vererek, ganimet ehlinde bazılarını diğerlerine üstün tutabilmektedir.⁷⁹ Ancak Korkud, Firkah'ın bu fetvasını vehimden ibaret delillerle desteklediğini söylemektedir. Ayrıca İmâm Nevevî'nin onun görüşlerine karşı olduğunu ve ona reddiye mahiyetinde bir risale kaleme alarak isabetli, doğru cevaplar verdiğini aktarmaktadır. Korkud, Şeyh Takyuddin es-Sübki'nin de *Şerhu'l-Minhac* adlı eserinde İmam en-Nevevi'nin, Firkah'ın iddialarına tek tek cevap verdiğini aktarmaktadır.⁸⁰

⁷⁵ Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 43.

⁷⁶ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 4^b.

⁷⁷ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 5^a.

⁷⁸ Yaşadığı dönemde icihad derecesine ulaşmış Şafii bir fakih olan Tacuddin El-Fezari, bacaklarını aşırı derecede ayırarak yürüdüğü için "Firkah" lakabıyla meşhur olmuştur. İzz b. Abusselam'dan fıkıh dersi almıştır. Çağdaşı Yahya b. Eş-Şeref en-Nevevi'den münazara bakımından daha üstün ancak fıkhi konularda daha az bilgiye sahip olduğu söylenmektedir. (Gözübenli, Beşir, "Firkâh", *DİA*, İstanbul 1996, c. 13, s. 135.)

⁷⁹ Firkâh, Tâcuddîn Abdurrahman b. İbrahim el-Fezârî, *er-Ruhsatu'l-'Amîmetu fî Ahkâmî'l-Ganîmeti*, (tah. Nâsır b. Suûd b. Abdullah es-Selâme), Feyyûm, Darû'l-Felâh, 2002, s. 71

⁸⁰ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 5^{a-b}.

Şehzade Korkud’a, zor kullanılarak kâfirlerden alınan cariye, çocuk, hayvan ve ev eşyası gibi menkul mallardan beşte birlik pay çıkarılmadan, şer’î taksimat yapılmadan ve aynı zamanda sultanın ganimet paylaşımından önce “kim ne alırsa onundur” sözü olmadan, bir kimse ganimetten bir şeyler alırsa helâl midir şeklinde sorulmaktadır. O da şöyle cevap vermektedir: Öldürdüğü kâfirin izin verilen eşyaları, daru’l-İslam’a gelmeden evvel alınan yiyecekler ve hayvanlara verilen yemler, ödüllendirme mahiyetinde verilenlerden başka hiçbir şey hiç kimseye helal değildir. Cariyelerle ilişkiye girme, onları öpme, onlara dokunma ve bakma gibi cinselliklerinden faydalanmak helal değildir. Tüm bu yasaklamaların iki sebebi vardır. Biri şer’î taksimin yapılmaması, diğeri ise beşte birlik dilimin çıkarılmamasıdır. Çünkü humus ve ganimetin taksimi, Müslümanların icmâ’ı ile farzdır. Korkud’un benimsediği ve Şafii mezhebinin bu konudaki genel görüşü şöyledir: Her ne kadar humusun nasıl paylaşılacağı ve sahiplerinin kimler olduğu, atlı ve yaya arasındaki paylaşımın üçe bir olması, ganimet taksimle ilgili diğer bazı hususların nasıl olacağı konusunda ihtilaf olsa dahi, bu humusun ve ganimet paylaşımının vacip olduğu gerçeğine bir hâlel getirmez. Korkud, bu söylediklerinin kitap, muteber sünnet ve ümmetin icmâsından açık delillerle sabit olduğunu aktarmaktadır. Kitaptan delil olarak Enfâl sûresinin kırk birinci ayet-i kerimesini zikreder. Söz konusu ayet, savaşta alınan ganimet mallarından beşte birlik diliminin hak sahiplerinin; Allah, Resulü, Onun akrabaları, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar⁸¹ olduğunu açıklamaktadır. Sünnetten delil olarak ise iki muteber kaynak olan Bûhârî ve Müslim’de geçen ve İbn Abbâs’tan rivâyet edilen şu hadis-i şerifi göstermektedir. Resûlullâh, Abdulkays heyetine şöyle buyurmuştur: Size dört şeyi emrediyor ve dört şeyi de yasaklıyorum: Allah’a iman, Allahtan başka ilahın olmadığına tanıklık etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucu tutmak ve ganimet olarak aldıklarınızın beşte birini Allah’a vermeniz.⁸² Ayrıca Sahihi Müslim’de Ebû Said el-Hudri’den rivayet edilen şu hadis de delil olarak

⁸¹ Enfâl sûresi, 8/41.

⁸² Abdurrahman b. Ahmed ed-Dımeşkî el-Hanbelî, *Cami’u’l-Ulum ve’l-Hükm fi Şerhi Hamsine Hadis min Cevâmi’u’l-Kellem*, (thk. Muhammed Ahmed Ebû Nûr), Daru’s-Selam, yy, 2004, c. 1, s. 108.

عن ابن عباس رض. ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لوفد عبد القيس امركم بربع و انهاكم عن اربع الايمان بالله شهادة ان لا اله الا الله و اقام الصلوة و ايتاء الزكاة وصيام رمضان و ان تؤدوا الله خمس ما غنمتم

zikredilmektedir. Resûlullâh, Abdulkays heyetine buyurdu ki: “ganimet olarak aldığınız mallardan beşte birlik dilimi veriniz”.⁸³

Korkud’un metodolojisinin kitap, sünnet ve icmâ gibi muteber deliller üzerine kurulu olduğu verdiği örneklerden ve yaptığı mülâhazalarından anlaşılmaktadır. Korkud, Şafii mezhebinin genel görüşlerine bağlı kalarak, vehimden ibaret delillerle desteklenmiş gördüğü Firkah’ın iddialarını çürütmek için, kendisine sorular yöneltip kendi cevaplandırmaktadır.

Korkud, Sübkî’nin bu hadis üzerindeki değerlendirmelerine de yer vermektedir: Âlimler yukarıdaki hadiste geçen “humusu verin” ifadesinin hadisteki iman kelimesine mi yoksa onun temyizi olan “Allah’tan başka ilah yoktur” ifadesine mi atfedileceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Doğru olan ise ikinciye atıf olmasıdır. İmam Buhârî de böyle anlamış olmalıdır ki “ganimetten humusun verilmesi imandan olduğuna dair”⁸⁴ bir başlık altında İbn Abbas’tan gelen bu rivayeti almış ve konuyu incelemiştir. İbni Abbas’ın rivayetine göre Abdulkays heyeti Resûlullâh’a geldi, O da onlara dört şeyi emretti ve dört şeyi de yasakladı. Tek olan Allah’a iman etmelerini emretti ve bir olan Allah’a iman etmenin ne olduğunu biliyor musunuz diye sordu. Onlar da Allah ve Resülü daha iyi bilir diye cevap verdi. Resûlullâh da buyurdu ki iman; Allah’tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed’in O’nun resulü olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucu tutmak ve ganimet olarak alınan mallardan beşte birlik dilimi vermektir. Sübki, Resulullah’ın imanı; iki şehadet, namaz, zekât, oruç ve humus ile tefsir etmesinden dolayı humus, “iman” kelimesine atfedilmiş olabileceğini söylemektedir. Çünkü humus; kelime-i şehadet, namaz, zekât ve oruca atfedilmiş olsa emredilen şeylerin beş veya [kelime-i şehadet iki kısım olarak kabul edilirse] altı olduğu görülecekti. Ancak O, size dört şeyi emrediyorum demişti ve İbn Abbas da “onlara dört şeyi emretti” diye rivayet etmektedir. Binaenaleyh iman, bu dört şeyden biri olması gerekir. Çünkü bu dört şeyi saymaya iman ile başlamıştır.⁸⁵

⁸³ Tirmîzi, *Camîu’l-Kebîr*, (thk. Beşşar Avvad Ma’ruf), Daru’l-Garbi’l-İslamî, Beyrût 1998, c. 3, s. 205.

⁸⁴ Hamza Muhammed Kasım, *Menâru’l-Karî’ Şerhu Muhtasari Sâhihi Buhârî*, Mektebetu Daru’l-Beyan, Şam 1990, c. 4, s. 129.

⁸⁵ Korkud, *Hallu İşkali’l-Efkâr fi Hilli Emvali’l-Küffar*, s. 6^a.

Korkud sonuç olarak, Sübkî'nin yukarıdaki hadis üzerine yoğun mesai harcadığını ve bu hadisi şöyle anladığını aktarmaktadır: İmandan kasıt ikidir. Söz; kelime-i şهادet ve amel; namaz, zekât, oruç ve humus olan dört şeydir. Böylece Resulüllah'ın "size dört şeyi emrediyorum" sözü ve İbn Abbas'ın rivayeti açıklığa kavuşmuş olmaktadır. Kendisinden sonra sayılan dört şey imandan bedel⁸⁶ olmuştur. Dolayısıyla iman, asıl olduğundan, dört şey arasında sayılmamış ama zikredilmeden de geçilmemiştir. Bu dört şey ise imanın kastedilen özellikleridir. Korkud, hadisten anlaşıldığı üzere namaz, zekât ve oruç gibi humus da imandandır ve ganimet mallarından beşte birlik pay çıkarılmadıkça kâmil manada imanın gerçekleşmeyeceği kanaatini taşımaktadır.⁸⁷

Bu arada Sübkî'nin sözü bu kadar uzatmasının sebebi, tüm cihetleriyle gelebilecek itirazlara karşı konuyu savunmak içindir. Biri şöyle diyebilir: Humus Hz. Peygamber'e aittir ve dilediği gibi tasarruf edebilir. Abdulkays heyetinden de dilerse alır dilerse de onlara bırakır. Ama O, onlara humusu vermelerini emretti. Bu da iki caizden birini tercih etmesidir. Bu itiraza cevap olarak yukarıda da söylediğimiz gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onlara ganimetin beşte birini vermelerini emretmesi temel bir öğretilerdir. Çünkü humus da namaz, zekât ve oruç gibi imanın gereklerindendir. Dolayısıyla bu hadisin delil olarak kullanılmasında hiçbir itiraz kalmamakta ve Taceddin el-Fezari'nin tüm iddiaları da bu hadisle geçersiz olmaktadır. Onun görüşlerini reddetmek için konuyla ilgili ayetten sonra bu hadisten daha büyük delil bilmiyorum. Abdulkays heyeti ile ilgili hadiste onların humusu vermelerinin gerekliliği, caiz olan bir şeyi emretmesi halinde emire itaatin bir sonucudur. Binaenaleyh humusun vacipliği de namaz, zekât ve oruç gibi imanın bir gereğidir. Humusun imanın menduplardan değil de vaciplerden olması ve dinin en temel ilkeleri olan namaz, zekât ve oruçla beraber zikredilmesi, konuyla ilgili tartışmaları bertaraf etmektedir.⁸⁸

Korkud, ganimetten verilen özel pay (nefl)⁸⁹ hakkında, Nevevî'nin *Şerhu'l-Mühezzebe* adlı eserinde İbn Ömer ve İbn Amr b. Şuayb'dan gelen rivayetler

⁸⁶ Bedel: Bazı ibadet ve borçlarda aslı şekliyle ifanın mümkün olmaması durumunda onun yerini alan ifâ şekli

⁸⁷ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 6^{a-b}.

⁸⁸ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 6^b.

⁸⁹ Nefl: Gazilere tahsis edilen mallar, sehimlerinden ziyade olduğu için bu adı almıştır.

üzerinden yaptığı değerlendirmelere yer vermektedir. İbn Ömer'den gelen rivayete göre Resûlullah (s.a.v.), seriyedeki gazilere ganimet mallarından, onları ödüllendirmek maksadıyla özel bir pay vermiştir.⁹⁰ İbn Amr'dan gelen rivayete göre ise ganimet mallarından humusun çıkarılmasının vacipliğini gösteren “ganimet olarak aldıklarınızın beşte biri Allah'ındır.” ayeti kerime nazil olmadan önce Resûlullah (s.a.v.), gazilerden bazılarına özel pay verirdi. Ne zaman ki bu ayet nazil oldu, O (s.a.v.) da bu uygulamayı bıraktı ve nefl artık Allah ve Resul'ünün payı olan beşte birinin beşte biri haline geldi.⁹¹ Korkud, bu hususları *Riyadu't-Tariyye*⁹² adlı eserinde ve başka yerlerde de açıkladığını ifade etmektedir.

Nevevî'nin de dediği gibi, humusun verilmesinin gerekli olduğunu ve Resûlullah'ın da ganimet mallarından humusu çıkardığını gösteren pek çok meşhur hadis-i şerif Bûhârî ve Müslim'in *Sahih*lerinde ve başka eserlerde mevcuttur.

Yukarıda da geçtiği üzere nasıl sarf edileceği ve kimlere verileceği hususunda fikir ayrılıkları olsa da humusun gerekliliğinde ve taşınabilir ganimetin beşte dördlük kısmının savaşanlar arasında paylaştırılacağına icmâ söz konusudur. İhtilafın olduğu kısım ise gayrî menkûl ganimet mallarındandır.

Özetlemek gerekirse ganimet malları menkûl ve gayrî menkûl olarak ikiye ayrılır. Pay sahiplerinin kim olduğunda ve taksimin keyfiyeti konusunda fikir ayrılıkları olsa da ganimet mallarının beşte birinin, Allah'a ve Resûlüne ait olduğu ayet ve hadislerle sabittir.⁹³ Diğer beşte dördünün de savaşan mücahitlere ait olduğunda icma vardır.⁹⁴ İhtilaf sonraki dönemlerde gayrî menkûllerin pay edilmesi hususunda vuku bulmuştur.⁹⁵

1. 1. 1. Dört Halife Dönemi

Fezari'ye göre taşınabilir ganimet mallarından, beşte birlik pay ayrılmadan ve hak sahiplerine hakları verilmeden alınan mallar mübahtır. Fezari bu iddiasına delil olarak şu uygulamaları zikretmektedir: Ganimet mallarının taksiminde açık-gizli ihtilaflarının olması, ümmetin benimsediği farklı uygulamalar, taşınır-taşınmaz bütün

⁹⁰ Sahihi Müslim, Seleb 2.

⁹¹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fî Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 8^{a-b}.

⁹² Riyadu't-Tariyy: Korkud'un günümüzü ulaşmayan eseri.

⁹³ Enfal, 8/41; Buhari, Humusun Edası İmandandır 3095.

⁹⁴ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakihas*. 32.

⁹⁵ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 32.

ganimet mallarını paylaşılması, taşınmazların vakfedilmesi, haraç vergisi karşılığında taşınmazların kâfirlere bırakması ganimet paylaşımından önce alınan malı mübah kılmaktadır.⁹⁶ Ayrıca Fezarî'ye göre ganimet ve fey hakkında hüküm verme yetkisi devlet başkanına aittir. O da maslahat gördüğü yere bunları tasarruf edebilir ve yaptığı tasarruflara uymak da gereklidir. Dolayısıyla maslahatı gözeterek ganimet ve fey hakkında hüküm verme yetkisi devlet başkanına ait olduğundan taksimden önce de olsa bu mallardan bir şey alınırsa mübahtır ve bu mallarda tasarrufta bulunmak da helaldir.⁹⁷

Fezari, bu iddiasında dört halife dönemi başta olmak üzere İslâm tarihinde ganimet taksimi sırasında vuku bulan muhtelif birkaç uygulamaya yer vermektedir. Uygulamaların farklılık göstermesini ve devlet başkanın kamu yararı gördüğü yere tasarrufta bulunma yetkisini fetvasının haklılığına gerekçe göstermektedir.⁹⁸

Korkud bu iddiaya İmam Nevevi'nin görüşleri üzerinden cevap vermektedir. Bu iddiayı fahiş bir hatadan ibaret görmektedir. Bu gibi ifadeler icma delilinin hükmünü delmekle kalmayıp Kuran ve Sünnet nasslarına muhalefeti de içermektedir. Ayrıca ümmetin selef ve halef ulemasına muhalefet mahiyetindedir. Korkud sünnete ittibanın önemini şu ayet-i kerimeyi zikrederek göstermektedir: “Her kim kendisi için doğru yol apaçık belli olduktan sonra Peygamber’e karşı çıkar ve mü’minlerin yolundan başka bir yola tabi olursa onu girdiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız”.⁹⁹ Bu ayetin mühtevası Fezarî'nin bu iddiasına cevap niteliğindedir. Yani sürece yayılan uygulamalardaki farklılıklar; Kuran, sünnet ve icmaya muhalefeti gerektirmez. Aynı şekilde gayrî menkûl ganimet malları hakkındaki farklı uygulamalar da menkûl olanlardan beşte birlik payının ayrılmasına ve geriye kalanın da hak sahiplerine verilmesine engel teşkil etmez.

1. 1. 2. Asr-ı Saadet Dönemi

Öncelikle belirtelim ki Bedir ganimetlerinden savaşa katılmayanlara da pay verilmiş, katılanlardan bazılarına fazladan hisse ayrılmıştır. Şayet Fezârî, Hz.

⁹⁶ Firkâh, Tâcuddîn Abdurrahman b. İbrahim el-Fezârî, *er-Ruhsatu'l-‘Amîmetu fî Ahkâmi'l-Ganîmeti*, s. 71.

⁹⁷ Firkâh, Tâcuddîn Abdurrahman b. İbrahim el-Fezârî, *er-Ruhsatu'l-‘Amîmetu fî Ahkâmi'l-Ganîmeti*, s. 73

⁹⁹ Nisa, 4/115.

Peygamber'in uygulamalarındaki bu gibi çeşitlilikleri tümevarım yöntemiyle kendi görüşlerine delil göstermesi ve O'nun ganimeti dilediği gibi tasarruf ettiğini söylemesi, Korkud'a göre batıl bir yargıdan ibarettir. Çünkü Korkud'a göre bazı uygulamalardaki bu farklılık genel değil özel bir durumdur. Fezari'nin, özel olan bir durum üzerinden tümevarım yoluyla genelleme yapması ve bunu görüşüne kanıt olarak göstermesi, Korkud tarafından makul karşılanmamaktadır. Uygulamalardaki bu farklılık, nass ve icmaya karşı çıkmayı da hiçbir kimseye mübah kılmaz. Ayrıca bu muhtelif uygulamalar, Hz. Peygamber'in ganimet hakkındaki genel geçer teamülüymüş gibi de gösterilemez.

Ebû Dâvûd ve diğer sünen ashabının Amr b. Ass'dan rivayet ettikleri hadis-i şerif, Hz. Peygamber'in ganimeti nasıl taksim ettiği hakkında bilgi vermektedir. Resûlullah bir ganimet elde ettiğinde Bilâl'e duyuru yapmasını ister, herkes elindeki ganimetleri getirir, daha sonra da bir araya getirilen ganimetlerden beşte birlik pay çıkarılır ve geriye kalan da hak sahipleri arasında pay edilirdi. Bir gün ganimet taksimden sonra bir adam, elinde bir yularla Allah'ın Resulü'ne gelir ve bunun ganimet mallarından olduğunu söyler. Hz. Peygamber, Bilal'in üç kere seslendiğini duymadın mı diye ona sorar. Adam evet deyince, "o zaman bu yuları getirmene mani olan neydi?" diye sorar ve "onu sen artık kıyamet günü huzura getirirsin, senden ganimet taksimi bittikten sonra onu alamam" diye cevap verdi.¹⁰⁰

H. Peygamber, H. Osman'a Bedir savaşına katılmamasına rağmen pay vermiştir. Korkud bu uygulamayı anlaşılır kılan iki cevap vermiştir. Birincisi; bu özel bir uygulamadır. Bu uygulama umuma teşmil edilemez. Fezarî ise mutlak manadaki ganimete delil olarak kullanılabileceğini iddia etmektedir. Ancak bu muayyen uygulamadan genel hüküm çıkarmak isabetli olmaz. İkincisi ise Resûlullah, H. Osman'a beşte birlik dilimden pay ayırmıştır. Ama sûreten ganimetten özel bir paymış gibi görünmektedir.¹⁰¹

H. Peygamber'in savaşa katılanlardan bazılarına fazladan pay vermesine gelince Korkud bunu da iki şekilde cevaplandırmaktadır. Bir görüşe göre bu da özel bir durumdur. Diğer görüşe göre de bunu nefl (özel pay) yoluyla yapmıştır. Yani

¹⁰⁰

¹⁰¹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 8^{a-b}.

savaşa katılanlar arasından büyük çaba gösterenlere, kahramanlık gösterenlere ödüllendirme mahiyetinde özel pay olarak vermiş olabilir.¹⁰²

Her iki cevap da Bedir ganimetlerinin tamamının Hz. Peygamber'in özel malları statüsünde olmadığını savunan fakihlerin görüşleriyle paralellik arz etmektedir. Korkud, Bedir ganimetlerin tamamının Hz. Peygamber'in özel malı olduğunu ve dilediği gibi tasarruf edebileceğinden istediğine istediği kadar pay verebilmesi görüşünü benimseyenlere özel bir cevap vermeye gerek olmadığını söylemektedir.¹⁰³

1. 1. 3. Maslahat Esasına Göre

Ganimet mallarının taksiminde pek çok muhtelif uygulamalar mevcuttur. Bunun sebebi de Fezari'ye göre maslahatı sağlamak ve ihtiyacı gidermektir. Yani ganimet malları ihtiyaca göre ve maslahat gereği farklı şekillerde ve farklı oranlarda paylaştırılmıştır. Şafii mezhebi âlimlerinden İmam Nevevî, Fezari'nin bu iddiasına şöyle cevap vermiştir: İddia sahibinin söylediği gibi ganimetin taksiminde farklı uygulamaların bulunması, maslahat ve ihtiyaçtan dolayı olması gerekmez. Aksine bu farklı uygulamalar ganimete, savaşımlara, *nefl*¹⁰⁴ ve *radhı* hak edenlere ve diğer değişkenlere göredir. Bunun aksi düşünülecek olursa akla gelen detayların izah edilmesi gerekir ki cevap bulsun.

1. 1. 4. Mekke'nin Fethinden Sonra

Fezarî, İmam Şafii'ye nispet edilen görüşler üzerinden ganimetin devlet başkanının tasarrufunda olduğuna delil göstermektedir. Oysaki İmam Şafii'nin de benimsediği görüşe göre ganimetten beşte birlik pay ayrıldıktan sonra kalan kısım savaşımlar arasında taksim edilir. Nitekim Mekke ganimetleri bu şekilde paylaştırılmamıştır. Ayrıca Mekke'nin güç kullanılarak fethedildiği görüşü de İmam Şafii'ye nispet edilmiştir. Fakat Maverdî'nin de zikrettiği üzere İmam Şafii'nin benimsediği görüşe göre Mekke sulh yoluyla fethedilmiştir.¹⁰⁵ Nitekim Hz.

¹⁰² Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 8^b.

¹⁰³ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 9^b.

¹⁰⁴ Tenfil: Savaştan önce askeri teşvik etmek ya da büyük yararlılık gösterenleri savaştan sonra ödüllendirmek amacıyla ganimet payları yanında fazladan mal vermeyi ifade eden fıkıh terimi.

¹⁰⁵ Maverdî, *el-Havi el-Kebir*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut 1999, c. 8, s. 407.

Peygamber de Mekke'nin ne taşınır- taşınmaz mallarını ganimet olarak dağıtmış ne de halkını esir almıştır. Yani Mekke ganimetleri savaşa katılanlar arasında paylaştırılmamış, sahiplerinin elinde kalmasına hükmedilmiştir.¹⁰⁶ Bu da İmam Şafii'ye nispet edilen görüşler arasında bir çelişkinin olduğunu gözler önüne sermektedir.

Korkud, Şafii literatüründen iktibasla bu iddiaların asılsız olduğunu, yanlış nakillerde bulunulduğunu ve İmam Şafii'ye atılan iftiralar olduğunu aktarmaktadır. Çünkü İmam Şafii'nin mezhebi, onun kitaplarında ve onun ashabının meşhur kitaplarında malumdur. Dolayısıyla yukarıdaki iddiaların bu mezhep kaynaklarında açık bir mesnedi bulunmamaktadır. Hanefî mezhebi, hilaf ve siyer müktesebatında da Mekke'nin sulh yoluyla fethedildiği görüşü yaygındır.¹⁰⁷

İmam Gazali'nin *el-Vesit* adlı eserinde konuyla ilgili bazı ibareler mevcuttur.¹⁰⁸ Bu ibareler, Korkud'un yaptığı iktibaslardan anlaşılacağı üzere mezhebin genel görüşüne muhalif olmadığını göstermektedir. İbarenin zahiri, teville müsait olduğundan mezhebin genel kabulüne uygun hamledilmiştir. Şayet teville uygun olmasaydı İmam Gazali'nin bu konuda hata ettiği kabul edilip bu görüşü tamamen reddedilirdi. Çünkü birkaç şaz görüş üzerinden Şafii mezhebi literatürünün ihtilaf barındırdığı iddia edilemez. Binaenaleyh Şafii mezhebinin genel kabulüne muhalif olan görüş tevil edilebiliyorsa tevil edilir yoksa galat sayılıp reddedilir.

1. 1. 5. Huneyn Savaşından Sonra

Hiz. Peygamber, Huneyn ganimetlerini genel taksim hükümlerine göre paylaştırmamış, Mekke ehline ve eşraftan bazı kimselere ganimetten fazla pay vermiştir. Öyle ki sadece bir adama bin deve diğer birine ise bin koyun verdiği vaki olmuştur.¹⁰⁹ Hak sahiplerinden birine bu kadar payın düşmeyeceği de malumdur. Fezari tarafından bu uygulamalar, ganimetin devlet başkanın tasarrufunda olduğuna gerekçe gösterilmektedir.

¹⁰⁶ İmam Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 35.

¹⁰⁷ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 11^b.

¹⁰⁸

¹⁰⁹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 12^b.

Korkud, iddia sahibinin tutunabileceği bundan başka bir gerekçesinin olmadığını ve buna üç açıdan cevap verilebileceğini aktarmaktadır. Birincisi; bu özel bir uygulama kabul edilir. Bu uygulamanın gerekçesi ihtimal barındırdığı için yukarıdaki görüşe delil teşkil etmez. İhtimale tutunarak icmaya muhalif bir tutum takınmak isabetli değildir. İkincisi; bu kişilere verilen mallar kendilerinin şahsında ona ve tebaasına verilmiş olabilir. Çünkü Resûlullah fazladan payı ancak kabile büyüklerine ve başkanlarına vermiştir. Yani döndüklerinde paylaşsınlar diye kabile liderlerine bütün kabilenin payı verilmiştir. Verilebilecek üçüncü cevap ise fazladan verilen pay savaşta gösterdikleri üstün gayret ve başarılarından dolayı (tenfil) ve ya beşte birlik dilimden vermiş olabilmektedir.¹¹⁰

Bu muhtemel durumlar üzerinde genelleme yapılamaz. Korkud, ganimetin beşte birlik dilimi ve geriye kalan miktarı hakkında açık nassların ve icmanın olmasına rağmen başka deliller olmaksızın bu istisnai uygulamalar üzerinden genelleme yapılamayacağına yer vermektedir. Yukarıdaki iddiaya verilen bu üç cevap üzerinden yapılan yorumların sıhhatli olmadığının gerekçesi ise Medinelilerin iç geçirerek Hayber ganimetleri için söyledikleri şu rivayet gösterilmektedir: “Dediler ki ne acayıptır onların kanı kılıçlarımızdan damlarken ganimetlerimiz onlar arasından paylaştırılıyor.” Bu havadis Hz. Peygambere ulaştınca onları çağırmış ve onlara şöyle buyurmuştur: İnsanlar ganimetle evlerine giderken sizin de Allah’ın Resûlü ile dönmeniz sizi razı etmez mi? ¹¹¹

Korkud, aktardığı yorumlara engel olarak gösterilen bu rivayete İmam Şafii ve onun gibi düşünen âlimlerin görüşleri üzerinden cevap vermektedir. Kureyşlilere verilen bu ganimet beşte birlik paydandı. Ayrıca Korkud, Hz. Peygamberin Huneyn ve Bedir günlerinde savaş sırasında düşman askerini öldüren *seleb*¹¹² verildiğine de dikkat çekmektedir.¹¹³

¹¹⁰ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 13^a.

¹¹¹ Buhari, Müellefe-i Kulûb, 3147; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 13^a.

¹¹² Bir kimsenin üzerindeki elbisesi, silahı, parası ve bindiği hayvanı ve bunun üzerindeki eğeri, gemi vb. eşyası, teçhizat. (Bkz. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2013, s. 501); Savaş sırasında düşman askerini öldürenin selebi, öldürülenin üzerinde bulunan elbisesi, silahı, üzerinde olduğu veya elinde tuttuğu bineği, ancak binek onun elinde değilse veya başkasının elindeyse seleb malı olmaz. Seleb ancak düşmanın elinde bulunan veya üzerinde veya altında bulunanlardır. (İmam Şafii, *el-Ümm*, Beyrut 1990, c.4 s.149.)

¹¹³ İmam Şafii, *el-Ümm*, Beyrut 1990, c.8 s.240.

Medineli bazı sahabeler zannettiler ki humustan bir şey verilecekse İslam’a ilk girme sırasına göre verilmelidir. Oysa Hz. Peygamber maslahatı Mekkelilerin gönlünü almakta görmüştü ve bunun için de onlara humustan pay vermiştir. İmam Şafii’den aktarılan bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Ganimetin beşte birlik diliminde tasarruf yetkisi bana aittir ve yine de bu pay size dönecektir.”¹¹⁴ Ancak Hz. Peygamber Huneyn’den sonra bu paydan uzak diyarlardan olanlara verince O’nun arkadaşları olan ve onun yanından hiç ayrılmayan Medineli Müslümanlardan bazıları buna içerlendi.¹¹⁵

Oysaki Hz. Peygamber ise Huneyn ganimetlerinden beşte birlik payı ayırmış ve kalanı da paylaştırmıştır. Buna delil olarak da İbn Ömer’den gelen rivayet gösterilmektedir: “Hz. Peygamber, ona da Huneyn ganimetinin beşte birlik diliminden bir cariyeye vermişti. Allah Resûlü savaş esirlerini serbest bırakınca Hz. Ömer de oğluna git ve o cariyeyi serbest bırak demiştir.”¹¹⁶ Başka bir rivayette de Hz. Peygamber (s.a.v.) Akra b. Hâbis’e ve arkadaşlarına beşte birlik dilimden pay verdiği rivayet edilmektedir.¹¹⁷ Bütün bunlar göstermektedir ki Hz. Peygamber ganimetten beşte birlik dilimi almış ve onun bir kısmını da uygun gördüğü kişilere vermiştir.

Korkud, konuyu geniş perspektiften değerlendirmiştir. Medineli Müslümanlara bu dilimden bir şey verilmediğine dair sahih rivayetler mevcuttur. Askerin çoğunluğunu Medineliler teşkil etmekte ve her zaman Hz. Peygamber’e (s.a.v.) destek olmaktadır. Hatta bazıları içerlenerek her zorlukta Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yanında olan biziz ancak Hz. Peygamber kendi kavmini bize üstün tuttu diye düşünmüşler. Bazı Medineliler de şöyle söylemektedirler: Ne acayip bir durumdur ki Kurayşlilerin kanları kılıçlarımızdan akarken ganimetlerimiz onlar arasında paylaştırılmaktadır. Bu söylem Hz. Peygambere (s.a.v.) ulaşınca onları huzuruna çağırdı ve şöyle buyurdu: “Gönüllerini İslam’a çekmek için ganimetten pay verdim diye söylendiğinizi duydum.”¹¹⁸

¹¹⁴ Korkud, *Hallu İşkâli’l-Efkâr fi Hilli Emvali’l-Küffar*, s. 13^a.

¹¹⁵ Korkud, *Hallu İşkâli’l-Efkâr fi Hilli Emvali’l-Küffar*, s. 13^a.

¹¹⁶ Müslim, Eyman, 28.

¹¹⁷ Korkud, *Hallu İşkâli’l-Efkâr fi Hilli Emvali’l-Küffar*, s. 13^b.

¹¹⁸ Korkud, *Hallu İşkâli’l-Efkâr fi Hilli Emvali’l-Küffar*, s. 14^{a-b}.

Buna göre Hz. Peygamber'in (s.a.v.) beşte birlik dilimden gönülleri İslam'a ısındırmak için pay vermesinde veya ganimet taksiminin gerektirdiği şekilde paylaşımında sakıncalı hiçbir durum yoktur. Çünkü şüphesiz Hz. Peygamber ganimet paylaşımında insanların en adili, onların haklarını açıklamada en güzel ifade edeni ve akla gelebilecek şüpheleri bertaraf etmede en doğru kişidir.¹¹⁹

Allah Teâla'nın (c.c.) Medineli Müslümanları İslam'a ilk girenlerden olma şerefini nasip etmesi ve onları övmesi, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onları ayrı bir muhabbetle sevmesi, onların her zorlukta O'nunla beraber ön saflarda olmaları ve diğerlerinin ganimetle evlerine dönmelerine karşı onların Hz. Peygamber ile dönmeleri onlar için en büyük ganimettir. Herkes bilir ki Hz. Peygamber'in o gün yaptığı taksimatta mukteza-ı hal gereği kimisine ganimetten pay vermesi kimisini de ganimetten mahrum bırakması, kimisine fazla kimisine az pay vermesi maslahattandır. Ayrıca bu hükmü nesh eden bir başka hüküm veya bu uygulamayı yok sayabilecek başka bir uygulama da bilinmemektedir. Sahih rivayetlerde geçtiği üzere Medinelilere bu ganimetlerden pay verilmediği dile getirilmesi durumunda Korkud, buna İmam Nevevî'nin *Tahmisi'l-Ğanîme* adlı eserindeki görüşü esas alarak şöyle cevap verir: Bu rivayetler âlimlerin kabul ettiği genel görüşe göre Medinelilere beşte birlik dilimden pay verilmediğine hamledilir.¹²⁰ Yoksa ganimetten hak ettikleri paylarından mahrum bırakılmamışlardır. Ayrıca bu uygulama, konuyla ilgili Amr b. Şuayb hadisinin "Medineliler dediler ki bizim olan her şeyimiz Allah Resulünündür" kısmına da hamledilebilir. Velez ki Hz. Peygamber'in bütün bu ganimetten Medinelilere pay vermediği sabit olsa bile, bu yukarıdaki iddianın sahibine delil teşkil etmez. Çünkü özel bir meseleden ibaret kabul edilir.¹²¹

1. 1. 6. Irak Toprakları Konusunda

el-Firkâh el-Fezarî, ganimet diye alınan Irak toraklarının taksimi konusunda değişkenlik arz eden uygulamalara gerekçe olarak maslahatı göstermiştir. İmâm Nevevî bu iddianın yerinde olmadığına dair bazı izahatlarla cevap vermiştir. Korkud da Irak toprakları meselesi hakkında İmâm Nevevî'nin görüşlerini kabul ederek konuya açıklık getirmiştir. Korkud'un özellikle bu esrinde İmâm Nevevî'den yaptığı

¹¹⁹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 14^b.

¹²⁰ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 38.

¹²¹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 15^a.

iktibasların çok olması hasebiyle onun bir müçtehitten ziyade, mezhep içi ehli tercihten biri olduğu havasını yansıtmaktadır.

Bilindiği üzere Hz. Ömer (r.a.), Irak topraklarını savaşanlar arasında paylaştırmıştır ve senelerce onlar da bu toprakları işlemişlerdir. Daha sonra Hz. Ömer onları, bu topraklardan el çektirmiş ve bir kısmına da bunun yerine başka mallar vermiştir.¹²² Hz. Ali ise bu toprakları hak sahipleri olan savaşçılara tekrar vermek istediye de buna bir takım engeller çıkmıştı. Ondan sonraki yöneticiler bu toprakları, bütün tasarruf haklarıyla sahiplerine vermeyi uygun gördüler.¹²³

Korkud göre iddia sahibi, bu farklı uygulamaları kendisine delil olarak gösteremez. Aksine bunlar onun aleyhine sayılabilecek delillerdendir. Çünkü Hz. Ömer'in yaptığı, Hz. Peygamber'in Hayber toprakları hususunda yaptığı taksimatından farklı bir şey değildir. Toprak sahipleri de bu toprakları almış ve yıllarca onların elinde kalmıştır. Bu topraklar üzerinde yaptıkları bütün tasarruflar da geçerli kabul edilmiştir. Hz. Ömer daha sonra bu toprakların bir kısmını satın almıştır. Bazı sahabeler de kendi rızasıyla ellerindeki toprakları hibe ederek beytülmalın mülkiyetine geçirmiştir. Beytülmalın mülkiyetinde topladığı bu toprakları Hz. Ömer sonradan Müslümanların yararına kullanılmak üzere vakfetmiştir.¹²⁴ Hz. Ömer'in bu uygulamasına dönemin âlimlerinde karşı çıkan birine rastlanmamaktadır. Bu da Hz. Ömer'in yaptığı bu uygulamanın alışa gelenin tamamen dışında olmadığını göstermektedir.

Fezarî, ispatlamaya çalıştığı “taksimatta eşit paylaşımın gerekmediği” iddiasına, Hz. Ali'nin Hz. Ömer'in uygulamasını sonlandırmaya niyetli olduğunu ancak şartların elverişli olmadığını delil olarak zikretmiştir. Ancak bu iddiasını destekleyen bundan başka delilden bahsetmemiştir. Korkud, onun sahih ve sarih bir delil bulabileceğini de mümkün görmemektedir.¹²⁵

Hulasa olarak bu görüşün sahibi şöyle diyebilir: Bir kimse fıkıh kitaplarını tararsa, ganimet taksimiyle ilgili bütün şartları kendisinde toplayan tek bir uygulama

¹²² Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 57.

¹²³ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetî Bakiha*, s. 39; Korkud, *Hallu İşkâli'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 15^a.

¹²⁴ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetî Bakiha*, s. 39; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s.57.

¹²⁵ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetî Bakiha*, s. 40.

örneğine rastlayamaz. Fıkıh kitaplarında geçtiği gibi ganimet hukukuna uygun olarak; tahmis,¹²⁶ tenfil,¹²⁷ radh,¹²⁸ seleb¹²⁹ dilimlerin ayrıldığına, atlılara ve piyadelere belirtildiği gibi payların verildiğine dair bütün hükümleri barındıran tek bir ganimet paylaşımı örneğini sahih kaynaklarda bulamaz. Fezari de cümle hükümlerin tek bir taksimat örneğinde uygulanmayışını, ganimet konusundaki fikirlerini destekleyen deliller arasında göstermeye çalışmıştır.

Ancak Korkud, bu görüş sahibine cevap olarak, böyle bir yaklaşımın doğru olmadığını söylemektedir. Çünkü fıkıh kaynaklarında bütün şartları kendisinde toplayan bir ganimet paylaşımı örneğine rastlanılmayışı böyle bir şeyin olmadığına delâlet etmez. Nitekim şer'î deliller fıkıh kitaplarında dağınık da olsa mevcuttur. Dolayısıyla bu delillerin, yan yana ve tek bir ganimet dağıtımında toplu halde mevcut olmayışı, bu delillere binaen yapılan uygulamaların geçersiz olduğunu göstermez. Korkud, bu durumu şöyle örneklendirmiştir: Fakihlerin görüş birliği ettiği namaz şartları, rükünleri arasında tertip sayılmamıştır. Ayrıca icma ile sabit olan, rükû ve secdede kolları yanlardan uzak tutmamak, rükûda sırtı düz yapmamak mekruhtur. Fakihlerin saydığı gibi namazın şartları, sünnetleri ve mendupları toplu şekilde bir rivayette nakledilmemiştir.¹³⁰ Öte taraftan namazda meşru ve mekruh olan fiillerin tümünün tek tek sayıldığı bir hadisi şerife rastlamak da mümkün değildir. Fıkıh kitaplarının namaz bölümünde geçen bütün detayların bir hadiste toplu olarak aktarılmamış olması, namazın farz olduğu gerçeğini değiştirmez. Çünkü namazın her noktasıyla ilgili farklı farklı rivayetlerde geçen sahih deliller bulunmaktadır. Bu ayrıntılar, farklı hadislerle sabit olunca bu hadislerin toplamı ile de fiillerin toplamı sabit olur.¹³¹ Korkud'a göre ganimet taksimi hakkındaki hüküm de böyledir.¹³²

¹²⁶ Tahmis: Ganimetten ayrılma beştebirlik pay.

¹²⁷ Tenfil: Savaşta önce askeri teşvik etmek ya da büyük yararlılık gösterenleri savaşta sonra ödüllendirmek amacıyla ganimet payları yanında fazladan mal vermeyi ifade eden fıkıh terimi.

¹²⁸ Radh: göz hakkı, taksim sırasında bulunan pay sahibi olmayan kimselere gönüllerini almak için verilenler.

¹²⁹ Seleb: Savaşta öldürülen düşman askerinin üzerinde veya yanında bulunan elbise, silâh vb. eşyayı ifade eden fıkıh terimi.

¹³⁰ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 16^{a-b}; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 59.

¹³¹ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 40; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 16^b.

¹³² İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 41; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 16^b.

Ganimet ve humusa dair hükümlerin ayrı uygulamalar üzerinden farklı rivayetlerle aktarılması ganimet ve humusun vacip olmadığını göstermez.

1. 1. 7. Hayber'in Fethinden Sonra

Hayber topraklarının paylaşımı sırasında genel ganimet taksiminden farklı bazı fer'î uygulamalar olmuştur. Firkah, Musa b. Ukbe'nin¹³³ (ö. 141h) *el-Meğazi* adlı eserde rivayet ettiği hadisi delil göstererek ganimet taksiminin, devlet başkanının inisiyatifinde olduğunu ve kamu yararını gördüğü yerlere tasarrufta bulunabileceğini savunmaktadır. Çünkü rivayet edilen bu hadisi şerifte Resulullah (s.a.v.) erkeklerle pay verdiği gibi orada hazır bulunan kadınlara da pay vermiştir.¹³⁴ Hadisteki “kadınlara pay vermiş” ifadesi fıkıh âlimlerinin “kadınlara radh -onların gönülleri alacak bir şeyler- verilir, ama onlara sehm – ganimetten pay – verilmez” sözlerine aykırıdır.¹³⁵ Fezari, bu ifade farklılıklarını da kendi görüşü için delil göstermektedir.

İmâm Nevevî, bu hadisi Ebû Dâvûd, Nesâî ve sünen müellifleri gibi bazı âlimlerin de naklettiğini hatırlatır ve Fezari'nin bu deliline iki şekilde cevap verebileceğini söylemektedir:

Birinci cevap: Aslında bu hadisin Hattâbî'ye¹³⁶ (ö. 1388) göre isnadı zayıftır ve delil olarak kullanılamaz. Dolayısıyla delil olarak kullanılmaya müsait olmayan ve muhalif olarak Fezari'den başka kimse bu rivayeti kanıt olarak kullanmamışken bu zayıf rivayete sarılıp İbn Abbas'ın şu sahih rivayetini terk etmektedir: “Resûlullâh (s.a.v.) ganimetten bazı şeyler verirdi. Kadınlar için özel olarak belirlediği bir ganimet payı ise yoktu. Onlara verdiği ve ganimet payı olmayan şey ise *radhtır*.”¹³⁷

İkinci cevap: Şayet bu rivayet sabit olsa, buradaki “radh” ve “erkeklerle pay verdiği gibi kadınlara da pay verdi” ibareleri yorumlanırdı. Binaenaleyh bundan kastın da erkek ve kadınlara bir şeylerin verilmesi hususunda eşit olmalarıdır. Yoksa

¹³³ Musa b. Ukbe b. Ebu 'Ayyaş el-Esedî.

¹³⁴ Ebu Davut, Ciahd, Kadın ve Kölenin Ganimetten aldığı, 2729; İmama Nevevî, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismeti Bakiha*, s. 41.

¹³⁵ Laşin, Musa Şahin, *Feth'ul-Mün'im fi Şerhi'l-Müslim*, Daru'l-Şuruk, 2002, c. 7, s. 380; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 16^b – 17^a; İmama Nevevî, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismeti Bakiha*, s. 41.

¹³⁶ Hamd b. Muhammed b. İbrahim b. Hattab.

¹³⁷ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 17^a; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 60.

verilen şeylerin miktarının eşit olması değildir. Nitekim İbn Abbas'ın rivayeti de bu yorumu desteklemektedir.

Her ne kadar iddia sahibi, delil olarak zikretmese de Buhârî ve Müslim'in *Sahih*lerinde geçen bir rivayette, Allah Resûlü (s.a.v.), Cafer b. Ebi Talib'e ve gemi yolculuğunda ona eşlik edenlere Hayber ganimetinden pay verdiği bilinmektedir.¹³⁸ Oysaki bu rivayeti, ganimet mallarının devlet başkanının tasarrufunda olduğuna dair delil olarak gösterebilirdi. Hatta orduda bulunmayanlara da ganimetten payın verilebileceğini iddia ederek bilinen pay sahiplerinin sınırlı olmadığını, tamamen durum gereği devlet başkanı ganimette tasarrufta bulunabilir şeklinde ispatlamaya çalışabilirdi.

Her ne kadar böyle bir iddia ortaya atılmasa da İmam Nevevi, böyle farazi bir iddiaya iki şekilde cevap vermektedir:

Birinci cevap: Hz. Peygamber'in Cafer b. Ebî Talib'e ve yanındakilere, orduda bulunmamalarına rağmen ganimetten pay vermesi özel bir durumdur. Yukarıdaki iddiaya delil teşkil etmez. Binaenaleyh malum hak sahiplerine ilaveten bir paydaşın olduğunu da göstermez.¹³⁹

İkinci cevap: Bu ganimetten verilen mallar, hak sahiplerinin rızasıyla verilmiştir. Nitekim Buhârî'nin *Sahih*'inde bu yorumu destekleyen bir rivayet de mevcuttur.¹⁴⁰ Ayrıca Beyhâkî'de geçen bir rivayette ise Allah Resulü'nün Müslümanlarla konuştuğu ve onların rızasını alarak diğerlerini paylarına ortak ettiği ifade etmektedir.¹⁴¹

1. 1. 8. Beştebir Payının Hz. Peygamber Dönemine Mahsus Olduğu Görüşüne

Bir görüşe göre ganimetten beşte birlik payın verilmesi Hz. Peygamber'in (s.a.v) dönemine mahsustur. Bugün bu payı vermek gerekmez. Çünkü bu payı ganimetten çıkarıp hak sahiplerine verme yetkisi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) aittir. Dolayısıyla bugün humus payını ganimetten çıkarmak lazım gelmez. Nitekim Hz.

¹³⁸ Ebu Hafs Siraceddin eş-Şafii, *et-Tavdih li Cami' es-Sahih*, Daru'l-Nevadir 2008, c. 18, s. 443.

¹³⁹ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 41.

¹⁴⁰ Buhari, Humusun Farzı 3131.

¹⁴¹ El-Ayni, *Umdetü'l-Kari Şerhu Sahihi Buhari*, Daru İhyai'l-Turasi'l-Arabiyy, Beyrut c. 15. s. 44; İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha* s. 42.

Peygamber vefat edince bu hüküm ortadan kalkar ve bu pay savaşanlara dağıtılır. İbni Cerir et-Taberî ve diğer bazı âlimler bu görüşü benimsemektedir.¹⁴²

Şehzade Korkud ve İmâm Nevevî gibi âlimler bu görüşün yanlış olduğunu savunmaktadır. Çünkü bu görüşü çürüten zahir nasslar ve sabit icma mevcuttur. Nitekim “*Bilin ki ganimet olarak elde ettiğiniz malların beşte biri, Allah’a, Peygamber’e, yakınlara, yetime, yoksula ve yolda kalmışlara aittir*”¹⁴³ ve “*Allah’ın şehir halklarının mallarından Resûlüne verdiği ganimetler(fey), Allah’a, Resûlü’ne, O’nun yakınlarına, yetimlere ve fakirlere aittir*”¹⁴⁴ ayetleri bu hükmü belirlemektedir.

Korkud, böyle açık delillere rağmen bu görüşü zikreden veya onu itiraz etmeden nakleden bir kimsenin hata ettiğini ifade etmektedir. Bundan daha kötüsünün ise ayet, hadis ve icmayla sabit olan ganimetin her zaman geçerli olduğu hükmünü terk edip yukarıdaki görüşü benimsemek olduğuna işaret etmiştir.¹⁴⁵

Yukarıdaki görüş sahibinin muhalefet etmesinden dolayı icma vuku bulmamış şeklinde itiraz edilse bile, bu itiraz makul karşılanmaz. Çünkü ilk dönemlerden beri ganimetin bütün zamanlarda geçerli olduğuna dair icma edilmiştir. Dolayısıyla kendisinden önce vuku bulan icmaya muhalefet edilmeyeceği üzerinde de ümmetin icması vardır.¹⁴⁶

Korkud’a göre, şayet bir müftü bu şaz olan görüşü benimseyip Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vefatından sonra ganimetten humusun çıkarılıp verilmeyeceğine hükmederse, açık ve net bir şekilde hata etmiştir. Çünkü böyle bir söylem sahibi, nasslara ve icmaya karşı gelmiştir.¹⁴⁷

1. 1. 9. İlk İki Halifenin Hz. Peygamber’in Yakınlarına Pay Vermemesi Konusunda

Humus beş kısma verilirdi. Allah ve Resulüne bir, Allah Resul’ünün akrabalarına bir ve geri kalan üç pay ise yetimlere, fakirlere ve yolda kalanlara

¹⁴² Korkud, *Hallu İşkali’l-Efkâr Fi Hilli Emvali’l-Küffa*, s. 18^b.

¹⁴³ Enfal, 8/41.

¹⁴⁴ Haşr, 59/7.

¹⁴⁵ Korkud, *Hallu İşkali’l-Efkâr Fi Hilli Emvali’l-Küffar*, 17^b.

¹⁴⁶ Korkud, *Hallu İşkali’l-Efkâr Fi Hilli Emvali’l-Küffar*, 17^b.

¹⁴⁷ Korkud, *Hallu İşkali’l-Efkâr Fi Hilli Emvali’l-Küffar*, 18^a.

dağıtılırdı.¹⁴⁸ Hz. Peygamber (s.a.v.), bu beş paydan biri olan Allah Resûlü'nün akrabalarının payını kendileri arasında dağıtma görevini Hz. Ali'ye vermişti. Hz. Peygamber hayattayken elde edilen ganimetten humusu ayırmış ve bu humusun humusunu (beşte birinin beşte biri) da akrabaları arasında paylaşdırmak üzere Hz. Ali'ye göndermiştir. Bu uygulama Hz. Peygamber ve ilk iki halife döneminde böylece devam etmişti. Ancak Hz. Ömer döneminin sonlarına doğru bir keresinde oldukça büyük miktarda ganimet elde edilmişti. Hz. Ömer de bu ganimetten yakın akrabalara düşen payı ayırıp Hz. Ali'ye göndermişse de Hz. Ali bu payı, şimdilik ihtiyaçlarının olmadığı gerekçesiyle Hz. Ömer'e iade etmiştir.¹⁴⁹

Bu uygulama delil gösterilerek Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in, Allah Resûlü'nün yakın akrabasının ganimetteki payını düşürdüğü Fezarî tarafından iddia edilse de bu iddia mesnetsizdir. Çünkü burada bu payın iptaline delil olabilecek bir karene yoktur. Sadece bu payın geçici süreliğine hatta bir keresine mahsus olmak üzere askıya alınması söz konusudur.¹⁵⁰

Başından beri muhalefet eden ve humusun artık ganimetten ayrılmasının gerekmediğini savunan Fezarî'nin konuyla ilgili görüşünü, Şehzâde Korkud şu şekilde aktarmaktadır: Fezarî'ye göre rivayetlerde geçtiği üzere Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer Allah Resûlü'nün akrabalarının payını kesmiştir. Hz. Ali de sırf onlara muhalif söylemlerden çekindiği için ses çıkarmamıştır.¹⁵¹ Fezarî'nin kast ettiği rivayet Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harac* adlı eserinde şöyle geçmektedir: "Daha sonra Hz. Ebu Bekr, Ömer ve Osman humusu üç sınıfa indirgediler. Allah Resûl'ünün ve akrabalarının payını düşürdüler. Hz. Ali de bu uygulamayı devam ettirdi."¹⁵²

Korkud, İmâm Nevevî'nin, Fezarî'ye şöyle cevap verdiğini kitabında nakleder: Yukarıdaki rivayetler sahih olsa da bu humusun ganimetten ayrılmasının

¹⁴⁸ Ebu Yusuf, *Harac*, (tah. Abdurreuf Sa'd b. Muhammed), c.1, s. 30.

¹⁴⁹ Ebu Yusuf, *Harac*, c.1 s.30-31; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, 19^a; İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 42-45.

¹⁵⁰ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, 19^{a-b}; İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s.46.

¹⁵¹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, 19^b-20^a

¹⁵² Ebu Yusuf, *Harac*, s.31.

artık gerekmediğine delalet etmez. Sadece ayrılan humusun yakın akrabalara değil de diğer sınıflara dağıtıldığını göstermektedir.¹⁵³

Buna ilave olarak Korkud, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin yakın akraba payının muhtaç olan Müslümanlara dağıtılmasında anlaştıkları mevzusunda, Hz. Ali'den gelen şu rivayeti zikretmektedir: “Allah Resûlü beni humusu dağıtmak üzere vazifelendirdi. Ben de O'nun döneminde bunu yaptım. Sonra Hz. Ebû Bekr beni bu iş için vazifelendirdi ve onun döneminde de bunu icra ettim. Sonra Hz. Ömer bana bu görevi verdi ve onun hilafetinde de bu görevi yerine getirdim. Sonra Hz. Ömer döneminin son demlerinde bir sene oldukça fazla ganimet elde edildi. Hz. Ömer yakın akraba payını da ayırdı ve bana gönderdi. Ben de dedim ki: Ey müminlerin emiri! Bizim bu sene bu paya ihtiyacımız yok. Ancak Müslümanların ona ihtiyacı var. Bu sene bu payı onlara dağıt. O günden sonra da hiç kimse bu payı bize vermedi.”¹⁵⁴

Korkud, Fezarî'nin bu rivayete atıfta bulunarak, yakın akraba içinde borçluların, kadınların ve çocukların payının düşürülmeyeceği iddiasında bulunduğunu söylemektedir. Nevevî'nin buna cevabı ise burada bir payın düşürülmesinin söz konusu olmadığı şeklindedir. Sadece bir seferliğine bu payın muhtaçlara dağıtılmasında iki adil sahibinin anlaşması olmuştur.¹⁵⁵

Korkud, Fezarî'nin İbn Abbas rivayetinde Necde el-Herûrî'ye verilen cevabı da kendi delilleri arasında zikrettiğini ifade etmektedir. Bu rivayet ise şöyledir: Necde el-Herûrî, İbn Abbas'a bir mektup yazarak ve beşte birlik payın kime ait olduğunu sormaktadır. İbn Abbas da “ biz bu payın bize ait olduğunu söylüyoruz ancak kavmimiz bizi bundan mahrum bırakıyor”¹⁵⁶ biçiminde cevap vermiştir.

Korkud'a göre Fazarî'nin gösterdiği bu delil lehine sayılmaktan ziyade kendisinin aleyhine gibi görünmektedir. Çünkü burada da humusun ayrılmamasını gösterecek bir karine bulunmamaktadır. Aksine buradan humusun bir pay olarak

¹⁵³ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, 19^{a-b}; İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s.46.

¹⁵⁴ Ebu Yusuf, *Harac*, s.31; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, 19^{a-b}.

¹⁵⁵ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s.46.

¹⁵⁶ İmam Şafii, *Müsnedü's-Şafii*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1951, c. 2, s. 123; Ebu Kasım et-Taberi, *el-Mu'cem el-Kebir*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1994, c. 10, s. 336; İbn Esir el-Cezeri, *eş-Şafii fi Müsned eş-Şafii*, Mektebetü'r-Ruşd, Riyad 2005, c. 4, s. 290; İmam Nevevi, *el-Minhac Şerhu Sahihi Müslim*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyy, Beyrut, c. 12, 191; Ebu Yusuf, *Harac*, s.31.

çıkarıldığı ve yakın akrabaya verilmek üzere ayrılması gerektiği anlaşılmaktadır. Nitekim İmam Şafii ve onun gibi düşünen âlimler de bu görüştedir.¹⁵⁷ Öte taraftan İmam Malik ve onun gibi düşünen bir kısım âlimler, humusun ayrılması gerektiğini savunmakta, ancak devlet başkanı ayet-i kerime ve hadis-i şerifte geçen beş sınıftan dilediğine sarf edebilir görüşündedirler. Fakat bunların dışında bir yere ise sarf edemez.¹⁵⁸ Diğer bazı âlimlere göre ise humus tamamen Müslümanların yararına sarf edilir.¹⁵⁹

Yine Korkud'a göre her ne kadar Fezarî, İbn Abbas rivayetinde geçen "kavmimiz" ifadesinden, Hz. Ebû Bekr ve Ömer'in kastedildiğini söylese de bu mümkün değildir. Çünkü bu mektuplaşmanın, hicrî 60 yılında cereyan eden İbn Zübeyr olayı döneminde geçtiği rivayetlerden anlaşılmaktadır. İmam Şafii, bundan kastın Yezid b. Muaviye olduğunu söylemektedir.¹⁶⁰

1. 1. 10. Fey ve Ganimetin Aynı Şey Olduğu Görüşüne Göre

Müslümanların gayrimüslimlerden elde ettikleri mallar, elde ediliş şekline göre iki ayrılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de "Allah'ın sizlere fey olarak verdikleri"¹⁶¹ ve "ganimet olarak elde ettiğiniz şeylerden"¹⁶² şeklinde bu ayırım zikredilmiştir. Savaşılarak, zor kullanılarak elde edilen mallara ganimet¹⁶³, savaşımadan ele geçirilen mallara ise fey denilmektedir.¹⁶⁴

Ganimet ve fey malların kimlere taksim edileceği ve tasarruf yetkisinin kimde olduğu ayetlerle belliyken, şeriatın maksadını gözeterek nasıl paylaştırılacağı da Hz. Peygamberin uygulamaları ile sabittir. Ganimet mallarının beşte biri beytülmale ayrıldıktan sonra geriye kalanı savaşanlar arasında paylaştırılır.¹⁶⁵ Fey olarak ele geçirilen malların tasarruf şekli ise Allah Resûl'üne bırakılmıştır. Ancak vefatından

¹⁵⁷ İmam Şafii, *el-Ümm*, Daru'l-Marife, Beyrut 1990, c. 4, s. 161; Yahya b. Ebu Hayr el-Yemeni eş-Şafii, *el-beyan fi Mezhebi İmam Şafii*, (thk. Kasım Muhammed en-Nuri), Daru'l-Minhac, Cidde 2000, c3, s. 416; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 20^a.

¹⁵⁸ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 19^b-20^a; İmam Şafii, *el-Ümm*, c. 4, s. 145.

¹⁵⁹ İbni Hacer el-Heytemi, *Tuhfetu'l-Muhtac fi Şerhi'l-minhac*, el-Mektebetu't-Tarihyyetu'l-Kübra, Mısır, 1983, c. 7, s. 130.

¹⁶⁰ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 20^b.

¹⁶¹ Haşr, 59/6.

¹⁶² Enfal, 8/41.

¹⁶³ Erkal, Mehmet, "Ganimet", *DİA*, İstanbul 1996, c. 13, s. 351.

¹⁶⁴ Fayda, Mustafa, "Fey", *DİA*, İstanbul 1995, c. 12, s. 511; Ebu İshak eş-Şirazi, *el-Mühezzebe fi Fikhi İmam Eş-Şafii*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye, c. 3, s. 296.

¹⁶⁵ Enfal, 8/41.

sonra bu malların kamu yararı için sarf edilmesi gerektiğini savunan âlimler olmuştur.¹⁶⁶

Esirler, araziler ve diğer taşınır mallar ganimetin kapsamını oluşturmaktadır.¹⁶⁷ Bunların 1/5'i Allah Resulüne, Onun yakın akrabalarına, yetimlere, fakirlere ve yolda kalmış muhtaçlara ayrıldıktan sonra geriye kalan mallar savaşımlar arasında usule uygun pay edilir. Ancak gayr'î müslimlerden elde edilen taşınmazların ganimet olarak mı yoksa fey olarak mı kabul edileceği devlet başkanının yetkisine bırakılmıştır.¹⁶⁸ O ister ganimet olarak kabul eder ve savaşımlar arasında dağıtır, isterse de fey olarak kabul eder devletin ve milletin geleceği için vakfeder.¹⁶⁹ Nitekim Hz Peygamber Hayber, Vadilkura, Fedek ve Mekke'de bunu yapmıştır. Hz Ömer'in Irak toprakları hakkındaki uygulaması da buna örnektir. O bu toprakları dağıtmazken Enfâl Suresinin 41. ayetini uygulamadan kaldırmamış, aksine Haşr suresi 6-10 ayetleriyle amel etmiştir.¹⁷⁰

Öte taraftan ganimet ve fey bazı ayet-i kerimelerde aynı manaya gelebilecek şekilde de geçmiştir. “Allah’ın sana ganimet olarak ihsan buyurduklarından sahip olduğun cariyele; seninle beraber hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helâl kıldık.”¹⁷¹ ve “Allah’ın onlardan Peygamberine kolayca ganimet olarak verdiği şeye gelince siz onlar için at yada deve koşturmuş değilsiniz.”¹⁷² ayetleri, buna örnek olarak zikredilebilir. Bazı âlimler de fey ve ganimetin aynı manaya geldiği görüşünü benimsemişlerdir.¹⁷³ Korkud’un tespitine göre Fezarî de bu görüşü benimsemekte ve şöyle söylemektedir: Madem ganimet ve fey aynı şeydir. O zaman elde edilen mallardan hangilerinin ganimet veya fey olarak dağıtılacağı devlet başkanının takdirine kalmıştır. Dolayısıyla ganimetten özellikle humusun ayrılması gibi bir pay yoktur.¹⁷⁴ Yani

¹⁶⁶ Ebu İshak eş-Şirazi, *el-Mühezzebe fî Fıkhî İmam Eş-Şafîi*, c.3, s. 302.

¹⁶⁷ Çelik, Hüseyin, *Fey ve Ganimet Ayetleri Çerçevesinde Hz. Ömer’in Sevad Arazisi Hakkındaki Uygulamasının Değerlendirilmesi*, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 15(2010) s. 75-100.

¹⁶⁸ İmam Şafîi, *el-Ümm*, c. 4, s. 164.

¹⁶⁹ Necmettin İbni Raf’a, *Kıfayetü’l-Nebîh fî Şerhi’t-Tenbih*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2009, c. 16, s. 534; İbni Ali El-İsnevi, *el-Hidayetu ila Evhami’l-Kıfaye*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2009, c. 20, s. 563.

¹⁷⁰ Çelik, Hüseyin, *Fey ve Ganimet Ayetleri Çerçevesinde Hz. Ömer’in Sevad Arazisi Hakkındaki Uygulamasının Değerlendirilmesi*, s. 75.

¹⁷¹ Ahzab, 33/50.

¹⁷² Haşr, 59/6.

¹⁷³ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi’l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 46; Fayda, Mustafa, “Fey”, *DİA*, s. 512.

¹⁷⁴ Korkud, *Hallu İşkali’l-Efkâr fî Hilli Emvali’l-Küffar*, s. 21^a.

diyebiliriz ki Fezarî, böylece farklı anlaşılmalara sebep olan tarihsel ve evrensel bakış açılarından başka bir perspektiften konuya bakmakta ve burada “humusun özel bir pay olmadığı” iddiasına delil aramaktadır.

Korkud, İmam Nevevî'nin de benimsediği görüş üzerinden bu konuda Fezarî'ye iki şekilde cevap vermektedir. Ganimet ve feyin aynı şey olmadığı konusunda vuku bulan icma terk edilmiştir. Veleve ki ganimet ve fey aynı şey olsa bile bu durum humusun ganimetten ayrılmamasını gerektirmemektedir.

1. 1. 11. Ganimet Ayetinin Kapsamının Tahsise Uğramasıyla Zannî Olması Görüşüne Göre

Hiz. Ömer'in Irak topraklarını diğler ganimet malları gibi savaşanlar arasında paylaştırmaması, onun Kur'an hükümlerine yaklaşım tarzının farklılığından kaynaklanmaktadır. Çünkü Hiz. Ömer bu mevzuda özel hüküm bildiren ayetle muamele etmemiş, bilakis Kur'an'ın genel buyruklarını göz önünde bulundurarak taksimat yapmıştır. Kur'an-ı Kerîm'in hükümlerinin tarihsel olduğunu savunanlar bu uygulamayı kendilerine delil olarak zikretmektedirler. Onlara göre Allah o zamanın şartları içinde en iyi olanı indirmiş ama bunu sabitleştirerek bütün zamanlara şamil etmemiştir. Ancak evrensel bakış açısını savunanlar ise Hiz. Ömer'in bu uygulamasının tam manasıyla anlaşılmadığını savunmaktadırlar.¹⁷⁵

Ayrıca seleb ve nefl ile ganimet ayetinin ¹⁷⁶ tahsis edildiğı iddia edilebilmektedir.¹⁷⁷ Nitekim seleb; düşman askerinin üzerinde bulunan özel eşyaların komutanın izniyle alana ait olmasıdır. Devlet başkanın izin vermediğı hiçbir şey seleb olarak alınmaz.¹⁷⁸ Çünkü herhangi bir ganimet malı, ancak devlet başkanın “kim düşman askerlerinden birini öldürürse üzerindeki özel eşyaları, seleb olarak öldürene aittir” sözü ile hak sahiplerine taksim edilmesinden istisna edilebilir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Çelik, Hüseyin, *Fey ve Ganimet Ayetleri Çerçevesinde Hiz. Ömer'in Sevad Arazisi Hakkındaki Uygulamasının Değerlendirilmesi*, s.75.

¹⁷⁶ Enfal, 8/41.

¹⁷⁷ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 47; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 21^{a-b}.

¹⁷⁸ Merğınani, *el-Hidaye fi şerhi Bidayeti'l-Mübtedi*, (thk. Talal Yusuf), Beyrut, c. 4, s. 392.

¹⁷⁹ El-Ayni, *el-Binaye şerhu'l-Hidaye*, Beyrut, 2000, c. 7, s. 141; Ebu İzz el-Hanefi, *el-Tenbiye ala Müşkilati'l-Hidaye*, Suûdi Arabistan, 2003, c.4, 261.

Allah Resulü, Hayber günü Marheb'i öldürene onun üzerindeki onna seleb olarak vermiştir.¹⁸⁰

Nefl ise devlet başkanın üstün başarı ödülü olarak bazı askerlere verdiği mallardır.¹⁸¹ Devlet başkanı askerleri savaşmaya teşvik etmek için ganimet mallarından verebilir.¹⁸² Nitekim ayet-i kerîmede de "Ey Nebi! Müminleri savaşmaya teşvik et"¹⁸³ buyurulmaktadır. İmam Şafii'nin de içinde bulunduğu bir gurup âlim, seleb ve nefliden humusun ayrılmayacağı görüşünü benimsemiştir.¹⁸⁴ Yine İmam nefl hakkında şu görüşlere yer vermektedir: Nefl, doğru olan görüşe göre humusun humusundan (beşte birin beşte birinden) verilmektedir. Diğer bir görüşe göre ise nefl, ganimet mallarının aslından çıkarılmaktadır. Başka bir görüşe göre ise beşte dördü olan kısımdan ayrılmaktadır.¹⁸⁵

Korkud, seleb ve nefl olarak ganimetten bir miktar malın bazen ayrıldığı icma ile sabit olduğunu aktarmaktadır. Dolayısıyla ganimet ayetinde belirtilen sınıflara dağıtılan paylardan hariç, ganimetten devlet başkanının inisiyatifiyle bir takım mallar verilmiştir. Korkud, böylece konuyla ilgili ayetin tikel anlamının tahsis edildiğini, Kur'an'ın genel ruhuna uygun bir şekilde devlet başkanının şeriatın maksadını esas alarak hüküm verdiğini zikretmektedir. Genel hüküm bildiren ifade tahsise uğrarsa, tahsis edildiği konu dışında delaletin kesinliği kalmaz.¹⁸⁶ Ancak İmâm Nevevî, böyle bir iddiaya "zannî olan fürû meselelerde nassların delâletinin kesin olması, şart değildir" şeklinde cevap vermektedir.¹⁸⁷ Korkud ise ayeti yorumla zahirinden çıkarmanın doğru olmadığı kanaatini taşımaktadır.¹⁸⁸

¹⁸⁰ İbnu'l-Ferra el-Begavi, *et-Tezhi fi Fikhi'l-İmam eş-Şafii*, Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 1997, c. 5, s. 136.

¹⁸¹ Yaman, Ahmet, "Tenfil", *DİA*, İstanbul 2011, c. 40, s. 451; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 66.

¹⁸² El-Baberti, *El-İnaye fi Şerhi'l-Hidaye*, Daru'l-Fikr, c. 5, s. 510.

¹⁸³ Enfal, 8/65; Bedrettin el-Aynî, *Münhetü's-Sülûk fi Şerhi'l-Mülûk*, Vizaretu'l-Evkaf ve Şuûni'l-İslamiyye, Katar 2007, s. 349.

¹⁸⁴ İmam Şafii, *el-Ümm*, Daru'l-Marife, Beyrut 1990, c. 4, s. 149-150; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 21^b.

¹⁸⁵ İmam Nevevi, *Ravde't-Talibin ve Umdet'l-Müftin*, Mektebetu'l-İslami, Beyrut 1991, c. 6, s. 369.

¹⁸⁶ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 47; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 21^b; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 67.

¹⁸⁷ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 47.

¹⁸⁸ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 21^b.

1. 1. 12. Ganimetten Gizli Pay Almak (Ğulul) Açısından

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: “ Kim (ganimet malından) çalarsa kıyamet gününde çaldığı malla birlikte gelir.”¹⁸⁹ Ganimet malından çalmanın haram olduğu Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerle de sabittir.¹⁹⁰

Korkud'un benimsediğı görüşe göre savaşıanlar, humus ayrılmadan ganimet mallarından bir şeyler alırlarsa kendilerine had cezası uygulanmaz. Çünkü onun humusta ve beşte dörtlük kısımda hakkı vardır. Eğer humus ayrıldıktan sonra humustan alırsa, yine cezaya müstahak olmaz. Çünkü onda da kamu hakkı olduğu için bir nevi kendi hakkı da vardır. Şayet beşte dörtlük kısımdan kendi hakkı kadar veya daha az alırsa yine ceza-i müeyyide gerekmez. Çünkü çaldığı malda şüphe vardır. nitekim şüphe had cezasını sakıt kılar.¹⁹¹ Eğer kendi hakkından fazla alırsa, iki görüş mevcuttur: Birinci görüşe göre, ceza-i müeyyideye müstahak olur. İkinci görüşe göre ise müstahak olmaz. Çünkü onun hakkı, ganimet mallarının tümünde şayidir.¹⁹²

Yukarıdaki ayet delil gösterilerek ganimetten çalmanın haram olduğu söylenilebilir. Ancak bu haramlık, ganimet şeriata uygun bir şekilde taksim edildiğinde söz konusu olmaktadır. Şayet vaziyet değişir ve devlet başkanı şer'i hükümleri bırakıp keyfi davranırsa hak sahibinin, kendi hakkı kadar veya daha azını alması ve haber vermemesi caiz hale gelmektedir. Nitekim Korkud ve İmam Nevevî de bu görüşü benimseyenler arasındadır.¹⁹³

Bir rivayete göre Allah Resûlü, Hz. Ali'yi humusu almak için Halid b. Velid'e göndermiştir. Hz. Ali ondan bir cariyeye alır ve sabah geldiğinde başından

¹⁸⁹ Ali İmran, 3/161.

¹⁹⁰ İmam Şafii, *el-Ümm*, Daru'l-Marife, Beyrut 1990, c. 4, s. 265; Süheyb Abdulcebbar, *el-Cami' es-Sahih li's-Sünen ve'l-Mesaniid*, (basılmamış) 2014, c. 37, s. 143; İzzedin Ebu İbrahim el-Kehlani, *Sübulü's-Selam*, Daru'l-Hadis, yy. ty., c.2, s. 467; Ebu'l-Fadl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalâni, *Fikhu'l-İslam Şerhu Buluğu'l-Meram*, Mutabi'u'r-Raşid, Medine-i Münevvere 1982, c. 9, s. 115.

¹⁹¹ Koca, Ferhat, “Gulul”, *DİA*, İstanbul 1996, c. 14, s. 192.

¹⁹² Yahya b. Ebu'l-Hayr eş-Şafii, *el-Beyan fi Mezhebi İmam eş-Şafii*, Cidde 2000, c. 12, s. 184.

¹⁹³ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 47.

sular damlar.¹⁹⁴ Bu durum Hz. Peygamber'e sorulduğunda "Onun payı bundan daha fazladır." buyurmaktadır.¹⁹⁵

Fezari, bu olaya istinaden bir kimsenin ganimet malından, kendi payı kadar veya daha azını almasını ganimetten çalma olarak değerlendirilmeyeceği kanaatini benimsemektedir. Çünkü yukarıdaki olayda ganimet malından, taksimattan önce bir cariye alan, Hz. Ali gibi büyük bir sahabiydi. Hz. Peygamber de onun payının bundan fazla olduğunu söyleyerek bu alma işini onaylamıştır. Bu rivayete binaen Fezarî, ganimet paylaşımından önce bir şeylerin alınmasını gulûl olarak görmemektedir. Ancak ganimetten bir kimseye düşen payı belirleme yetkisinin de devlet başkanına ait olduğuna vurgu yaparak kendi görüşünü temellendirmeye çalışmaktadır.¹⁹⁶

Ancak Korkud, Fezarî'nin bu görüşüne muhalif rivayeti zikrederek ona katılmadığını göstermektedir. İbn Habib'den gelen o rivayette, Hz. Peygamber humus ayrılmadan ganimetten bir şeyin verilmesini veya alınmasını nehyetmiştir. Nitekim devlet başkanı humusu ayırmadan önce, ganimetten bir şey vermek de almak da gulûldür, ganimetten çalmaktır.¹⁹⁷

Korkud ile aynı görüşü benimseyen İmâm Nevevî ise bu konuda şöyle değerlendirmelerde bulunmuştur: Kesin olan şudur ki ganimet, hak açısından pay sahiplerine; hüküm ve dağıtma yetkisi açısından ise devlet başkanına aittir.¹⁹⁸ Her ne olursa olsun devlet başkanı adil olduğu sürece ve şer'i hükümlere göre taksimatta bulunursa onun bu tasarruflarına itaat etmek gerekmektedir. Durum böyle oldukça, bir kimse başına buyruk hareket edip ganimetten kendi takdir ettiği payı alamaz. Şayet devlet başkanı adaleti elden bırakır ve hak sahiplerin paylarının kendilerine ulaşmasına engel teşkil ederse, o zaman onlar da başkasını organize etmeden kendi payını gizlice alabilirler. Sonuç olarak ganimetten pay sahibi olanlar, haklarını

¹⁹⁴ İmama Nevevî, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha*, s. 47.

¹⁹⁵ Buhari, *Sahihu'l-Buhari*, Hz. Peygamberin Ali b. Ebu Talibi Göndermesi, c. 5, s. 163; Ebu Bekr el-Beyhaki, *es-Sünen el-Kebir*, (thk. Muhammed Abdulkadir Ata), Daru'l-İlmiyye, Beyrut 2003, c. 6, s. 556; Ebu Bekr el-Beyhaki, *Marifetu's-Sünen ve'l-asar*, Daru'l-Vefa, Mısır 1991, c. 9, s. 274; Ebu Bekr el-Beyhaki, *el-Hilafat Beyne İmameyn eş-Şafii ve Ebu Hanife*, er-Ravde li'n-Neşr ve't-Revzi', Kahire 2015, c. 5, s. 290.

¹⁹⁶ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 25^{a-b}.

¹⁹⁷ Abdullah b. Abdurrahman el-Kayrevani el-Maliki, *en-Nevadir ve'z-Ziyadat*, Beyrut, 1999, c. 3, s. 196.

¹⁹⁸ Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 73.

alamadıklarında kimseye sormadan gizlice kendi paylarını aşmayacak kadar, hak ettikleri miktarı alabilirler.¹⁹⁹

Ancak Şehzade Korkud bu konuda Fezarî'ye, İmâm Nevevî'nin açıklamalarından daha sert bir çıkış yapmaktadır. Korkud, Hz. Ali'nin olayı da dâhil olmak üzere Fezarî'nin değerlendirmelerini bir bütün olarak mülahaza ederek, onun aslında yanıldığını ve sanki Hz. Peygamberi caiz olan tasarrufun dışına çıkmış gibi gösterdiğini belirtmektedir. Çünkü Fezarî'nin getirdiği delillerde güya ganimet, o dönemde şeriatın getirdiği ölçülere göre dağıtılmamakta ve haşa sanki Allah Resûlü keyfi davranarak taksimatı yapmaktadır. Hâlbuki Hz. Ali, ganimet paylaştırılırken hak ettiğini alamayacaktı. Hz. Peygamber de bunu bildiği için ona onay vermiştir. Yoksa ganimetten izinsiz bir şey almak günahların en büyüklerinden sayılmaktadır. Kasıtlı bir şekilde olmasa bile ganimetten bir şeylerin alınması görünüş itibariyle de çirkin görülmektedir. Korkud, isabetsiz de olsa bu delili ikna edici ve kafa karıştırıcı olarak gördüğünden tartışmaya konu etmiştir.²⁰⁰ Böylece bu tehlikenin önüne geçmeyi amaçlamıştır. Ayrıca Fezârî bu olayı delil göstererek, ganimet mallarında herhangi bir hakka sahibi olan, yetki sahibinden izin almadan ve ona haber vermeden kendi belirlediği ölçüde hakkını alabileceğini ima etmektedir. Her ne kadar bunun gibi özel bir olay vuku bulmuşsa da Ferzârî'nin söylediğine göre herkes hareket ederse büyük bir kargaşaya sebebiyet vermek kaçınılmaz olur. Oysaki bunun gibi özel hadiseler, İslam ganimet hukukunun teşekkülüne zemin hazırlayan temel esaslar niteliğindedir.

Nevevî bu olayı şöyle yorumlamaktadır: Ortak bir malda Hz. Ali'nin de payı vardı. Devlet başkanı taksimat yapmadan önce Hz. Ali de o maldan kendisi için bir cariyeye aldı. Ortaklığı bulunduğu maldan, devlet başkanının ve diğer ortakların onayı olmadan kendi payına düşeni alabileceğini sandı. O böyle sandığı için Allah Resûlü onu mazur görmüş ve o maldaki hakkının aslında bundan daha fazlası olduğunu söylemiştir.²⁰¹

¹⁹⁹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, 25^{a-b}; İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetî Bakiha*, s. 47-48.

²⁰⁰ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr fi Hilli Emvali'l-Küffar*, 25^{a-b}; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 74-75.

²⁰¹ İmama Nevevi, *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetî Bakiha*, s. 48.

Hız. Ali gibi birinin o dönem için böyle düşünmesi pek yadırganacak bir durum değildir. Nitekim bu mesele ne zarurat-ı diniyyedendir, ne de o dönemde İslam dininin herkesçe bilinen hükümlerindendir.²⁰²

1. 2. İKİNCİ MESELE: DÜŞMAN ÜLKESİNDE ELE GEÇİRİLEN MALLAR GANİMET Mİ

1. 2. 1. Darü'l-Harbe Gizlice Girilip Alınan Malın Hükümü

Ganimet, savaşarak gayri müslimlerden alınan mallardır. Fey ise savaş olmadan ele geçirilen mallardır. Ancak düşman ülkesinden alınan veya çalınan malların mülkiyeti alana aittir.²⁰³

Korkud, bir kimsenin veya bir grubun düşman ülkesine gizlice girip çalmak sûretiyle bir malı alması hakkında iki görüşün olduğunu aktarmaktadır. Birinci görüşe göre alınan malın mülkiyeti alana mahsustur. İmam Gazalî ve İmam Nevevî de bu görüştedir. Korkud ve Şafii Mezhebi cumhurunun kabul ettiği ikinci görüşe göre ise bu şekilde alınan mal, içinden humusun ayrılması gereken ganimettir. Aynı şekilde bir grup, devlet başkanının izni olmadan düşman askerlerini aldatıp bir malı çalmak sûretiyle alırsa o da ganimet sayılır. Ancak bir kimse darü'l-harbe girer ve düşmanla savaşarak bir malı alırsa o maldan humus verilir ve geri kalanı o kimseye ait olur. Şayet bir Müslüman, darü'l-harb vatandaşlarından birinden alış veriş yoluyla bir malı alacağına dair teyit verse ve sonra inkâr edip malla beraber kaçarsa o mal onun olur. O maldan humus dahi vermez. Çünkü bu yolla temellük, görünüş itibariyle çalmaya benzer. Sahibu'l-Havi Mâverdi (ö. 1058) bunun ganimet olduğunu söylerken, Ebu İshak eş-Şirazi (ö. 1083) bunun fey olduğu kanaatindedir. Nitekim savaşın devam ettiği sırada bir gayri müslim, devlet başkanına veya Müslüman bir askere hediye verirse bu hediye tamamıyla onların olmazken çalınan malın çalana ait olmayacağı evleviyetle anlaşılmaktadır.²⁰⁴

Ayrıca Korkud bu konuda değerlendirmelere yer vermeye devam etmektedir. Eğer Müslüman askerlerden bir grup devlet başkanından izin almadan darü'l-harbe

²⁰² Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 75.

²⁰³ Muhammed b. Abdülkerim, *el-Aziz Şerhu'l-Veciz*, Beyrut, 1997, c.11, s.425.

²⁰⁴ İmam Nevevi, *Ravdetu't-Talibin ve Umdetu'l-Müftin*, Beyrut, 1991, c.10, s.260; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 30^{a-b}; Abdülkerim b. Muhammed, *el-Aziz Şerhu'l-Veciz*, Beyrut, 1997, c.11, s.425; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 79-80.

girip düşmanla savaşıp bir mal elde ederse, humusu ayırır geri kalanı kendilerinin olur. Çünkü her ne kadar devlet başkanından izin almadan böyle bir şeyin yapılması kerih görülse de alınan mal ganimet olarak addedilir. Nitekim onların zorda kalma durumunda devlet başkanı onlara yardım gönderir. Beğâvî (ö. 1112) ise *et-Tezhib* adlı eserinde, Müslüman bir asker alış veriş yoluyla daru'l-harb vatandaşlarından birinden bir mal alsa ve daha sonra bunu inkâr etse veya kaçsa beraberinde aldığı mal ganimet olarak addedilmez. Dolayısıyla da humus verilmez. Kendi özel mülkü olur.²⁰⁵ Ebû Hanife'nin benimsediği görüşe göre ise Müslüman askerlerden bir veya bir kaç düşman ülkesine girerse ve bir mal elde ederse onun özel mülkü olur ve ondan beşte birlik payı çıkarılmaz. Ancak Evzaî (ö. 774), bu görüşe karşı çıkmaktadır. Devlet başkanın izni olmadan böyle yapılması durumunda isterse onları cezalandırır isterse de aldıkları maldan humusu çıkarıp geri kalanını onlar arasında pay eder.²⁰⁶ Ahmed b. Hanbel'in bu konudaki görüşü Ebu Hanife'nin benimsediği görüşle aynıdır.²⁰⁷ Beğavi ve diğerlerinin yukarıda yaptığı değerlendirmeler Müslüman askerin, düşman ülkesine emansız girme durumu ile ilgilidir. Aksi durumda ise “eman” “dıman”ı yani tazmini gerektirir.²⁰⁸ Emanla düşman ülkesine girildikten sonra alınan mal, Şafii âlimlere göre geri iade edilir. Eğer malı alan vermemekte ısrar ederse, bu malın iadesini yapması için zorlanır.²⁰⁹

İmamu'l-Haremeyn el-Cüveynî, Şafii fukâhasının bu konuda ittifak ettikleri görüşün şöyle olduğunu ifade etmektedir: Düşman askerin çekilme gibi bir durum ortada yokken, bir kimse düşman ülkesine girip bir malı alsa, o malın ganimet mi fey mi veya özel mülk mü olduğu bulunduğu yere göredir. Eğer alınan mal, askeri destek olmadan girilemeyeceği bir yerde ise fey olur. Nitekim fey, askeri güçle veya İslam'ın gücüyle, çarpışmaya girilmeden elde edilenlerdir.²¹⁰ Askeri desteğe ihtiyaç duyulmadan girilmesi mümkün olan yerde ise, alanların özel mülkü olur. İmam Cüveynî çalınan mal hakkında ise şu değerlendirmeyi yapmıştır: Karşılıklı emanın olmadığı yerde düşman ülkesi vatandaşının malı dokunulmaz değildir. Dolayısıyla

²⁰⁵ İbnu'l-Ferra el-Beğavi, *et-Tezhi fî Fıkhi'l-İmam eş-Şafii*, c. 5, s.175. Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 30^b.

²⁰⁶ İmam Şafii, *el-Ümm*, c. 7, s. 372.

²⁰⁷ İbni Abidin, *Redu'l-Muhtar*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1992, c. 4, s. 151.

²⁰⁸ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffa*, 30^b.

²⁰⁹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffa*, 30^b.

²¹⁰ Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 81.

biri onu çalarsa onun mülkü olur. Çalanın zilyetliği çalınan mal üzerinde kesinleştiği için de hırsız ülkesine getirdiği o maldan vaz geçse de mülkiyet hakkı düşmez.²¹¹ Kısacası çalınan malı Cüveynî; sıcak çatışmayla elde edilmediği için ganimet, İslam'ın gücüyle elde edilmediği için de fey olarak görmemiştir.

Korkud ise bu konuyu şöyle değerlendirmektedir: Düşman ülkesine bir malı gasp veya istila etmek için girmekle, Allah'ın adını yüceltmek için girmek aynı sayılmaz. Allah'ın adını yüceltmek için düşman ülkesi askeri ile çatışmak cihattır ve elde edilen mallar da ganimettir. Ancak yağma ve istila için düşman ülkesine girmek böyle değildir. Nitekim ücret karşılığı, savaş atlarına seyislik yapanlar, savaşanların eşyalarını koruyanlar, ticaret yapanlar bu mesleklerini icra ederlerken savaş meydanında hazır bulunsalar da bizzat savaşmamışlarsa ganimetten pay almazlar. Özellikle atlara seyislik yapanların desteği inkâr edilmez.²¹² Hatta bu grupların savaşması halinde bile ganimetten pay alıp almayacakları konusunda ihtilaflar olmuşsa da genel ve kabul gören görüş, savaşa dâhil olmaları durumunda ganimetten pay almaları yönündedir.²¹³

Korkud, kendilerini koruyan bir askeri güç olmaksızın düşman topraklarına devlet başkanının izni olmadan giren topluluk hakkında Ahmed b. Hanbel'den gelen şu üç rivayete yer vererek konuyu açıklamaktadır.²¹⁴

Birinci rivayet: Elde ettikleri mallar normal şartlardaki ganimet gibi değerlendirilir. Devlet başkanı beşte birlik payı çıkarır, geriye kalanı da onlar arasında pay eder. Bu görüş, İmam Şafii'nin de aralarında bulunduğu âlimlerin genelinin görüşüdür. Bu görüş sahipleri delil olarak “Bilin ki elde ettiğiniz her türlü ganimetin beşte biri Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir.”²¹⁵ ayet-i kerimesini gösterirler. Ayrıca görüşlerini desteklemek için, devlet başkanının izniyle alınan mallara kıyas da yaparlar.

²¹¹ Ayni, *el-Binaye Şerhu'l-Hidaye*, Beyrut, 2000, c. 7, s. 204; Mustafa el-Hin, Mustafa el-Buğa, *el-Fıkhu'l-Menheci Ala Mezhebi'l-İmam eş-Şafii*, Daru'l Kalem, Dımaşk, 1992, c. 6, s. 88; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffa*, s. 30^{a-b}.

²¹² Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 87.

²¹³ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffa*, 33^{a-b}.

²¹⁴ İbni Kudame el-Makdisi, *eş-Şerhu'l-Kebir*, Kahire, 1995, c. 10, s. 177, 465; Şehzade Abdurrahman Damat Efendi, *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Multeka'l-Ebhur*, Daru İhyai'l-Turasi'l-Arabi, c. 1, s. 649; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 90-91; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, 36^{a-b}.

²¹⁵ Enfal, 8/41.

İkinci rivayet: Bu mal kendilerinin özel mülküdür. Bundan beşte birlik pay da verilmez. Ebû Hanîfe de bu görüştedir. Bu görüş sahiplerinin gerekçesi ise bu kimsenin mülkiyetinde olmayan odunları toplaması gibi mubah bir kazançtır. Çünkü ganimeti gerektiren cihattır, cihad da devlet başkanının izniyle veya askerî bir gücün desteğiyle ve kuvvetiyle olur. Bu yapılan ise hırsızlık, yağma ve mahza kazançtan ibarettir.

Üçüncü rivayet: Aldıkları bu malda onların hiçbir hakkı yoktur. Ahmed b. Hanbel bu durumu şu kölenin durumuna benzetmektedir: Bir köle sahibinin izni olmadan Rum topraklarına kaçsa ve dönüşte bir malla gelse, yine de köle eskiden olduğu gibi sahibinindir. Ancak getirdikleri ise Müslümanlara aittir. Bu davranışında efendisine karşı geldiği için kölenin getirdiklerinde efendisinin bir hakkı yoktur.

Korkud, bu görüşler arasında en güçlü ve en makul olanı birinci rivayette zikredilenin olduğunu savunmaktadır.

1. 2. 2. Düşman Ülkesinden Gasp Edilen Malın Hükümü

Korkud'a göre İslam ordusunun veya ordudan bir grubun düşman askerlerine galebe çalması üzerine düşmanın çekildiği yerlerden alınan malların ganimet olduğunda bir şüphe yoktur. Eğer çarpışma yaşanmamışsa ve buralardan mal elde edilmişse, bunun da fey olduğunda bir tereddüt yoktur. Bu iki durumdan biri bulunmadığı takdirde ele geçirilen mal ya fey ya da alanın mülkü olur.

Hırsızlık, yağma ve gasb arasındaki farka göz atmak gerekirse; hırsızlık karşı koymanın mümkün olmadığı, kilitlerin kırılması, duvarların delinmesi gibi durumlardır. Sahibi malını muhafaza altına almıştır. Buna rağmen malı çalınıyorsa el kesme müeyyidesi çalana tahakkuk eder. Eğer bu caydırıcı şerî müeyyide olmasaydı insanların göreceği zararlar artardı. Yağma ise, malın açıktan alınması durumudur. Burada diğer insanların bunu görmeleri sebebiyle yağmanın önüne geçilebilir veya hâkimin yanında mazlumin lehine şahitlik yapılabilir. Gasp ise sahibinin anlık gafleti veya dikkatsizliği anında malının alınmasıdır. Uyanıklık durumunda veya malını koruma altına alması durumunda gasp edilemez. Dolayısıyla yağma ve gasp durumunda el kesme cezası tahakkuk etmez.²¹⁶ Bu konuyla ilgili Hz. Peygamberden

²¹⁶ İbnü'l-Kayyim el-Cevzi, *İ'lamu'l-Muvakki'in an Rabbi'l-Alemin*, Sudi Arabistan, 1423, c. 3, s. 285; Ayni, *el-Binaye Şerhu'l-Hidaye*, Beyrut, 2000, c. 7, s. 26; Ebu'l-Velid el-Kurtubi, *el-Beyan ve't-*

şu rivayetler nakledilmiştir: “Gasp edene, yağma edene ve haine el kesme müeyyidesi yoktur.” ve “ Haine, yağmacıya ve gaspçıya el kesme cezası yoktur.”²¹⁷

Korkud, ganimetten sayılıp sayılmayacağı açısından gasp edilen mal hakkında şu değerlendirmelere yer vermektedir: Bir görüşe göre bu ganimet olur ve beşte birlik pay ayrıldıktan sonra geriye kalan beşte dördünü gasp edenler paylaşır. Gasb edenler hayatlarını tehlikeye attıkları için alınan mallar ganimetten sayılmıştır. Aynı zamanda bu görüş Maverdî’den de nakledilmiştir. Diğer bir görüşe göre ise gasbedilen mallar fey olarak addedilmektedir. Ebû İshak’tan gelen rivayete göre, fey olarak kabul edilmesinin gerekçesi, savaşın yapılmamasıdır.²¹⁸

Korkud, Rafii’nin (ö. 1226) bu konu hakkındaki görüşlerini de aktararak konuya derinlik kazandırmaktadır. Bir kişi veya küçük bir grub, başına buyruk olarak düşman ülkesine girip bir malı çalarsa veya gasp ederse o mala sahip olur. Ancak bunlar düşman ülkesine giren ordudan ayrılıp böyle bir şey yaparlarsa, bu ganimetten çalma olur. Ezrai’ye (ö. 1381) göre ise Rafii’nin bununla kastettiği şudur: Düşman ülkesine giren ordudan birilerinin toplanılacak mallardan hırsızlık veya gasp ile kendisi için bir şeyleri ayırması veya saklaması ganimetten çalmaya girer. Aksi halde düşman ülkesi vatandaşlarından sırf gasp veya çalmakla ganimetten aşırma sayılmaz.²¹⁹

1. 2. 3. Düşman Ülkesinde Bulunan Yitik Malın Hükümü ve İlan Süresi

1. 2. 3. 1. Hükümü

Düşman ülkesinde kâfire ait olduğu bilinen yitik mal, iki cihetten değerlendirildiğinden ulema arasında görüş ayrılığına sebep olduğu söylenilebilir. Kişi düşman topraklarına girerek canını tehlikeye atsa, bu savaş gibi

Tahsil, Daru’lGarbi’l-İslami, Beyrut, 1988, c. 16, s. 263; İbni Rüşd el-Hafid, *Bidayetü’l-Müctehid ve Nihayetu’l-Muktesid*, Daru’l-Hadis, Kahire, 2004, c. 4, s. 229; İmam Gazali, *el-Vesit fi’l-Mezheb*, Daru’l-İslam, Kahire, c. 6, s. 492.

²¹⁷ Ayni, *el-Binaye Şerhu’l-Hidaye*, Beyrut, 2000, c. 7, s. 26.

²¹⁸ Korkud, *Hallu İşkali’l-Efkâr Fi Hilli Emvali’l-Küffa*, s. 36^b-37^a.

²¹⁹ Korkud, *Hallu İşkali’l-Efkâr Fi Hilli Emvali’l-Küffar*, s. 37^a.

değerlendirildiğinden bulduğu yitik mallar ganimet olarak addedilir. İkinci değerlendirmeye göre ise bu mal bulana aittir.²²⁰

Ancak düşman ülkesinde bulunan yitik mal, şu açılardan yukarıdaki değerlendirmelerden istisna edilmektedir: Ordunun gücüyle, zor kullanılarak düşman askerine galebe çalmakla elde edilmişse bu kesinlikle ganimettir. Eğer ordunun gücü karşısında düşman askerlerinin geri çekilmesi sonucunda ele geçirilmişse, bu da kesinlikle feydir. Düşman ülkesinde de olsa yitik malın bir Müslümana ait olma ihtimali varsa onun ilan edilmesi gerekir.²²¹ Bir Müslüman kendisine ait olduğunu şahitle ispatlarsa bu mal ganimet olmaktan çıkar onun özel mülkü kabul edilir. Eğer daru'l-İslâm'da yitik bir mal bulunsa ve düşman askerinin malı olduğu bilinse, bulana ait olur.²²²

Korkud, Şafii mezhebinin ulemasından çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre, düşman ülkesinde bulunan ve gayrî müslime ait olduğu bilinen yitik mal bulanındır. Bu konudaki görüşlerini, "hırsızlık ve gasp ile elde edilen mallar" meselesine dayandırmaktadır.²²³ Ancak korkud, fıkıh bilginlerinin çoğunluğunun görüşleri esas alındığında bu malın ganimet olabilirliğine de yer vermektedir.²²⁴

Korkud, yitik bir malın sınırlarını tayin ederken aşağıdaki görüşleri nakletmektedir: Rafii'ye göre yitik mal, el yapımı bir eşya ya da damgalı veya nişanlı bir av hayvanıysa o zaman alana ait olmaz. İmam Şafii'ye göre ise yitik mal, yontulmuş bir çadır direği veya bir bardaksa işlenmiş olması onun birine ait olduğunu gösterdiğinden bulan kişi onu duyurmak durumundadır. Sahibi çıkarsa ona verilir. Eğer tanıyan çıkmazsa ganimet sayılır. Nitekim düşman topraklarında bulunması onun bir gayrî müslime ait olduğunu göstermektedir. Gazali'ye göre ise ganimet ve fey olmadığı anlaşılan yitik mal, onu bulana aittir.²²⁵

²²⁰ Şemseddin Şürbini, *Muğni'l-Muhtaç ila Marifeti Meani'l-Elfaz el-Minhac*, Daru'l-Mektebi'l-İlmiyye, 1994, c. 6, s. 43.

²²¹ İmamü'l-Haremeyn el-Cüveyni, *Nihayetu'l-Matlab fi Dirayeti'l-Mezheb*, Daru'l-Minhac, 2007, c. 17, s. 446; İbnu Behadir ez-Zerkeşi, *Habaya'z-Zavaya*, Vizaretu'l-Evkaf, Kuveyt, s. 321;

²²² İbni Hacer el-Heytemi, *Tuhfetü'l-Muhtac fi Şerhi'l-Minhac*, Mektebetu't-Tarihiyye el-Kübra, Mısır, 1983, c. 9, s. 255; Şemseddin Şürbini, *Muğni'l-Muhtaç ila Marifeti Meani'l-Elfaz el-Minhac*, Daru'l-Mektebi'l-İlmiyye, c. 6, s. 43; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 93-96; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 39^{a-b}.

²²³ Ebu'l-Beka Kemaleddin ed-Demiri, *Necmu'l-Vahhac fi Şerhi'l-Minhac*, daru'l-Minhac, Cidde, c. 9, s. 351.

²²⁴ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 39^{a-b}.

²²⁵ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 39^{a-b}.

1. 2. 3. 2. İlan Süresi

Korkud, düşman ülkesinde bulunan malın ilan süresinin malın miktarı ve değeriyle alakalı olduğunu, konuyla ilgili nakillerde bulunarak tayin etmektedir.

Gazzâli'nin (ö. 1111) görüşüne göre ilan süresi, bir veya iki gündür. Cüveyni'nin görüşüne göre ise, eğer o bölgede Müslüman olarak ordu neferlerinden başka kimsenin bulunma ihtimali yoksa bulanın orduya duyurması yeterlidir. Nitekim İmam Şafii'nin *el-Ümm* eserinde de mezhebin benimsenen görüşünün bu olduğu aktarıldıktan sonra sahibinin bulunmaması durumunda bulunan malın ganimet olarak değerlendirileceği zikredilmektedir.²²⁶ Müslüman tüccarların oradan geçebilme ihtimali göz önünde bulundurulmaz.²²⁷ Eğer bulunan mal gümüşse ilan süresi o anlıktır. Şayet altınsa onun ilan süresi bir, iki veya üç gündür.²²⁸ Kayda değer olmayan buğday veya zeytin tanesi gibi bir mal ise bunu ilan etmeye gerek yoktur. Bulan onu alabilir.²²⁹

Korkud konunun devamında, bir yıl süreyle ilan edilmesi gerektiğini savunanların görüşlerini zikretmektedir. *el-İbâne*, *el-Mühezzeb* ve *et-Tehip*'te buluntu malın ilan süresinin bir yıl olarak geçtiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca *el-İbane* müellifi Maverdi'nin konuya düştüğü şu kaydı da aktarmaktadır: Düşman ülkesinde hiçbir Müslümanın bulunmadığı bir yerde bulunan mal ganimettir.²³⁰ Hak sahipleri için beşte birlik pay çıkarılır ve geriye kalanı ise bulanlar arasında paylaştırılır.

Düşman ülkesinde bulunan ve kimsenin mülkiyetinde olmayan odun, taş, deniz ve kara avı gibi mübah mallar, İslam ülkesinde olduğu gibi onu bulup alana ait olur. Ayrıca onun ilan etmesine gerek yoktur. Kâfirin mülkiyetinde de olmadığı için ganimet veya fey olarak değerlendirilmez. Ancak el işlemeli bir eşya veya küpeli ya da nişanlı bir av hayvanıysa alan ona sahip çıkamaz.

²²⁶ Ebu'l-Beka Kemaleddin ed-Demiri, *Necmu'l-Vahhac fi Şerhi'l-Minhac*, daru'l-Minhac, Cidde, c. 9, s. 351.

²²⁷ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 39^{a-b}; Abdulkarim b. Muhammed er-Rafii, *el-Aziz Şerhu'l-Veciz*, Beyrut, 1997, c.11, s.426.

²²⁸ Şehabuddin er-Remli, *Ğayetu'l-Beyan*, Daru'l-Marife, Beyrut, s. 233; İmam Nevevi, *Ravdetu't-Talibin ve Umdetu'l-Müftin*, Mektebu'l-İslami, Beyrut, c. 5, s. 410.

²²⁹ Şehabuddin er-Remli, *Fethu'r-Rahman*, Daru'l-Minhac, Beyrut, 2009, s. 702.

²³⁰ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 39^{a-b}.

1. 3. ÜÇÜNCÜ MESELE: DEVLET BAŞKANININ İZNI OLMAKSIZIN ELDE EDİLEN GANİMETİN HÜKMÜ

Bir grubun, devlet başkanının izni olmadan düşman askerine saldırması neticesinde elde ettiklerinin ganimet olduğu yukarıda zikredilmiştir. Çünkü bunların zorda kalmaları halinde devlet başkanı onlara devletin kuvvetlerinden yardım gönderir. Dolaylı olarak ordunun desteği bunların arkasında olduğundan ele geçirdikleri ganimet hükümlerine göre taksim edilmektedir.

Korkud'un asıl üzerinde durduğu şey, ganimetin nasıl ve kimin tarafından paylaşıldığı meselesidir. Bunların başında devlet başkanı veya onun temsilcisi bir komutan olmadığından, bunlar kendilerinden veya başka birisini hakem tayin edip ele geçirdikleri ganimeti paylaşırlarsa bunun hükmü ne olur?

Korkud, bu durumda ganimet paylaşımının geçerliliğinin hakem tayin etme hükmünün geçerliliğine bağlı olduğunu söylemektedir. Şafiilerin, hakem tayin etme hükmünün geçerli olduğunu dolayısıyla da bu ganimet paylaşımının da geçerli olduğunu kabul ettiklerini ifade etmektedir. Ancak hakem olarak tayin edilen kişinin verdiği hükmü geçerli saymayanların bu taksimatı da geçerli saymadıklarını açıklamaktadır. Hakem olarak atanan kişinin verdiği hükmün geçerliliği, onun fakih ve müçtehit olma şartına bağlanmıştır.²³¹

1. 4. DÖRDÜNCÜ MESELE: ÜCRETLİ ASKER GANİMETTEN PAY ALIR MI?

Korkud, ücretli asker konusunda şu değerlendirmeleri yapmaktadır. Ücretli askerin ganimetten pay alıp almaması, komutan ile yaptıkları sözleşmeye göredir. Şayet komutan onlarla kiralama veya bunun yerine geçecek bir lafızla sözleşme yapsa ve anlaşmaya göre paylarını verse, ganimetten onlara pay düşmez. Ganimetin beşte biri Allah Resul'üne verildikten sonra geriye kalan beşte dördü komutana ait olur.

²³¹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffa*, s. 41^a; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 103.

Şayet komutan onları kiralayıp -Allah Resulü (s.a.v.) döneminde yapıldığı gibi- mücahitler siciline kaydetse feyin beşte dördünden, divanda kendileri için belirlenmiş olan maaşı alırlar. Ayrıca ganimetin beşte dördünde de payları olur.²³²

1. 5. BEŞİNCİ MESELE: DÜŞMAN ASKERİNİN KAÇARKEN GERİDE BIRAKTIĞI MALIN HÜKMÜ

Korkut, düşman askerinin kendi topraklarında İslâm ordusuyla karşılaşmaktan korkup savaşmadan kaçtığına, geride bıraktığı malın ganimet ve fey olarak değerlendirildiğini aktarmaktadır. Geride bırakılan kadınlar, çocuklar, savaşmayacak durumda olan adamlar, hayvanlar ve eşyalar İmam Şafii'ye göre ganimet sayılmaktadır. Bunların fey olduğunu savunanlar da, ister ganimet sayılsın ister fey sayılsın, beşte birlik dilimin ayrılması gerektiği konusunda ittifak etmişlerdir. Bu iki görüş sahiplerinin ihtilaf ettikleri husus ise beşte dörtlük dilimin kimlere dağıtılacağıdır. Şayet bu mallardan bir şey, satın alma veya hediye alma gibi bir yolla bir kimsenin eline geçse, hak sahiplerini biliyorsa ve her birine geri verme imkânına sahipse bunu yapmalıdır. Bu imkâna sahip değilse olduğu gibi bu malı hâkime vermelidir.²³³

1. 6. ALTINCI MESELE: DEVLET BAŞKANININ GANİMET PAYLAŞIMINDAN ÖNCE BİR MAL VERMESİNİN HÜKMÜ

Korkud, bu konuya İmâm Nevevî'nin görüşleri üzerinden izahat getirmektedir. Devlet başkanı şer'i hükümlere göre ganimeti taksim etmeden ve beşte birlik payı ayırmadan önce bir kimseye bu mallardan bir şey verse, bu kişi aldığı maldan beşte birlik kısmı çıkarması gerekir. Ayrıca geriye kalan kısmında da hak sahiplerinin payına düşeni belirleyinceye kadar bu malı kullanması helal olmaz. Eğer bu mala tahakkuk eden hakları, sahiplerine ulaştırma imkânı yoksa diğer yitik mallar gibi onu da hâkime verir. Bu yöntemin takip edilmesi devlet başkanın bu malı o

²³² Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 104; Korkud, *Hallu İşkâli'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 41^{a-b}.

²³³ Korkud, *Hallu İşkâli'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 42^a; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 105.

kimseye bir ödül olarak vermemesi durumunda geçerlidir.²³⁴ Ayrıca devlet başkanı Müslümanların yararına taksimattan önce ganimetten bir şey satarsa bu satış geçerli sayılmaktadır.²³⁵

Bu konu, Korkud'un zihnini meşgul eden temel meselelerden biridir. Bu mevzuda şu mülahazalarda bulunmaktadır: Bugün beşte birlik pay ayrılmadan devlet başkanı ganimetten dilediğine dilediği miktarı vermektedir. Alan kişi de bu malları kullanmaktadır. Oysaki bu mallarda diğer savaşanların da hakkı vardır. Bununla beraber Allah Resûl'ünün de payı ayrılmamıştır. Dolayısıyla bu malları kullanmak, aralarında bulunan cariyelerle ilişkiye girmek caiz değildir.²³⁶

1. 7. YEDİNCİ MESELE: CARİYEDEKİ MÜŞTEREK HİSSENİN AZÂD EDİLMESİNİN HÜKMÜ

Ganimette pay sahibi olan bir kimse, taksimattan önce bir cariyeye üzerindeki kendi payını azâd ederse ve bu kişi zengin ise kendi payı azâd olur. Eğer fakir ise ganimetten kendi payına düşeni kadar hür olur. Onun payına ganimetten sadece bir cariyeye düşer ve onu azat ederse hüküm gerçekleşir ve başka da bir şey almaz. Eğer onun hakkı bundan fazlaysa, cariyeye ile beraber payına düşeni de alır. Eğer ona ganimetten bir cariyeden daha az düşüyorsa, kendisine düşen payı kadar azatlık sirayet eder.²³⁷ Aynı zamanda azatlık hükmü diğer paylara da geçmektedir. Bütün bu durumlardan ve sonrasındaki aşamalardan devlet başkanın haberi olmalıdır. Nitekim onun izni olmadan köle azadı konusunda bazı işlemler askıda kalmaktadır. Örneğin azat edilen köle erkekse, devlet başkanın izniyle ve ihtiyarıyla hür olur.²³⁸ Eğer bu bir cariyeye ise ve onun üzerindeki kendi payını azat eden biri onunla evlenmek isterse, devlet başkanının da izni gerekir. Çünkü cariyeye üzerinde hakkı bulunan başka bir ganimetçi daha önce payını azat etmiş olabilir ki bu durumda azatlık hükmünün diğer alacaklara sirayet etmesiyle, ilk azat eden cariyenin efendisi olur. Bu durumu da hakkıyla ancak devlet başkanı bilir. Ayrıca cariyeye üzerindeki beşte birlik pay, azatlık

²³⁴ Ebu'l-Beka Kemaleddin ed-Demiri, *Necmu'l-Vahhac fi Şerhi'l-Minhac*, daru'l-Minhac, Cidde, c. 6, s. 428; Şemseddin er-Remli, *Nihayetu'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhac*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1984, c. 8, s. 444; Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 42^b; Köksal, Asım Cüneyd, *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, s. 109.

²³⁵ İbni Kudame el-Makdisi, *el-Muğni*, Mektebetü'l-Kahire, 1968, c. 9, s. 285.

²³⁶ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 42^{a-b};

²³⁷ Ebu'l-Ferec İbni Kudame, *eş-Şerhu'l-Kebir*, Mısır, 1995, c. 10, s. 292; İbni Kudame el-Makdisi, *el-Muğni*, Mektebetü'l-Kahire, 1968, c. 9, s. 326.

²³⁸ Zeynuddin et-Tenuhi, *el-Mümti' fi Şerhi'l-Mukni*, Mektebetü'l-Esedi, Mekke, c. 2, s. 320.

hükmüyle diğer hak sahiplerine geçmiştir. Şayet cariyenin kıymeti hak sahiplerine ödenirse, azatlık hükmü o andan itibaren gerçekleşir. Eğer hak sahiplerinin bilinmemesinden veya başka bir nedenden dolayı bu pay ödenmediği takdirde kölelik hükmü devam eder.²³⁹ Hak sahiplerinin bilinmemesi durumunda cariyenin kıymeti, alacaklar adına devlet başkanına verilir.

Korkud, kendi döneminde cariyelerden cinsel yararlanma konusundaki hükümlerin gerek devlet başkanı gerekse ganimette pay sahibi olanlar tarafından tam manasıyla dikkate alınmadığını düşündüğünden; meselenin bu problemliliğini araştırmasına konu edinmiştir. Aslında konunun ne kadar hassas olduğunu da böylece gündeme getirmiştir. Yine de bu meselenin tam anlaşılabilmesini başka meselelerin izaha kavuşmasına bağlamıştır.

²³⁹ Korkud, *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, s. 43^a.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“DA‘VETU’N-NEFSİ’T-TALİHA İLE’L-A‘MALİ’S- SALİHA” ESERİ BAĞLAMINDA ŞEHZADE KORKUD’UN FİKHİ ANLAYIŞI

Şehzade Korkud, bu eserin başında bazı ayetler²⁴⁰ ve hadisler²⁴¹ zikrederek söze giriş yapmıştır.

Korkud, zikredilen ayetler ve hadislerden hareketle şeriata uymanın gerekliliğini farklı perspektiflerden açıklamakta, bütünüyle helallere sarılmanın ve haramlardan sakınmanın zarurî olduğunu göstermektedir. Özellikle de büyük günahlardan sakınılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ona göre o dönemde yönetim makamında olmakla beraber, şeriata hakkıyla uymak neredeyse mümkün değildir. Bunun da bir takım sebepleri vardır.²⁴² İşte çalışmamızın bu bölümünde bu sebepler, meseleler halinde incelenecektir.

²⁴⁰ Konuya giriş yaparken zikrettiği ayetler şunlardır: “Her nefis ölümü tadacaktır” , “ Her şey haliktir....”, “ İşte o vakit kimin tartıları ağır gelmişse, artık o hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır. Ama kimin de tartıları hafif gelirse, işte onun varacağı yer kızgın ateştir”, “Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükâfatını görecektir. Kimde zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir”, “ En büyük felaket geldiği zaman, o insan yaptıklarını hatırlar. Cehennem, görenler için apaçık bir şekilde gösterilir. Kim azgınlık eder ve dünya hayatını tercih ederse, şüphesiz cehennem onun sığınağıdır. Kim de Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsinin arzularından alıkoyarsa, şüphesiz cennet onun sığınağıdır”, “ Ey huzur içinde olan nefis! Sen O’ndan razı O da senden razı olarak Rabbine dön! (İyi) kullarımın arasına gir. Cennetime gir”, “Sonra o gün, nimetlerden mutlaka hesaba çekileceksiniz?”, “ Ey insanlar! Şüphesiz Allah’ın vadi gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın.”

²⁴¹ Konuya hazırlık cihetinde zikrettiği hadisler ise şunlardır: “Her biriniz mutlaka bir gün gelecek aranızda bir tercüman, bir perde olmadan Rabbiyle konuşacaktır”, “Yarım hurma kadar da olsa ateşten sakının”, “Sizden biriniz Müslüman kardeşine bir zulüm etmişse ondan kıyamet günü gelmeden, bugün helallik alsın. Çünkü kıyamette ne dinar ne de dirhem geçer. Şayet iyilikleri varsa yaptığı zulüm miktarı alınır ve zulüm gören kişiye verilir. Eğer iyilikleri yoksa o kişiden kötülükleri alınır ve zulüm edene yüklenir”, “ Müslüman o kimsedir ki diğer Müslümanlar onun elinden ve dilinden güvendedirler. Muhacir ise Allah’ın yasakladığı şeylerden kaçman kimsedir.”

²⁴² Şehzade Korkud, *Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha İle’l-A’mali’s-Saliha*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler Ayasofya bölümü 1763, s. 5^{a-b}.

1. BİRİNCİ MESELE: SİYASETE ÖRFİLİK ŞÜPHEİNİN KARIŞMASI

Korkud’a göre o gün, siyasî şer’î hükümlerin örf şüpheinden hâli olduğunu söylemek zordur. Öyle ki örfün şeriata ve siyasete ters düştüğü bazı durumlar bulunmaktadır.²⁴³ Bu da siyasetin örften beri olmadığını göstermektedir.

Korkud’un anlayışına göre dünyada sultanların yaptıklarının örf haline gelmesi ve uygulanması, ahirette şeriattan uzaklaşmanın özrü olarak kabul görmeyecektir. Nitekim örfî muameleleri, şer’î hükümlere tercih edenler ahirette bedbaht olacaklardır.

2. İKİNCİ MESELE: KARDEŞ KATLİ VE KISAS HÜKMÜ

Korkud, siyasî örflerin en fahişinin “haksız yere bir cana kıymanın” olduğunu söylemektedir. Şu ayet-i kerîmeyle bu görüşünü temellendirmektedir: “Kim bir mü’mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lanet etmiş ve onun için büyük azap hazırlamıştır.”²⁴⁴ Nitekim başka ayet-i kerîmelerde de bir mü’minin bir mü’mini haksız yere öldürmesinin kabul edilir bir tarafının olmadığı zikredilmektedir.²⁴⁵ Buna binaen Korkud, “kisas”ın şer’î bir hüküm olduğunu hatırlatmaktadır. Akabinde kisas ayetini zikrederek konuyla ilgili hükmü aktarmaktadır. Ayrıca Kur’an’ın ifadesine göre “kısasta hayat vardır”.²⁴⁶

Korkud, konuya dair hadis-i şeriflere de yer vermektedir. “Kıyamet gününde insanlar arasında görülen ilk hesap, dökülen kan hakkında olacaktır.”²⁴⁷, “Kelime-i şehadet getirenin kanı başkasına helal olmaz”, “Kim bir zimmiyi öldürürse kırk yıl uzaktan bile cennetin kokusunu alamaz”²⁴⁸, “ Müşrik olarak ölmenin ve haksız yere bir mü’mini öldürmenin dışındaki günahları umulur ki Allah Teâla bağışlar”²⁴⁹ şeklinde rivayetleri sıralayarak konunun hadis külliyyatındaki dayanakları zikretmektedir.

²⁴³ Korkud, *Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha İle’l-A’mali’s-Saliha*, s. 6^b.

²⁴⁴ Nisa, 4/93.

²⁴⁵ Nisa, 4/92-93.

²⁴⁶ Bakara, 2/179.

²⁴⁷ Süneni İbni Mace, 2617.

²⁴⁸ Süneni Ebu Davut, 4502.

²⁴⁹ Süneni Ebu Davud, 4270.

Korkud, yukarıdaki ayet ve hadisleri zikrederek doğrudan haksız yere bir cana kastetme cürmünün ne kadar büyük olduğunu göstermeye çalışmıştır. Net ve ciddi uyarılar yapan bu nassların muhatabı konumuna düşmenin de gerektirdiği müeyyideleri hatırlatmaktadır.²⁵⁰ Dolayısıyla Korkud'un, temel nasslardan bu kadar delili peş peşe sıralaması, her ne sebeple olursa olsun haksız yere bir cana taammüden kast etmenin kabul edilmeyeceği manasına geldiğini göstermektedir.

Siyasî gücün etkisiyle oluşan örfün, şer'î hükümleri teamülden kaldırıp onun yerine uygulanmasına karşı çıkan Korkud, siyasî nedenlerden dolayı haksız yere bir cana kıymayı da güçlü deliller zikrederek eleştirmektedir.²⁵¹

Korkud, zorlama ile adam öldürmenin de büyük günah olduğu konusunda ulemanın ihtilaf etmediğini aktarmaktadır. Ulemanın görüş ayrılığına düştükleri nokta ise; zorlama sonucu adam öldürene ve bir sebep olmadan öldürene, kısas mı veya kefaretle beraber diyet mi gereken ceza olarak verileceğidir. Bu konunun detaylarında da ulema bir ittifaka varmış değildir.²⁵²

Şeriatın tanıdığı bir hak olmadan bir cana kıymanın büyük günahlardan olduğunu zikreden Korkud, İmam Gazali'nin “ *el-İktisad fi'l-İtikad*” adlı eserinden alıntılar yaparak konuyu izah etmeye çalışmıştır: “Açık bir şekilde kelime-i şهادet getiren ve Müslümanların kıblesine dönük namaz kılan birinin kanını helal görüp dökme büyük bir hatadır. Öyle ki bin kâfiri öldürmeyip serbest bırakma hatası, bir Müslümanın hacamat kanını dökme hatasından daha hafif gelir.”²⁵³

Korkud'un, ehli kible bir kimsenin kanının diyetinin ne kadar ağır olduğunu nasslardan deliller göstererek zikretmesi, siyasi bir gelenek haline gelen kardeş katli uygulamasına karşı çıktığının bir nişanesidir. Müslüman olabilme şüphesine sarılıp binlerce kâfiri öldürmemek, bir hacamat kanı kadar da olsa haksız yere bir Müslümanın kanının dökülmesinden daha kolay görmektedir. Nitekim açıklamalarında, “Ben insanlar kelime-i şهادet getirinceye kadar onlarla savaşıma

²⁵⁰ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 7^b.

²⁵¹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 7^b.

²⁵² Muhammed b. Abdulkerim, *el-Aziz Şerhu'l-Veciz*, c. 10, s. 177.

²⁵³ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 7^b; İmam Gazali, *el-İktisad fi'l-İtikad*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, s. 135.

emrolundum. Her kim şehadet getirirse canları ve malları benden yana güvende olur”²⁵⁴ hadis-i şerifine yer vererek konunun ciddiyetini gözler önüne sermektedir.

3. ÜÇÜNCÜ MESELE: DEVLET İDARESİNDE HAKSIZ KAZANÇ

Korkud, devlet idaresiyle beraber hak edilmeyen bir malın ele geçirilebileceğini söylemektedir. Nitekim o dönemde elde edilen mallar ayrıntılı olarak mülhaza edildiğinde, bir kısmının şer’î tasarruf izninin olmadığını ve bir kısmının da şer’î tasarruf izni olan mallarla karışmış halde bulunduğunu dile getirmektedir.²⁵⁵ Dolayısıyla şer’î hükümlerin tasarrufuna izin vermediği malların ele geçirilmesi, azabı müstahak hale getirmektedir. Ona göre devlet yönetiminin, maslahatı gözetme gerekçesiyle bu malları tamamen terk etmesi de düşünülemez. Nitekim Korkud, devlet yöneticilerinin örf haline gelen bir takım uygulamalarına dayanarak, halkın mecburi rıza gösterdiği mallarının gasp edilmesinin helal olduğunu iddia edildiğini ancak bu iddianın yersiz olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bugün vermekle mükellef olduğu şeyi vermeyen halkın, mükellef olmadığı şeyi arzu ederek vermesi düşünülemez. Her ne kadar rızalarının alındığı düşünülse de bu rızanın altında gizli bir zorlamanın olduğu aşikârdır ve ona göre alınan mal helal değildir. Korkud, bu durumu faizle bir şey alan kimsenin durumuna benzetmektedir. Her ne kadar bir kimse faize rıza göstererek bir şey alsın da bu rıza onu mubah kılmaz. Nitekim bunu yapmaktan kişi nehyedilmiştir. Ayrıca Korkud bu durumun, haram bir fiile mukabil verilen malda her ne kadar rıza olsa da bunun helal olmadığıyla ve rıza ile verilen rüşvetle de benzerlik gösterdiğini dile getirmektedir.

Rıza, haram olan bir şeyi mubah kılmaz. Korkud, bir karşılığı verilmeden gasb edilen malda gösterilen rıza; karşılığı eşit olarak verilmeyen faizde gösterilen rıza; ücret karşılığında zina fiilinde gösterilen rıza; haksız bir imtiyaz olan rüşvette gösterilen rıza bu durumları mubah kılmadığı mukayesesinde bulunmaktadır. Ayrıca Korkud, her ne şekilde olursa olsun haksız bir mal elde edilmişse mutlak sûrette sahibine ulaştırılması gerektiğini, şayet malın kendisini verme imkânı ortadan kalkmışsa bedelinin tazmin edilmesinin icap ettiğini, eğer malın asıl sahibi vefat etmişse bu hakkın varislerine intikal ettiğini dile getirmektedir. Şayet kendisinden ve

²⁵⁴ Sahihi Buhari, Tövbe 25.

²⁵⁵ Korkud, *Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha İle’l-A’mali’s-Saliha*, s. 8^a.

varislerinden bir haber alınmıyorsa haksız olarak ele geçirilen malın kadıya teslim edilmesinin gerekli olduğuna dikkat çekmiştir.²⁵⁶

4. DÖRDÜNCÜ MESELE: GASB

Şehzade Korkud, zalimlerin yaptıklarından Allah'ın haberdar olduğunu, onların hesaplarını dehşet verici güne ertelendiğini zikrederek bu konuya giriş yapmaktadır. Nitekim ayet-i kerimede “Yetimlerin mallarını haksız yere gasp edenler, ancak karınlarını dolduraya ateş yemiş olurlar ve onlar çılgın bir ateşe gireceklerdir”²⁵⁷ buyrulmaktadır. Korkud, “Bir kimse haksız olarak başkasının bir karış yerine tecavüz ederse, o yerin yedi katı da o kimsenin boynuna geçirilir.”²⁵⁸ hadis-i şerife yer vererek konuyu nasslar eksenli açıklamaktadır. İslam'da başkasının malını gasp etmekle alakalı hükümler kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Konunun önemini vurgulamak için birçok hadi-i şerif aktaran Korkud, her ne şekilde olursa olsun haksız ele geçirilen malların haram olduğunu ve mal sahibine iade edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Haksız olarak gasp edilen malın karşılığının ancak cehennem olduğu ifade etmektedir.²⁵⁹ Ancak bir kimse bir zorlama olmadan kendi rızasıyla başka bir kimseye malından bir şey verirse bu ona helaldir.

5. BEŞİNCİ MESELE: DEVLET YÖNETİMİYLE UĞRAŞAN GÜNAHLARDAN ARİ OLAMAZ

Korkud, eserlerinde ideal devlet yönetim şekline atıflar yapmaktadır. Zihninde kurguladığı ideal yönetim şeklinde, devletin başına geçenin âlim, abid ve aynı zamanda adil olması gerektiğini ima etmektedir. Ancak böyle bir kimse, devlet başkanın dalması muhtemel olan gafletten, günden korunabileceği kanaatini taşımaktadır. Dolayısıyla Korkud, devlet işleriyle uğraşan bir kimsenin böyle bir kimliğe sahip olamaması durumunda kul ile Allah arasındaki haklardan doğan günah kirliliğinden uzak kalmasını imkânsız görmektedir. Çünkü günahlarla kirlenenlerden uzak kalmadığı için ona da bu kirlilik bulaşır.²⁶⁰ Nitekim Hz Peygamber şöyle

²⁵⁶ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 8^b.

²⁵⁷ Nisa, 4/10.

²⁵⁸ Buhari, Mazalim 13; Müslim, Diyet 21; Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 10^b; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Neylül'Evtâr*, Daru'l-Hadis, Mısır 1993, c. 5, s. 379.

²⁵⁹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 12^a.

²⁶⁰ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 12^a.

buyurmuştur: “Cehennem nefse hoş gelen şeylerle, cennet ise nefse zor gelen şeylerle perdelenmiştir.”²⁶¹

6. ALTINCI MESELE: DEVLET İDARESİNDE OLANIN KALBİ SAF/TEMİZ KALMAZ

Devlet yönetimi ve sultanlık doğal olarak birçok münasebetin kurulmasını ve nedenlerle iştigal etmeyi beraberinde gerektirmektedir. Korkud, yoğun diplomatik ilişkiler ve yürütülen işlerin devlet başkanının zihnini meşgul ettiği gibi kalbini de yordugunu ima etmektedir. Yoğun mesai içinde olan sultanın kalbi bazı şeylere karşı adeta perdelendiğini ifade etmektedir. Korkud, İmam Gazali’nin bu konudaki şu söylemlerine de yer vermektedir: Kişi ancak Allah’ın dışındakileri kalbinden atarak dinini tamamlayabilir. Kalbinin tamamını değil de bir kısmını Allah’ın haricindeki şeylerden arındıran kimse, bu oranda dinini tamamlamıştır. Her ne kadar dünya hayatı için önemli olan şeylerden ve zarurî ihtiyaçlardan kalbin tamamen arındırması düşünülemezse de bu yükleri azaltma ve hafifletme yoluna gidilebilir. Ancak devlet yönetimindeki yerini sağlama almış, yetkilerini genişletmiş ve münasebetlerini güçlendirmiş bir kimse, ancak bütün bunlardan vaz geçerek safi bir kalbe sahip olabilir.²⁶²

Korkud, makam ve riya konusunda da siyasi iktidarda olan sultanlara eleştiriler yöneltmektedir. Ona göre böyle makama bir kimse, ya yaptığı samimi ibadetler vesilesiyle ya da mal ve mülk ile ulaşmaktadır. Nitekim bunlar kişinin kalbinde yer edinen şeylerdir. Dolayısıyla fazla mal Allah’ı zikretmeyi ve ahiret hayatını perdeler ve kişiye ahireti unutturmaktadır. Oysaki makam fitnesi mal fitnesinden daha büyük ve daha zordur. Ancak Korkud, fazla malın veya elde edilen makamın her durumda haram olduğunu kast etmemektedir. Yalnızca bunların Allah’ı zikretmenin önüne geçebileceğini, ahiret hayatını unutturabileceğini ifade etmektedir.²⁶³

Korkud, dünya malının ve saltanatın Allah’a ibadet etmenin önüne geçebileceği endişesini hep taşımıştır. Bundan dolayı da her fırsatta Allah’a kâmil manada ibadet etmek isteyen bir kimsenin, olabildiğince bunlardan uzak durması

²⁶¹ Buhari, Rikak 28; Tirmizi, Cennet 21.

²⁶² Korkud, *Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha İle’l-A’mali’s-Saliha*, s. 16^a.

²⁶³ Korkud, *Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha İle’l-A’mali’s-Saliha*, s. 17^a.

gerektiğini vurgulamaktadır.²⁶⁴ Ne dünya malının ne de saltanatın kişiyle beraber kabre girmeyeceğini şu hadisi şerifi zikrederek hatırlatmaktadır: “Kişi öldüğünde onu üç şey kabrinin başına kadar takip eder. İki döner, biri onunla kalır. Ehli ve malı döner. Ameli onunla kalır.”²⁶⁵ Korkud, buna binaen Zülkarney’nin oğlunun babasından kalan saltanata halifelik etmekten çekindiğini dile getirmektedir. Aynı şekilde Büyük İskender öldükten sonra her ne kadar ordu ilim ve hikmet sahibi oğlu İskender’e itaat etse de o babasının bıraktığı servete ve saltanata halifelik etmekten kaçınmıştır.²⁶⁶ Babasının bıraktığı serveti idare etmek istemediğini, ömrünü Allah’a ibadetle geçirmek istediğini dile getirmiştir. Nihayetinde ölümün olduğu yolculukta dünya malının ve saltanatın kişinin dinini ve nefsini tahrip etmekten başka işe yaramadığına vurgu yapan Küçük İskender, bunları reddeder ve kendini Rabbine ibadet etmeye verir. Hz. Hasan da tartışmalar ve çekişmelerin Müslüman kanının dökülmesine sebebiyet vermemesi için hilafeti Muaviye’ye bıraktı. Çünkü o bir damla Müslüman kanının dökülmemesini bütün dünya malına tercih etti. Cennet gençlerinin efendisi, mülk ve saltanatın Müslümanlar arasında fitne ve savaşa sebep olmaması için hilafet makamından vaz geçti.²⁶⁷

Korkud, yukarıdaki örnekleri aktararak dünya malının ve saltanatın beraberinde taşıdığı sakıncalara değinmiştir. Kişiyi Rabbine ibadet etmekten alıkoyabileceğini, insanlar arasında fitneye, savaşa mahal verebileceğini dile getirmiştir. Ancak bütün albenisine rağmen dünya servetinden ve saltanattan Rabbinin rızasına nail olmak için vaz geçen öncü şahsiyetlerin de olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu örnekleri vererek bir yandan da kendi döneminde saltanat kavgalarından, dünya malı ve makam için oynanan oyunlardan muzdarip olduğunu ima etmektedir. Ayrıca Korkud, son zamanlarda devlet yönetimi esnasında ihlal edilen kul haklarını da büyük günahlardan olduğunu hatırlamaktadır. Devlet başkanının her ne sebeple olursa olsun hak ihlali yapmaması, adaletli davranması ve hak ve hukuka azamî derecede riâyet etmesi gerektiğini savunmaktadır. Özellikle devlet başkanı makamında bulunan kişinin, dinî ve insanî değerlerle bezenmiş

²⁶⁴ Korkud, *Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha İle’l-A’mali’s-Saliha*, s. 18^{a-b}.

²⁶⁵ Buhari, Rikak 42; Müslim, Zühd 5.

²⁶⁶ Korkud, *Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha İle’l-A’mali’s-Saliha*, s. 18^b-19^a.

²⁶⁷ Korkud, *Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha İle’l-A’mali’s-Saliha*, s. 19^a.

olması, İslam hukukunu iyi bilmesi, iş ve işlemlerde de uygulanması hususunda azami önem göstermesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Korkud, ayrıca devlet idaresinden el çekmenin doğuracağı sonuçlara da işaret etmektedir. Siyasî çekişmeleri, fitnenin büyümesini, kötülüklerin yayılmasını, devlet ekâbiri ve halk arasında kargaşanın vuku bulmasını yönetim boşluğundan doğabilecek kötü sonuçlar arasında saymaktadır. Geçmişten bu güne kadar iktidar için savaşların yapıldığı gerçeği de malumdur.

7. YEDİNCİ MESELE: CİHAD VE İLİM

Korkud, son zamanlarda Osmanlı devletinin başına geçen hükümdarların devleti şeri hükümlere göre yönetmekte aciz kaldıklarına her fırsatta değinmektedir. Ona göre vuku bulan hadiseler, İslam hukuku prensiplerine göre tam manasıyla tahlil edilmediğinden buradan elde edilen haklar şaibeli. Örneğin elde edilen bir ganimet malında başkasının da hakkı olabilir. Çünkü bu ganimet mallarının bire bir şer’î hükümlere göre bu dönemde taksim edilmediği eleştirisinde bulunmaktadır. Aynı şekilde bugün hangi amelin daha faziletli olduğunu kesin bir şekilde tayin etmenin mümkün olmadığına ve gerek devlet erkânından gerekse halktan birinin hangi uygulamasının daha makul ve makbul olduğuna karar vermenin zorluğuna değinmektedir. Çünkü ona göre, İslam hukukunun ilkeleri titizlikle uygulanmadığından hüküm koyma ölçüsü bozulmuştur. Dolayısıyla yanlış tartıyla doğru ölçüm yapılmaz.

Korkud, devletler hukukunun en önemli konularından biri olan cihadı da bu perspektiften değerlendirmektedir. Fıkıh kitaplarında “kitâbû’l-cihad” veya “kitâbû’s-siyer” başlığı altında devletler hukukuyla ilgili savaş ve barış konuları ele alınmaktadır.²⁶⁸ Ayrıca cihad edip şehit olan bir kişinin de Allah katında büyük ecir ve mükâfata nail olduğu ayet²⁶⁹ ve hadislerle²⁷⁰ sabittir. Öyle ki bir defasında Hz. Peygamber’e insanlardan kimin üstün olduğu sorulduğunda, canıyla ve malıyla Allah yolunda cihad eden kişi olduğunu ifade etmiştir.²⁷¹ Mallarıyla ve canlarıyla Allah

²⁶⁸ Özel, Ahmet, “Cihad” *DİA*, İstanbul 1993, c. 7, s. 53-534.

²⁶⁹ Tevbe, 9/20, 88.

²⁷⁰ Buhari, Cihad, 1; Tirmizi, Fezâ’ilü’l-cihad, 2; Ebu Davut, Cihad 17.

²⁷¹ Buhari, Cihad 1.

yolunda cihad edenler, derece itibariyle cihattan geri duranlardan üstün kılınmıştır.²⁷² Aynı zamanda bunlar için bağışlama ve bol rızık olduğu, onların asıl kazananlar olduğu²⁷³ ve ebedî kalacakları cennetlerle müjdelendiği²⁷⁴ haber verilmiştir. Elbette ki zikredilen bu nasslar cihadın ne derece büyük ve kutsal bir vazife olduğunu göstermek için yeterlidir. Allah rızasına nail olmak için yapılan cihadın ahiret hayatında karşılığı ancak bol mükâfat ve bol kazançtır.

Yalnız Korkud, cihadın kılıç ve kalkanla düşman askerine karşı yapılandan ibaret olmadığını söylemektedir. Nitekim ona göre cihad çok daha geniş kapsamlıdır. Çünkü savaşın seyri değişmiştir. Artık savaşlar sadece meydanlarda silahlarla yapılmamaktadır. Karşıdakinin kutsallarına, değerlerine, dinine karşı ideolojik düşünce savaşlarının da olduğuna dikkat çekmektedir. Hatta bu türden savaşların silahla yapılan savaşlardan daha büyük zararlar verdiğini ve daha ciddi olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bu türden savaşları kaybetmek dinin zarar görmesine sebep olur. Ona göre mülhitlerin ve filozofların dindar halka karışması ve dinlerine zarar vermek için edebiyatla ve mantikî önermelerle şüpheler yaymasına karşı, ülkenin hiçbir önlem almaması veya kayıtsız kalması düşünülemez. Çünkü ideoloji savaşını önemsemeyen bir devlet, meydana veya cephede düşmanını yense de geri döndüğünde asıl savaşı içerden kaybetmiş olma ihtimali ile karşı karşıya kalabilir. Korkud, cihadı terk etmenin ülkenin uç kesimlerinde yaşayan bir kısım ehli dinin zarar görebileceğini kabul etmektedir. Ancak ideolojik cihadı terk etmek belki doğrudan halkı değil ama halkın müntesibi olduğu dini açık hedef haline getirmektedir. Nitekim Korkud, bunun daha büyük bir felaket olduğuna işaret etmektedir. Çünkü dinin aslını saldırılara karşı korumak, bir kısım dindar halkın korunmasından daha önemli olduğunu savunmaktadır. Korkud, dini koruma cihadının, bir kısım müntesibini koruma cihadından daha üstün olduğunu İbn Mesud'un hadisiyle de desteklemiştir. Bu hadiste Resulullah (s.a.v.) şöyle buymuştur: Benden önce Allah hangi ümmete peygamber göndermişse bu peygamberlerin ümmetleri içinde havarileri ve sünnetini takip eden, emrine uyan yakın dostları olmuştur.²⁷⁵ Bu hadisten de anlaşıldığı üzere peygamberlere gelen dinî

²⁷² Nisa, 4/95.

²⁷³ Tevbe, 9/20

²⁷⁴ Tevbe, 9/22.

²⁷⁵ Müslim, İman 80.

miras, onların havarileri ve yakın dostları tarafından korunmaya çalışılmış ve sonrakilere aktarılmıştır. Hadisin genel manası ve yukarıda zikredilen nasslar cihadın diğer şeylerden üstün olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Korkud, devletler hukukunda cihadın yerini tayin ettikten sonra ilimle mukayese yaparak ilmin devlet yönetimindeki konumunu tespit etmeye çalışmıştır. Nitekim bilgi her çağda itibar görmüş ve bilgiye sahip olanlar diğerlerini peşinden sürüklemiştir. Bugün dahi ilim ve bilimde önde olan devletler dünya siyasetine doğal olarak yön vermektedir. Eskiden olduğu gibi artık meydan savaşları kalmamıştır. Artık meydan bütün yeryüzü olmuş, kılıç ve kalkanın yerini ise uzun menzilli füzeler ve radarlar almıştır. Kılıç zoruyla din değiştirme veya dini öğretileri dayatma yöntemi tedavülden kalkmıştır. Onun yerine bugün düşman askerlerinin giremediği ülkelere, beldelere ve evlere giren iletişim araçları bu amaç için kullanılmaktadır. Korkud'un dikkat çekmek istediği nokta da tam manasıyla bu durumla benzerlik göstermektedir. İlimle ve bilgiyle uğraşmayı bırakmak, hem askerî güç olarak hem de itikadi olarak büyük zararlar görecektir saldırılara açık hedef olunacağına dikkatleri çekmektedir. Korkud, itikâdî ilmi tartışmalara cevap verecek bilginlerin olmaması, cephede savaşan mücahitlerin olmamasından daha vahim olduğu kanaatini taşımaktadır. Çünkü yukarıda da zikredildiği gibi ülkenin uç kesimlerinde yaşayanları korumak için sadece cihat etmek yeterli değildir. Uğruna savaşılan dinin aslına zarar verecek olan fikrî tearuzlara karşı da bilginler ordusunun oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Bundan dolayı da Korkud, “bilenlerle bilmeyenlerin bir olmadığı”²⁷⁶ ve ilmin cihattan üstün olduğu görüşünü benimsemektedir.²⁷⁷

Bir hadis-i şerifte ise Hz. Peygamber, ilmin rütbesinin bütün rütbelerden üstün olduğunu buyurmaktadır. Korkud, özellikle kendi döneminde mücahitlerin ilim sahibi olmadığına ve dolayısıyla âlimlerle bir olmayacaklarına da işaret etmektedir. Allah Teâlâ bir ayet-i kerimede Hz. Peygamber'in şöyle dua etmesini istemektedir: “De ki Rabbim! İlmimi artır.”²⁷⁸ Korkud, bu ayet hakkındaki şu değerlendirmelere de yer vermiştir. Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e verdiği sonsuz nimetler arasından, özellikle ilim nimetinin artırılması konusunda talepte bulunmasını istemiştir.

²⁷⁶ Zümer, 39/9.

²⁷⁷ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 30^b.

²⁷⁸ Ta-ha, 20/114.

Dolayısıyla ilim diğer nimetlerden üstün olmalıdır ki Allah Teâlâ Resûl’ünden onun artırılması hususunda bu tembihte bulunmuştur. Başka bir ayet-i kerimede Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Andolsun! Biz Davud’a ve Süleyman’a ilim indirdik. Onlar, “Hamd, bizi mü’min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah’a mahsustur” dediler.²⁷⁹ Allah Teâlâ, Hz. Dâvût ve Hz. Süleyman’ı bu nimetle diğer bazı kullarından üstün kıldığından bilginin, nimetlerin en değerlisi olduğunu ve buna hamd edilmesi gerektiğini bu ayet-i kerimeden²⁸⁰ çıkarabiliriz.²⁸¹

Korkud, genelde ilmin özelde ise fıkıh ilminin önemine dair değerlendirmelerde bulunmaya devam etmektedir. Ona göre mü’minlerden âlim olanlar, diğer mü’minlerden üstündür. “Kim bir hayra öncülük ederse o hayrı işleyen gibi sevap alır ve o hayrı işleyenin sevabından da hiçbir şey eksilmez.”²⁸² hadisi şerifi de âlimin konumunun ne kadar üstün olduğuna işaret etmektedir. Çünkü kim bir hayra çağırırsa o çağrıya uyanların işlediği hayırdan hem kendileri hem de öncülük eden âlim sevap kazanmaktadır. Aynı şekilde kötülüğe çağıran da o kötülüğü işleyenler gibi günah kazanmaktadır. Dolayısıyla âlim; abid ve mücahide bilgisiyle öncülük ettiği için onların amellerinden de sevap kazanmaktadır. Böylece âlim diğer insanların da amellerinden müstefit olduğu için derece bakımından üstünlüğü tartışmasız hale gelmektedir. Ayrıca âlimin geride bıraktığı ilmi miras ve ilim talebeleri üzerinden amel defteri işlemeye devam eder. Nitekim bir hadisi şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kişi öldüğü zaman ameli kesilir. Ancak şu üç kişi hariç: geride sadakayı cariyeye veya faydalanılan ilim ya da kendisi için hayır duası eden evlat bırakan”.²⁸³ Nasıl ki bir kimse tek başına kılacağı namazdan yirmi yedi kat daha fazla sevap kazanmak için cemaatle kılıyorsa, ilimle uğraşan kimse de bir tek kendi yaptıklarının sevabını değil de ilminden istifade edenlerin yaptıklarından da sevap kazanıyor. Bu da âlimi mertebe bakımından üstün kılmaktadır. Ancak Korkud İmam Nevevî’nin; cihat farzı aynı olduğu durumda, ilim isterse farzı aynı isterse farzı kifâye olsun, cihadın daha üstün olduğu görüşünü de aktararak ilim için mutlak üstünlüğün söz konusu olmadığına işaret etmektedir.

²⁷⁹ Neml, 27/15.

²⁸⁰ Mücadele, 58/11.

²⁸¹ Korkud, *Da’vetu’n-Nefsi’t-Taliha İle’l-A’mali’s-Saliha*, s. 31^a.

²⁸² Müslim, İmare 133; Trimizi, İlim 14.

²⁸³ Müslim, Vasiyyet 90; Tirmizi, Ahkâm 36.

Korkud, kendi döneminde yapılan cihadın şeriata uygunluğu konusunda şüpheler taşımaktadır.²⁸⁴ Eserlerini genel olarak incelediğimizde devlet yönetiminin şeriata uyma konusunda acziyet içerisinde olduğunu savunmaktadır. Şeri hükümlerin uygulanmadığını, bazen şahsî davranıldığını ve nassların tatbikinde hassasiyetle hareket edilmediğini ifade etmektedir. Bu durumda yapılan cihadın şartlarının haiz olmama ihtimalini de hatırlatmaktadır. Dolayısıyla bir konuda üstünlük tayin etmek pek de kolay değildir.

Korkud, âlimin mücahitten üstün olduğunu gösteren birçok rivayete de yer vermektedir.²⁸⁵ Bu rivayetlerden de ilmî rütbesinin cihattan üstün olduğu anlaşılmaktadır. Şehidin en kıymetli varlığı kanıdır. Âlimin ise daha en basit varlığı kalemidir. Oysa ki, Allah'ın nimetleri hakkındaki tefekkürleri, hakkı tatbik etmekteki gayretleri, Allah'ın hükümlerini izah etmeleri ve mahlûkatın hidayetine vesile olmaları, âlimlerin en şerefli yönleridir. Bütün bunlardan dolayı âlimler peygamberlerin varisleridir. Âlimin vefatı büyük musibettir. Öyle ki bir âlimin ölümü bir kabilenin yok olmasından daha büyük felakettir. Meleklerin kıyamet kopuncaya kadar kendisi için istiğfar ettiği kişinin uğraşından daha değerli hiçbir şey yoktur.

Özetlemek gerekirse Korkud, dönemindekilerin yaptığı cihadın şeriata uygun olmadığını ve aynı zamanda ganimetin de şer'i rükün ve şartlara göre taksim edilmediğini ilim ehline malum olduğunu söylemektedir. İlimle mukayesesini yaparak cihadın ve ganimet taksiminin o dönemde şer'i hükümlere göre yapılmadığının altını çizmiştir.²⁸⁶

²⁸⁴ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 32^a.

²⁸⁵ “Âlimin mürekkebi kıyamet gününde şehidin kanından ağır gelmektedir”, “Kim ilim öğrenmek için bir yol tutarsa Allah Teâlâ cennete giden yolu ona kolaylaştırır ve melekler onun yaptığı işten razı oldukları için onun yoluna kanat gererler. Denizlerdeki balıklar dahi yerdekiler ve göktekiler ona istiğfar eder”, “Âlimler peygamberlerin varisleridir”, “ Âlimler dinar ve dirheme değil ilme mirasçıdır”.

²⁸⁶ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 35^a.

8. SEKİZİNCİ MESELE: İLAHİ EMİR VE YASAKLARA AYKIRI DAVRANMAK

Korkud, ilahi emir ve yasaklara aykırı davranmayı üç ana başlık altında toplanılabileceğini İmam Gazali'nin konuya yaklaşımı üzerinden ifade etmiştir.²⁸⁷

Birincisi: Namaz, oruç, zekât gibi farzları terk etmektir. Allah'ın yapmasını emrettiği şeylerin gücü yeten kimsenin terk etmesi günahdır.

İkincisi: İçki içmek, faiz yemek gibi Allah ile kul arasında olan günahlardır. Bu gibi günahlardan da tövbe edilmesi ve bir daha bunlara dönmeye kalbini kapatması gerektiğini söylemektedir.

Üçüncüsü: Kişi ile diğer insanlar arasında olan günahlardır. Nitekim Korkud, bunları en karmaşık ve tayin edilmesi en zor olan günahlar olarak addetmektedir. Kişinin malı, canı, ırzı ve dini konusunda işlenen günahlar bu türdendir. Malı konusunda ise o malın imkân dâhilindeyse sahibine iade edilmesi gerekmektedir. Korkud'a göre şayet mal; yok olmasından, fakirlikten, mal sahibinin kaybolmasından veya ölmesinden dolayı iade edilemiyorsa, sahibi için tasadduk edilmelidir. Kişi bunu da yapamıyorsa hasenatını artırır ve Allah'tan mağfiret diler ki kıyamet gününde Allah'ın rızasına nail olabilsin. Ancak haram olan malın aynısını veya bedelini sahibine ulaştırma imkânı varken o maldan sahibi için dahi tasaddukta bulunmak caiz değildir. Korkud, buna delil olarak da Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadisi zikretmektedir. "Kim haram mal biriktirir ve ondan tasaddukta bulunursa o kişiye mükâfat olarak bir şey yoktur. Hatta günahı boynunadır."²⁸⁸ Korkud, bazı kimselerin ele geçirdikleri haram malı veya bedelini sahibine ulaştırma imkânı varken bile bu maldan tasaddukta bulunduklarını ve bundan sevap bekleyip Allah'a yakınlaşmak istediklerini belirtir. Ancak bu davranışın uygun olmadığını açık bir şekilde dile getiren Korkud, haram malı tasadduk edip ondan sevap beklemek, icma' ile haram olan bir şeyi helal saymak olduğu ifade etmektedir. Çünkü sevap, ancak vacipleri, mendupları yerine getirerek veya haramlardan sakınarak kazanılmaktadır. Korkud, İmam Gazali'nin bu konudaki görüşlerini referans göstererek kişinin dini konusunda işlenen günahları, birini tekfir etmek, bidat ehlinde saymak veya

²⁸⁷ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 56^a.

²⁸⁸ İbnu Habban ed-Darimi, *el-İhsan fî sahihi İbni Habban*, (tah. Şuayb el-Arnâvut), yay. Muesesetü Risale, Beyrut, 1988, c. 8, s11.

sapkınlıkla suçlamak şeklinde sıralamaktadır.²⁸⁹ Bir kimseye bu gibi ithamlarda bulunan kişi, zorda olsa onun önünde söylediklerini yalanlaması gerekmektedir. Aksi takdirde o kimseye büyük bir iftira atmış olur. Bundan pişmanlık duyması ve tövbe etmesi icap eder. Şüphesiz Allah Teâlâ, kulunun kalbindeki samimiyeti ve istikrarı bilir.²⁹⁰

Son olarak Korkud, günahın açıktan ve gizlilik içinde işlenmesi hususuna değinmektedir. Zina haddini gerektiren günahlarda genel kanaat, kadı tarafından tespit edilmemişse gizlenmesi ve had cezası yerine üzerinde duracağı tövbe daha evludur.²⁹¹ Elbette zina suçunun aşikâr bir şekilde işlendiği, kesin delilleriyle kadı tarafından malum ise had cezası tahakkuk eder.²⁹² Ancak bazı âlimlere göre aşikâr olamayan günahları ilan etmek mekruhtur.²⁹³ Nitekim kişi, insan olması hasebiyle her ne suç işlerse işlesin, hemen tövbe etmeli ve fenalığı yok eden iyilikler yapmalıdır.

9. DOKUZUNCU MESELE: ZİNA HADDİNDE ZAMAN AŞIMI

Korkud, hadlerin düşürülmesi konusunda zaman aşımının etkisinin olup olmadığı hususunda mezheplerin ittifakının söz konusu olmadığını aktarmaktadır. Aynı şekilde zaman aşımının süresi hakkında da gerek mezhepler arasında gerekse mezhep içi âlimleri arasında bir görüş birliğinin mevcut olmadığına işaret etmektedir. Ancak fakihlerin çoğuna göre hadlerde hem davada hem de cezada zaman aşımı işlemez.²⁹⁴ Aynı şekilde şahsi hakkın baskın olduğu kazf suçunda da zaman aşımının faydası yoktur. Hırsızlık suçunda ise kamu hakkı olan yerlerde zaman aşımı işlerken şahıs haklarının olduğu yerlerde ise söz konusu olmaz.²⁹⁵

Zina suçunda zaman aşımı konusunda, altı ay ve bir yıl olmak üzere iki farklı rivayet Ebu Hanife'ye isnad edilmektedir. Ancak onun talebeleri olan Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre bu süre altı aydır. Hanefilere göre dava açma zaman

²⁸⁹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 59^a.

²⁹⁰ Âl-i İmrân, 3/29; Hac, 22/37.

²⁹¹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 60^a.

²⁹² Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 60^{a-b}.

²⁹³ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 59^b.

²⁹⁴ Kaşıkçı, Osman, "Zaman Aşımı", *DİA*, İstanbul 2013, c. 44, s. 114-116.

²⁹⁵ Kaşıkçı, Osman, "Zaman Aşımı", s. 115.

aşımına uğrarsa o davaya müteallik ceza da zaman aşımına uğrar. Ancak hastalık, hamilelik gibi durumlardan dolayı ceza uygulanmamışsa ne kadar süre geçerse geçsin zaman aşımı söz konusu olmaz.²⁹⁶

Korkud, ise bu konuda zaman aşımının cezayı düşüreceğini benimsemektedir. Ancak zaman aşımının süresi hakkında bir görüş beyan etmemiş veya benimsediği görüşü dile getirmemiştir. Fakat zaman aşımının kabul edildiği hususlarda da bir belirsizlik olduğuna yer vermiştir.²⁹⁷

10. ONUNCU MESELE: İSLAM HUKUKUNDA FEVRİLİK VE TERAHİLİK

10. 1. İbadetlerde Fevrilik ve Terahilik

İbadetler muayyen zamanla kayıtlıdır. Tayin edilen zaman içerisinde belirlenen ibadet ifa edilmediğinde günah kazanılır ve o ibadet kişinin zimmetinde kalır. Ancak kazası yerine getirilerek zimmetinde bulunan borçtan kurtulur. Öyle ki bazı ibadetler vaktinde yerine getirilmediği zaman kazasıyla beraber kefaret de gerekli olur. Korkud, kazaya kalan ibadetlerin hemen mi yoksa geniş zaman içerisinde mi ifa edilmesi gerektiği konusunda, gerek mezhep görüşlerini gerekse ferdî olarak bir takım âlimin görüşünü zikretmiştir.²⁹⁸ Onun bu referansları, kazaya kalan ibadetlerde fevrilik ve terahilik konusunda bir çerçeve çizmiştir.

10. 2. Namazların Kazasında

Vaktinde kılınan namazın sevabının çok fazla olduğu ve aynı zamanda namazın kötülüklerden alıkoyduğu, ayet-i kerimelerle ve Hz. Peygamber'den gelen rivayetlerle sabittir. "Sana vahyedilen kitabı oku ve namazı kıl. Şüphesiz namaz hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar."²⁹⁹ "Beş vakit namazın benzeri, sizden birisinin kapısı önünde akıp giden ve hergün içinde yıkandığı bol sulu bir ırmak gibidir."³⁰⁰ Kişiyi beş defa abdest ile hem maddî hem de manevî kirlerden temizlenirken ve namazla da günde beş defa kalbî ve ruhî kirlerden temizlenir. Aynı şekilde namaz kişinin ahirette kurtulmasına vesile olur. Vakti gelen namaza abdest alarak güzelce

²⁹⁶ Kaşıkçı, Osman, "Zaman Aşımı", c. 44, s. 115.

²⁹⁷ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 59^b.

²⁹⁸ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 60^{a-b}.

²⁹⁹ Ankeut, 29/45.

³⁰⁰ Müslim, Mesacid 284.

hazırlanan bir kimse namazını da rükün ve şartlarına göre tam bir şekilde kılsa, bu namazın onun büyük günahları hariç diğer günahlarına kefaret olacağı da hadis-i şeriflerde geçmektedir.³⁰¹

Korkud da herhangi bir sebepten dolayı vaktinde kılınmayan namazın günahından arınmak için tövbe edilmesi ve tövbenin sıhhati için de namazın kazasının yapılması gerektiğini söylemektedir. Şafii mezhebi âlimlerinden Ahmet bin Muhammed el-Kamuli'nin (ö. 1327) konu hakkındaki şu görüşlerine yer vermektedir: “Kazaya kalan ibadet için edilen tövbenin sıhhati için iki şart gerekir. Namaz ve oruç gibi ibadetler vaktinde yerine getirilmemişse hiç vakit kaybetmeden hemen kaza edilmelidir. Çünkü kendisine namaz vacip olan bir kimseye kazası da vacip olur”.³⁰²

Korkud'un âlimlerden yaptığı nakillere göre, farz olan beş vakit namazı vaktinde kılmayan, unutan, uyuyan kişi kazasını yapması vaciptir. Fakat âlimlerin çoğunun görüşü ise her ne şekilde olursa olsun vaktinde kılınmayan namazın kazasının vacip olduğu yönündedir. Korkud, gösterdiği referanslarda kasten vaktinde namazı kılmayan kişi hakkında kazanın vacip olduğu konusunda İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ebû Hanife arasında görüş birliğinin olduğunu göstermiştir. Ancak Korkud, İzzuddin'den yaptığı alıntıda ise zahirilerin ve bazı âlimlerin, kasten namaz veya orucu terk eden kişinin kaza yapması gerekmediği kanaatinde olduklarını belirtmektedir.³⁰³ İmam Nevevî, namazı kasten terk eden kişinin kazasını yapması gerektiği konusunda itibar edilen âlimlerin icma ettiklerini söylemektedir. Ancak İbn Hazm'ın bu âlimlere muhalefet ettiğini de dile getirmektedir. Nitekim İbn Hazm'a göre namazı terk eden kişi kazasını yapmaya asla güç yetiremez ve kazasını yaparsa da bu asla sahih olmaz. Ancak iyiliklerini ve nafile namazlarını çoğaltırsa kıyamet gününde mizanını hafifletmiş olur. Çokça istiğfarda bulunması ve tövbe etmesi gerektiğini de eklemektedir. Ancak İbn Hazm'ın delilinin icmaya muhalif olduğundan batıl görülmüştür. Çünkü onun söyledikleri, asla kazanın gerekmediğine delalet etmemektedir.³⁰⁴

³⁰¹ Müslim, Taharet 7.

³⁰² Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 60^a.

³⁰³ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 61^a.

³⁰⁴ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 61^{a-b}.

Namazın kazasının vacip olduğu Ebû Hureyre'den gelen rivayetle sabittir. Hz. Peygamber (a.s.) kasten ramazan orucunu bozan kişinin kefaretille beraber bir gün de orucu bozduğu gün için tutmasını emrettiği icma ile sabittir.³⁰⁵ Ayrıca unutarak oruç veya namazı yerine getirmeyen kişiye kaza gerekiyorsa kasten terk edene evleviyetle kaza gerekmektedir. Korkud, bu konuda namazı da oruca kıyas ederek kazasının gerekli olduğu kanaati taşımaktadır.³⁰⁶

Bir mazerete binaen namazını vaktinde eda etmeyen bir kimseye kazası hemen mi gerekir yoksa daha sonraları da kaza edebilir mi? Bu konuda Korkud, iki farklı görüş zikretmektedir. Malikilerin, Hanbelilerin ve bazı Şafiilerin görüşüne göre kişi vakti geçen namazı kılmadığını hatırladığı an hiç vakit kaybetmeden (*fevren*) kazasını yapması gerekir. Ancak Şafiilerin genel görüşünün daha sonra dilediği vakitte kılabilceği (*terahi*) yönünde olduğunu aktarmaktadır. Ancak Hanefi literatüründen konuyla ilgili bir bilgi paylaşmamaktadır.³⁰⁷ Korkud, kaçırılan namazların kazasını yapmak, revatip sünnetler, duha namazı ve tesbih namazı gibi namazlar hariç nafie namazlardan daha evlâ ve önemli olduğunu savunan görüşe de yer vermektedir. Bedensel zayıflık, yorgunluk, bitkinlik veya ölüm korkusu ya da geçimini sağladığı malın kesilmesi, kaybolması veya zarar görmesi gibi meşakkatler olmadıkça sonra da olsa vaktinde kılınmayan namazların kazasının yapılması vaciptir.³⁰⁸

Bir mazeret olmaksızın vaktinde kılınmayan namazın kazası hakkında Şafii mezhebinde iki görüş olduğuna Korkud yer vermektedir. Iraklılar ve Horasanlılar tarafından tercih edilen ve İmam Gazâlî'nin üzerinde fikir birliği olduğunu söylediği ve de İmam Zerkeşî'nin (ö. 1392) *el-Hadim* adlı eserinde yer verdiği görüşe göre vaktinde kılınmayan namazın kazasının hemen yapılmasının vacip, sonraya bırakmanın ise caiz olduğu görüşüdür. İkincisi ise yukarıda zikri geçen, Hanefilerin oruç hakkında söylediklerine binaen vaktinde kılınmayan namazın kazasının mutlak bir şekilde sonraya bırakılabilmesidir.³⁰⁹

³⁰⁵ Ahmed b. Abdurrahman es-Sââti, *el-Fethu'r-Rabbani*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arâbi, c. 10, s. 130.

³⁰⁶ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 61^b.

³⁰⁷ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 61^b.

³⁰⁸ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 62^a.

³⁰⁹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 62^a.

10. 3. Ramazan Orucunun Kazasında

Korkud, orucun kazasının gerekliliğini bazı yerlerde özellikle Hanefî mezhebine mensup olanların orucun kazası hakkındaki görüşlere kıyas ederek ele almıştır. Korkud, Hanefî mezhebi âlimlerinden *el-Hidaye* adlı eserin yazarı İmam Merğınani'nin, “ramazan ayı içerisinde tutulmayan farz orucun gönül rahatlığıyla yerine getirilmesi için kazasının terahi üzerine (yani zaman içerisinde) yapılması gerekir”³¹⁰ görüşü ile konuya başlamıştır.³¹¹ Ancak *Gayet'ül-Beyan* adlı eserin yazarı Şemseddin er-Remli'nin (ö. 1596) görüşüne göre ise orucun kazası mutlak bir emir ile vacip kılınmıştır. Fakat mutlak emir de Şafî mezhebi âlimlerinin benimsediği sahih görüşe göre *fevre* veya *terahiye* delalet etmez. İmam Ebu Hasan el-Kerhî'nin (ö. 952) görüşü buna muhaliftir. Ona göre konuyla ilgili emrin mutlak olmasından dolayı orucun kazasının yapıldığı herhangi bir vakit, kazayı muayyen bir dönem olmaktan çıkarır. Bunun içindir ki gönül rahatlığıyla dilediği vakitte kaza yapılabilir. Çünkü kazanın *fevren* yapılması halinde *terahiye* dayalı gönül rızası o zaman ortadan kalkar.

Korkud, mutlak emir siğasının ferv ve tekrar gerektirip gerektirmediğini ilgili yerlerde açıkladığını ifade etmektedir. Fakat konuyla ilgili özet olarak şunları söylemektedir. Mutlak emir, *fevr* veya *terahiye* delalet etmezse bile oruç, namaz ve hac gibi ibadetlerin kazasını da menetmez. Aynı şekilde bu ibadetlerin kazasını, bunları kasten terk edene *fevren* veya *terahiyen* gerektiğini de ifade etmez. Çünkü *terahilik* kolaylaştırır ve hafifletir. Hâlbuki kasten bu ibadetleri terk eden bunu değil de sıkıntıyı, zorlanmayı hak eder.

Korkud, Hanefî âlimlere ait olan “Oruç muvakkat bir ibadettir. Onun kazası bir sonraki oruca kadar bırakılmamalıdır”³¹² görüşüne yer vermektedir. Buna mukabil Şafiilerin görüşünü de hemen peşinden zikretmektedir. Vaktinde tutulmayan oruç, vaktinde kılınmayan namaz gibidir. Şayet hayız, nifas, hastalık, bayılma veya yolculuk gibi mazeretlere binaen tutulmamışsa kazası bir sonraki ramazan ayı gelmeden önce iki ramazan arası geniş vakitte yapılabilir. Ancak Korkud'un tercihi *fevren* olduğu yönündedir. Korkud, kasten orucu tutmayan hakkında iki görüş

³¹⁰ Ali b. Ebu Bekr el-Merğınani, *el-Hidaye fi Şerhi Bidayeti'l-Mübtedi*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arâbi, Beyrut, c. 1, s. 124.

³¹¹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 62^b.

³¹² Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 63^a.

olduğunu ifade etmektedir. Iraklılara göre doğru olan, kazayı geniş vakte yaymaktır. Ancak Horasanlılara ve bazı Iraklılara göre doğru olan ise kazayı *fevren* yerine getirmektir. Korkud, kendi görüşüne paralellik arz etmesi hasebiyle bu görüşün doğru olduğunu söylemektedir. Korkud, Kamulî'nin³¹³ şu görüşünü de zikretmeden geçmemektedir. Her kim ramazan orucunu tutmamışsa kazasını yapması gerekir. Ancak hayız, yolculuk, unutmak veya havanın herhangi bir sebeple havanın kararmasından dolayı gece olduğunu sanıp yanlışlıkla bir şey yemek ya da içmekten ötürü orucu kazaya kalan kişi, diğer ramazan gelmeden önce ki bu geniş vakitte kazasını eda edebilir.³¹⁴ Yine de müstehap olan, bir an önce kazasını yapmaktır. Zaten herhangi bir mazeret olmaksızın kazasını ertelemek caiz değildir. Tabi ki anlatılan şekillerdeki kaza, mukayyed olan vakte mahsustur. Şayet yolculuk, hastalık gibi mazeret durumu devam edip seneler geçse, kazayı illa iki ramazan arasına sıkıştırması gerekmeyp bu geniş vakitte gücü yettiği zaman yapabilir.³¹⁵ Peki, bir mazeret olmaksızın tutulmayan orucun kazası iki ramazan arasında hemen mi yapılır yoksa diğer ramazana doğru ertelenebilir mi? Bu konuda da Horasan ve Irak cephelerinden iki farklı görüş zuhur etmiştir. Horasanlılar ve bir kısım Iraklılar tarafından benimsenen görüşe göre tutulmayan orucun kazası iki ramazan arasında *fevren* yapılır. Beğavî'ye göre ise yolculuk mazeretine binaen tehir etmek bile caiz değildir. Öyle ki iki ramazan arasında kazasını tutmayıp tehir eden bir kimse, ilk önce yeni gelen ramazanın farz orucunu tutar. Ondan sonra da geçmiş oruçların kazasını yapar. Hatta iki ramazan arasında tutulmayan her günün kazasıyla beraber bir müd³¹⁶ kefaret vermelidir. Şayet tehir ettiği kazanın üzerinden iki veya daha fazla ramazan geçerse bu durumda her sene için ayrı ayrı mı kefaret verecek yoksa bir kere kefaret vermesi yeterli mi olacağı konusunda da iki farklı görüş cereyan etmiştir. İbn

³¹³ Ahmed b. Muhammed b. Ebil-Hazmî Mekkî b. Yasin el-Kamûlî el-Kuraşî el-Mahzûmî, Şafii mezhebi fakihlerinden biridir.

³¹⁴ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 63^a.

³¹⁵ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 64^{a-b}.

³¹⁶ Sözlükte "elleri öne doğru uzatmak" anlamındaki medd kökünden türeyen müd (med) kelimesi "öne uzatılarak birleştirilmiş iki avucun aldığı tahıl miktarı" mânasına gelir. Çoğunlukla hububat ve bakliyat gibi kuru besinlerin ölçümünde kullanılan ölçeğe de müd adı verilir. Kelime İspanyolca'ya almud, Portekizce'ye almude (Dozy – Engelman, s. 180), Hintçe'ye med (mud) şeklinde girmiştir. Arap müddü, özellikle Suriye ile Mısır bölgelerinde kullanılan ve Arapça'ya müdy şeklinde geçen Roma modiusundan farklıdır. Ancak müddün hacminin diğerine kıyasla çok daha küçük olmasına rağmen kaynaklarda genellikle her iki ölçekten de müd şeklinde bahsedilmesi karışıklığa sebebiyet vermiş, çeşitli bölgelerin kendine has hacim ölçü birimlerinin asıl mahallî isimleri yerine müd (kile: ölçek) kelimesiyle anılması da karışıklığı iyice arttırmıştır. (Kellek, Cengiz, "Müd", *DİA*, İstanbul 2006, c. 31, s. 457-459.)

Süreyç'e nispet edilen görüşe göre üzerinden seneler de geçse, geciktirdiği orucun kazasıyla beraber sadece bir kere kefaret verir. Diğer görüşü benimseyenlere göre ise tutmadığı kazanın üzerinden geçen her sene için ayrı ayrı kefaret çıkarır.³¹⁷

Korkud, Malikilerin ortak görüşüne göre ramazanın kazasının fevren yapılmasının vacip olmadığını aktarmaktadır. İbn Abdüsselam'a göre ise ramazan orucunun kazasının vakti ise Şaban ayının sonuna kadardır. Ancak bir an önce tutmak daha müstehaptır. Öyle ki Aşure orucu veya diğer nafîle oruçlarının ramazan orucunun kazasına takdim edilip edilmeyeceği konusunda Malikiler arasında görüş birliği yoktur. Ancak Korkud, İmam Malik'in eserlerinden takdim edilmeyeceğini bildirmektedir. Yine konuyla ilgili İbn Hacıp'e göre, yolculuk veya hastalık gibi bir mazeret olmaksızın bir sonraki ramazanın girmesine kadar kazanın tutulmaması halinde fidyenin gerekeceğinde görüş birliğine varılmıştır.³¹⁸

Korkud, konuyla ilgili Hanbelilerin görüşünü, İbn Kudame üzerinden yaptığı alıntılarla vermektedir. Ramazan orucu kazası olan bir kimse bir sonraki ramazana kadar tehir edebilir. Ancak herhangi bir mazeret olmadan bir sonraki ramazanın girmesine kadar tehir etmek caiz değildir. Şayet tehir ederse ve bir mazereti varsa sadece kaza gerekmektedir. Eğer ki bir mazereti yoksa hem kaza eder hem de her gün için bir fakiri doyurması gerekmektedir.³¹⁹ Korkud, ancak bu konuda kazasını tutana ayrıca fidyeye gerekmediğini savunanların İbn Abbas, İbn Ömer, Ebû Hureyre, Mücahit, Said b. Cübeyr, İmam Malik, Sevrî, Evzaî, İmam Şafîi, Nehaî, Ebû Hanife olduğunu zikretmektedir. Bir mazeret olmadan kazayı ertelese ve üzerinden iki veya daha fazla ramazan geçse bile ona kazaya ilave olarak fidyeye gerekmez. Ancak üzerinden bir ramazanın geçmesine ve herhangi kalıcı bir engelin bulunmamasına rağmen kazasını eda etmeyen kişi vefat ederse onun yerine kaza etmediği her gün için bir fakir doyurulur.³²⁰ Ukdesinde farz oruç bulunan bir kimsenin nafîle oruç tutmasının caiz olmadığını Korkud, Ahmed b. Hanbel'den naklettiği rivayetle temellendirmiştir. Öyle ki ukdesinde farz oruç bulunan kişinin onun kazasını ifa etmeden herhangi bir nafîle oruç veya adak orucu tutması caiz değildir. Yani nafîle

³¹⁷ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 64^{a-b}.

³¹⁸ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 64^a.

³¹⁹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 64^a.

³²⁰ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 64^b.

ve adak oruçları farz orucun kazasından sonra ancak tutulabilir. O halde oruç tutma sıralaması şu şekilde olmaktadır: Farz, adak ve nafil oruç.³²¹

10. 4. Hac Farızasının Kazasında

Şafii olması hasebiyle Korkud, hac farızası konusuna da sadece bu mezhep perspektifinden bakmamıştır. Hem mezhep görüşleri hem de mezhep içi görüşler üzerinden konuya yaklaşmıştır. Hanefilerin bu konudaki görüşünü şöyle açıklamaktadır: Hac yapma şartları taşıyan yükümlünün, herhangi bir sebepten dolayı o sene hac görevini getirmemesi durumunda bir sonraki sene bir cezaya maruz kalmadan bu ibadetini yerine getirir.³²²

Korkud, İmam Nevevî'nin bu konudaki görüşü üzerinden Şafii mezhebinin fikrini şöyle aktarmaktadır: Farz olsun nafil olsun hac farızasını bozan bir kimsenin kazasını yerine getirmesi gerektiğinde mezhep içinde görüş birliği mevcuttur. Ancak hac farızası cinsel ilişkiyle bozulursa kazasıyla beraber kefarete de gerekmektedir.³²³ Mezhep içinde benimsenen görüşe göre bozulan haccın kazasının fevren yapılması gerekse de daha geniş vakitte de yapılabileceği görüşünü benimseyenler de vardır. Korkud, aynı zamanda yükümlünün imkân varken kazasını her seferinde sonraki senelere tehir etmesinin onu günahkâr yapacağını savunan görüşün olduğunu da Korkud zikretmektedir.³²⁴ Şayet kazanın hemen yapılması gerekmez görüşü benimsenirse ve bir kadın da ivedilikle bozulan hac farızasının kazasını yerine getirmek isterse o zaman onun eşi daha sonra yapmasını isteyerek o an için izin vermeyebilir. Ancak kazanın fevren yapılması gerektiği görüşü savunulursa o zaman da kocasının böyle bir talepte bulunma lüksü kalmaz.³²⁵

Korkud, Malikilerin de bu konudaki görüşlerine yer vermektedir. Malikilerin benimsediği görüşe göre, hac ibadeti olsun umre ibadeti olsun bozulduğu zaman bir an önce telafisinin yapılması gerekmektedir. İster farz isterse nafil olsun bozulan haccın kazası, hiç araya vakit koymadan bir sonraki sene hac mevsiminde yerine getirilmelidir. Ancak bozulan umre olursa bozulanın ihramından çıktıktan sonra kazasını yapmalıdır. Çünkü umre için muayyen bir zaman dilimi yoktur. Senenin her

³²¹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 64^b.

³²² Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 64^b.

³²³ Öğüt, Salim, "Fidyeye", *DİA*, İstanbul 1996, c. 13, s. 55-57.

³²⁴ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 65^a.

³²⁵ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 65^b.

vaktinde yapılabilmektedir. Onun için de ihramdan çıktığı gibi bozulan umrenin kazasını yapması Maliki mezhebine göre müstehab olandır.

Bozulan hac farızasının kazasını yerine getirmek için ihrama girildikten sonra tekrar bu kaza haccı da bozulursa kaza olarak bu sefer iki hac yapmak lazımdır. Malikiler arasında meşhur olan görüşe göre kazanın biri asıl olan hac ibadeti için, diğeri ise bozulan kazanın kazası olarak yapılır. Ancak mezhep içinde evla olan görüşe göre ise bir kaza olarak bir hac yapması yeterlidir. Korkud, Bahram b. Abdullah ed-Demiri'nin (ö. 1402)³²⁶ *es-Seğir* adlı eserinde benimsediği görüşün ise şöyle olduğunu aktarmaktadır: Nasıl ki kaza haccının bozulmasından dolayı kazanın kazası olarak ikinci kez hacın yapılması gerekiyorsa, asıl haccın bozulmasından sonra kesilmesi gereken kurbanla beraber bozulan kazanın da yerine kurban kesmek gerekmektedir. Maliki mezhebi fakihlerinden İbnu'l-Kasım ve İbn Vehb de bu görüştedir. Ancak yine bu mezhep âlimlerinden olan Abdumelik el-Mâcişun'un (ö. 827)³²⁷ savunduğu görüşe göre ise sadece bozulan asıl hac için kurban kesilir.³²⁸

Korkud, Hanbeli mezhebi fakihlerinden İbn Kudame'nin bu konudaki görüşünü de zikretmeden geçmemiştir. *el-Muğni* adlı eserinde İbn Kudame şu değerlendirmede bulunmuştur: Haccı bozulan bir kimsenin ihramdan çıkmadan onu tamamlaması gerekmektedir. Yine de her duruma karşı tedbirli olmak için de bozulan hacca mukabil hac yapması lazım gelmektedir. Fakat bozulan hac, şer'i delille sabit olan farz hac veya adak hacı ya da kaza hacı ise buna karşılık yapılan telefi hacı da mükâfat cinsinden olur. Kazası da fevren yerine getirilmelidir. Korkud, mezhepte bu görüşe muhalif bir söylemin de bulunmadığı kaydını eklemektedir. Ayrıca İbni Kudame, kaza haccının bozulması durumunda ise kazanın kazasını yapmak gerekmediğini sadece asıl haccın kazasının yeterli olduğu görüşünü benimsemektedir.³²⁹

³²⁶ Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden biridir. İsmi, Behrâm b. Abdullah b. Abdülazîz b. Ömer b. İvaz b. Ömer Sülemî Demîrî'dir

³²⁷ Mâlikî mezhebinin meşhûr fıkıh âlimlerinden biridir. İsmi, Adûlmelik bin Abdülazîz bin Abdullah bin Ebî Seleme el-Mâcişûn et-Teymî'dir.

³²⁸ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 65^b.

³²⁹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 65^b.

10. 5. Kefaretlerde Fevrilik ve Terahilik

Korkud, kefareti konusunu da fevrilik ve terahilik açısından değerlendirmiştir. Bir düşmanlık olmadan yanlışlıkla adam öldürme kefareti ve bazı yemin çeşitlerinin kefaretinde kasıt olmadığı için terahilik olduğunda görüş birliği söz konusudur. Şayet bu durumlarda kasıt varsa kefaretin fevren mi terahiyen mi olacağı hususunda iki görüş zikredilmektedir. Kaffâl'ın de içinde bulunduğu bir takım fakihe göre kefaretin en kısa zamanda verilmesidir. Buna mukabil görüş ise kefaretin sonraki geniş zaman içerisinde verilebileceğidir.³³⁰

Şehzade Korkud, bu konularda değerlendirmelerine şu şekilde devam etmektedir. Yukarıda zikredilen hususlara binaen bazı yerlerde tövbenin gerektiği mevzular üzerinde de durmaktadır. Korkud, abid, zahid biri olduğundan zikredilen konularda yaptığı bu fikhî değerlendirmelere bir mutasavvıf perspektifiyle yaklaşmaktadır. Şer'î delillerle farz olduğu sabit olan bir ibadetin terkinden dolayı kişinin günahkâr olacağından tövbe etmesi gerekmektedir. Kişi terk ettiği namaz, oruç gibi ibadetler için tövbe etse, bu ibadetlerinin yerine getirmediği kazalarının tövbesi nasıl sahih olur. Çünkü bir ibadetin edasının terkiyle kazasının terki aynı şey değildir. Şayet ikisi arasında bir fark yoktur diye bakılırsa o zaman durum şuna benzer: Yapılan zinalar arasından sadece birinden tövbe etmek ya da içilen içkilerden sadece birinden tövbe etmek gibi olur. Dolayısıyla kazayı terk eden bir kimsenin sadece asıl ibadetin terki için tövbe etmesi kabul görmez.³³¹ Korkud'a göre, gerçek şu ki bir ibadetin edasının terki büyük günahlardandır. Fakat kaza ibadetinin terkinin büyük günahlardan sayılıp sayılmayacağı hususunda bazı araştırmalar ortaya konulmuştur. Çünkü kazanın terki mutlak bir şekilde kazayı yerine getirmek için bir azim göstermeden olabileceği gibi geciktirilerek de olabilir. Örneğin her ne kadar üzüm şirasından yapılırsa da içki içmek sarhoş etmese dahi mutlak bir şekilde haramdır. Diğer mutlak sarhoş ediciler de icma' ile büyük günahlardandır. Ancak Korkud, bunlardan sarhoş etmeyecek miktardakinin büyük günahlardan sayılıp sayılmayacağı hususunda âlimler arasında ihtilaf olduğunu ifade etmektedir.³³² Bu ihtilafa örnek mahiyetinde, Kadı el-Maverdi'nin *el-Havi* adlı eserinde yaptığı değerlendirme zikredilmektedir.

³³⁰ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 66^a.

³³¹ Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 66^a.

³³² Korkud, *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, s. 66^b.

SONUÇ

Şehzade Korkud, bir devlet adamı kimliğinden çok bir âlim ve bir sanatçı kimliğiyle ön plana çıkmıştır. Bazen saltanatı asla ve kat'a istemediğini dile getirse de bazen de ideal hükümdar adayının âlim, zahit biri olması gerektiğine dikkat çekerek kendisini işaret etmiştir.

Zihnini meşgul eden meselelere çözüm bulmak için geniş çaplı okumalar ve araştırmalar yapmasından ve özellikle fıkıh ilminde geride bıraktığı eserlerden anlaşılacağı üzere Korkud, İslam hukuku alanında güçlü bir otoritedir.

Firkah'ın *er-Ruhsatu'l-'Amîmetu fî Ahkâmi'l-Ganîmeti* adlı risalesinde ganimetle ilgili ilmi yorumları, her ne kadar başta İmam Nevevi ve Şehzade Korkud tarafından isabetli görülme de dönemin güncel problemi haline gelen ganimet taksimi hakkında bir içtihat vasfı taşıdığı göz ardı edilemez. Nitekim İmam Nevevi'nin *Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha* adlı eserinde Firkah'ın isabetli görmediği iddialarına verdiği cevaplar da bu türdendir. Aynı şekilde Şehzade Korkud'un da Firkah'a yönelttiği eleştiriler de gündemde olan meselelerde içtihad etme çabasından başka bir şey değildir.

Korkud'un, Firkah'a karşı kullandığı en güçlü argüman icma delilidir. Firkah'ın bütün ilmi çabaları, icmaya mühalif hareket etmesi gerekçesiyle Korkud tarafından yer yer itibar edilmediği görülmektedir. İmam Nevevi'nin ve Korkud'un, Firkah'ın ganimet konusundaki iddiaları üzerinde yoğun mesai harcamasının nedenini, bu iddiaların zihinleri meşgul edebilme potansiyeline sahip olmalarına dayandırmak mümkündür.

Ayrıca Korkud'un genelde Şafii mezhebi müktesebatından özelde ise İmam Nevevi, İmam Gazali gibi âlimlerden faydalanması onun bu mezhep çizgisini takip eden bir âlim olduğunu göstermektedir.

Nitekim Korkud'un, özellikle *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar* esrinde İmâm Nevevî ve diğer Şafii âlimlerden yaptığı iktibasların çok olması hasebiyle onun bir mutlak müçtehitin ziyade, mezhep içi ehli tercihten biri olduğu havasını yansıtmaktadır. Ayrıca görüştüğü âlimlerin ve ulaştığı ilmi birikimin fikri anlamda bazı meselelerde kendisini tatmin etmediğinin neticesinde yaptığı değerlendirmeler ise onun meselede müçtehit gibi davrandığını göstermektedir.

Bununla birlikte mezhep taassubu yapmayan Korkud'un, kendi döneminde problemleri gördüğü konularda öncelikle klasik eserlerden çözüm bulmaya çalışması, onun geleneksel ilmi çizgiyi takip ettiğinin kanıtı sayılabilmektedir.

Ayrıca ele aldığı meseleleri, Şafii mezhebi kaynaklarını esas alarak farklı mezhep ve mükteşebatı inceleyerek ve "ekulu" (ben de derim ki) ifadesiyle kendi görüşünü de açıklayarak sonuca bağlamaktadır. Dini ve itikadi birçok meselede Şafii mezhebinin görüşlerini tercih ettiğı eserlerinden anlaşılmaktadır. Bu da onun bu mezhep çizgisini referans aldığıının bir kanıtı niteliğindedir.

Korkud, hem cismen hem de ruhen zayıf bir yapıya sahip biri olarak, sultanlıktan, valilikten, idari işlerden ve siyasi çekişmelerden uzak durmak istemişse de "kardeş katli" uygulaması onu her daim tedirgin etmiş ve bu uygulamanın bir sonucu olarak her ne kadar istemese de kendisini sultan olma yollarını aramaya sevk etmiştir. Bu durum da onun kararsız, tasalı ve bezgin bir hayat yaşamaya sevk etmiştir. Tam da bu nokta, Korkud'un fikri kişiliğinin net bir şekilde anlaşılmasının önünde bir perdedir.

Korkud'un yüzlerce cilt eseri barındıran kütüphanesi Manisa kalesinde mevcuttu. Eserlerinden bazılarının Topkapı sarayı kütüphanesinde çıkmasından dolayı, bu kütüphanesinin daha sonra kardeşi Sultan Selim tarafından Topkapı sarayına nakledilmiş olabileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulkerim b. Muhammed er-Rafii: *el-Aziz Şerhu'l-Veciz*, Beyrut, 1997.
- Abdullah b. Abdurrahman el-Kayrevani el-Maliki: *en-Nevadir ve'z-Ziyadat*, Beyrut, 1999.
- Abdurrahman b. Ahmed ed-Dımeşkî el-Hanbelî: *Cami'u'l-Ulum ve'l-Hükm fi Şerhi Hamsine Hadis min Cevâmi'u'l-Kellem*, (thk. Muhammed Ahmed Ebû Nûr), Daru's-Selam, yy, 2004.
- Ahmed b. Abdurrahman es-Sââtî: *el-Fethu'r-Rabbani*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arâbi.
- Ali b. Ebu Bekr el-Merğınani: *el-Hidaye fi Şerhi Bidayeti'l-Mübtedi*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arâbi, Beyrut.
- Atay, Hüseyin: “Fatih-Süleymaniye Medreselerinde Ders Programları ve icazetnameler”, *Vakıflar Dergisi*, 13, (1981).
- Aydın, Mehmet Akif: *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları 2013.
- Bedrettin el-Aynî: *el-Binaye Şerhu'l-Hidaye*, Beyrut, 2000.
- Bedrettin el-Aynî: *Münhetü's-Sülûk fi Şerhi'l-Mülûk*, Vizaretu'l-Evkaf ve Şuûni'l-İslamiyye, Katar 2007.
- Bedrettin el-Aynî: *Umdetü'l-Kari Şerhu Sahihi Buhari*, Daru İhyai'l-Turasi'l-Arabiyy, Beyrut.

Cici, Recep:

“İslam Hukuk Tarihi Açısından İlk
Dönem Osmanlı Hukuk Çalışmalarına
Bir Bakış”, *U.Ü. İlahiyat Fakültesi
Dergisi* 1994, c. 6, sy. 6, s. 241-260.

Çelik, Hüseyin:

“Fey ve Ganimet Ayetleri Çerçevesinde
Hz. Ömer’in Sevad Arazisi Hakkındaki
Uygulamasının Değerlendirilmesi”,
KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 15(2010)
s. 75-100.

Ebu Bekr el-Beyhaki:

*el-Hilafat Beyne İmameyn eş-Şafii ve
Ebu Hanife*, er-Ravde li’n-Neşr ve’t-
Revzi’, Kahire 2015.

Ebu Bekr el-Beyhaki:

es-Sünen el-Kebir, (thk. Muhammed
Abdulkadir Ata), Daru’l-İlmiyye, Beyrut
2003.

Ebu Bekr el-Beyhaki:

Marifetu’s-Sünen ve’l-asar, Daru’l-
Vefa, Mısır 1991.

Ebu Hafs Siraceddin eş-Şafii:

et-Tavdih li Cami’ es-Sahih, Daru’l-
Nevadir 2008.

Ebu İshak eş-Şirazi:

el-Mühezzebe fi Fikhi İmam Eş-Şafii,
Daru’l-Kutub el-İlmiyye.

Ebu İzz el-Hanefi:

el-Tenbiye ala Müşkilati’l-Hidaye,
Suûdi Arabistan, 2003.

- Ebu Kasım et-Taberi: *el-Mu‘cem el-Kebir*, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire 1994.
- Ebu’l-Beka Kemaleddin ed-Demiri: *Necmu’l-Vahhac fî Şerhi’l-Minhac*, daru’l-Minhac, Cidde.
- Ebu’l-Fadl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalâni: *Fıkhu’l-İslam Şerhu Buluğu’l-Meram*, Mutabi‘u’r-Raşid, Medine-i Münevvere 1982.
- Ebu’l-Ferec İbni Kudame: *eş-Şerhu’l-Kebir*, Mısır, 1995.
- Ebu’l-Velid el-Kurtubi: *el-Beyan ve’t-Tahsil*, Daru’lGarbi’l-İslami, Beyrut, 1988.
- Emecen, Feridun: “Şehzâde Korkud”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, İstanbul, s.205-207.
- Fayda, Mustafa: “Fey”, *DİA*, s. 511-513.
- Tâcuddîn Abdurrahman b. İbrahim el-Fezârî el-Firkâh: *er-Ruhsatu’l-‘Amîmetu fî Ahkâmi’l-Ganîmeti*, (tah. Nâsır b. Suûd b. Abdullah es-Selâme), Feyyûm, Darû’l-Felâh 2002.
- Furat, Ahmet Hamdi: “Osmanlı Hanedanında Şafii Bir Fakih: Şehzade Korkud (Ganimet Ahkâmıyla Alâkalı Kitabı Halli İşkâli’l-Efkâr fî Hilli Emvâli’l-Küffâr İsimli Eseri Bağlamında)”, *Ekev Akademisi dergisi*, yıl, 2010, sayı 44, s. 193-212.

Gözübenli, Beşir:

“Firkâh”, *DİA*, İstanbul 1996, c. 13, s. 135.

Güman, Osman:

“*er-Ruhsatu’l-‘Amîmetu fî Ahkâmî’l-Ganîmeti*” *Adlı Risalenin Çeviri Ve Değerlendirmesi*, Hikmet Yurdu, Yıl: 6, C: 6, Sayı: 11, Ocak – Haziran 2013/1, s. 319-339.

Hamza Muhammed Kasım:

Menâru’l-Kari’ Şerhu Muhtasari Sâhihi Bûharî, Mektebetu Daru’l-Beyan, Şam 1990.

Hızlı, Mefail:

“Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *U. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2008, c. 17, sy. 1, s. 25-46.

İbn Esir el-Cezeri:

eş-Şafi fî Müsned eş-Şafii, Mektebetu’r-Ruşd, Riyad.

İbni Abidin:

Redu’l-Muhtar, Daru’l-Fikr, Beyrut, 1992.

İbni Ali El-İsnevi:

el-Hidayetu ila Evhami’l-Kifaye, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2009.

İbni Hacer el-Heytemi:

Tuhfetu’l-Muhtac fî Şerhi’l-minhac, el-Mektebetu’t-Tarihîyyetu’l-Kübra, Mısır, 1983.

İbni Kudame el-Makdisi:

el-Muğni, Mektebetu’l-Kahire, 1968.

İbni Kudame el-Makdisi:	<i>eş-Şerhu'l-Kebir</i> , Kahire, 1995.
İbni Rüşd el-Hafid:	<i>Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid</i> , Daru'l-Hadis, Kahire, 2004.
İbnu Behadir ez-Zerkeşi:	<i>Habaya'z-Zavaya</i> , Vizaretu'l-Evkaf, Kuveyt.
İbnu Habban ed-Darimi:	<i>el-İhsan fi sahihi İbni Habban</i> , (tah. Şuayb el-Arnaut), yay. Muesesetü Risale, Beyrut, 1988.
İbnu'l-Ferra el-Begavi:	<i>et-Tezhi fi Fıkhi'l-İmam eş-Şafii</i> , Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 1997.
İbnü'l-Kayyim el-Cevzi:	<i>İ'lamu'l-Muvakki'in an Rabbi'l-Alemin</i> , Sudi Arabistan, h.1423.
İmam Gazali:	<i>el-İktisad fi'l-İtikad</i> , Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
İmam Gazali:	<i>el-Vesit fi'l-Mezheb</i> , Daru'l-İslam, Kahire.
İmam Nevevi:	<i>el-Minhac Şerhu Sahihi Müslim</i> , Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyy, Beyrut.
İmam Nevevi:	<i>Ravde't-Talibin ve Umdet'l-Müftin</i> , Mektebetu'l-İslami, Beyrut 1991.
İmama Nevevi:	<i>Meseletü Vücûbi Tahmîsi'l-Ganîmeti ve Kismetü Bakiha</i> , (tah. Nâsır b. Suûd b. Abdullah es-Selâme), Feyyûm, Darû'l-

- Felâh 2002.
- İmam Şafii: *el-Ümm*, Daru'l-Ma'rife, Beyrût 1999.
- İmamü'l-Haremeyn el-Cüveyni: *Nihayetu'l-Matlab fî Dirayeti'l-Mezheb*, Daru'l-Minhac, 2007.
- İnalcık, Halil: "Mehmet II", *DİA*, Ankara 2003, c. 28, s. 395-407.
- İzzedin Ebu İbrahim el-Kehlani: *Sübulü's-Selam*, Daru'l-Hadis, yy. ty.
- Kallek, Cengiz: Kaffal Abdullah b. Ahmet", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 24, s.146.
- Kayadibi, Fahri: "Fatih Sultan Mehmet Döneminde Eğitim ve Bilim", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, sy. 8, s. 1-19.
- Kayapınar, Hasan: " XVI. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Fıkıh Eğitimi (Sahn-ı Seman ve Süleymaniye Örneği), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 10, sy. 54, y. 2017, s. 1010.
- Kazan Nas, Şevkiye: "Bir Şehir Bir Şair Sancak Beyi: Şehzade Korkud," *Antalya Kitapları -1-*, Palet Yayınları, Antalya 2018, s. 5; Uzunçarşılı, *II. Bayezid'in Oğullarından Sultan Korkut*, s. 906-921.
- Koca, Ferhat: "Gulul", *DİA*, İstanbul 1996, c. 14, s. 190-192.

- Köksal, Asım Cüneyd: *Şehzade Korkud, İslam'da Ganimet ve Cariyelik*, İsar yayınları, İstanbul 2013.
- Laşin, Musa Şahin: *Feth'ul-Mün'im fi Şerhi'l-Müslim*, Daru'l-Şuruk, 2002.
- Maverdi: *el-Havi el-Kebir*, Daru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut 1999.
- Merğınani: *el-Hidaye fi Şerhi Bidayeti'l-Mübtedi*, (thk. Talal Yusuf), Beyrut.
- Muhammed b. Abdulkerim: *el-Aziz Şerhu'l-Veciz*, Beyrut, 1997.
- Mustafa el-Hin, Mustafa el-Buğa: *el-Fıkhu'l-Menheci Ala Mezhebi'l-İmam eş-Şafii*, Daru'l Kalem, Dımaşk, 1992.
- Necmettin İbni Raf'a: *Kifayetü'l-Nebih fi Şerhi't-Tenbih*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.
- Öğüt, Salim: "Fidye", *DİA*, İstanbul 1996, c. 13, s. 55-57.
- Süheyb Abdulcebbar: *el-Cami' es-Sahih li's-Sünen ve'l-Mesnid*, (basılmamış) 2014.
- Şehabuddin er-Remli: *Fethu'r-Rahman*, Daru'l-Minhac, Beyrut, 2009.
- Şehabuddin er-Remli: *Ğayetu'l-Beyan*, Daru'l-Marife, Beyrut.
- Şehzade Abdurrahman Damat Efendi: *Mecmeu'l-Enhur fi Şerhi Multeka'l-*

- Ebhur*, Daru İhyai'l-Turasi'l-Arabiyy.
- Şehzade Korkud: *Da'vetu'n-Nefsi't-Taliha İle'l-A'mali's-Saliha*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Eserler Ayasofya bölümü 1763.
- Şehzade Korkud: *Hallu İşkali'l-Efkâr Fi Hilli Emvali'l-Küffar*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü 1142.
- Şemseddin er-Remli: *Nihayetu'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhac*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1984.
- Şemseddin Şürbini: *Muğni'l-Muhtaç ila Marifeti Meani'l-Elfaz el-Minhac*, Daru'l-Mektebi'l-İlmiyye, 1994.
- Telkenaroğlu, Rahmi: “Osmanlı’dan Günümüze Anadolu Medreselerinde Fıkıh Tedrisatı ve Sorunları” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 2012, sy. 20 s. 151-177.
- Tirmîzi: *Camiu'l-Kebir*, (thk. Beşşar Avvad Ma'ruf), Daru'l-Garbi'l-İslamî, Beyrût 1998.
- Unan, Fahri: “Sahn-ı Seman” *DİA*, İstanbul 2008,
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: “II. Bayezid’in Oğullarından Sultan Korkut”, *Osmanlı Hanedanı Üstüne İncelemeler (Seçme makaleler 2)* içerisinde, s. 539-601.

Yahya b. Ebu Hayr el-Yemeni eş-Şafii: *el-beyan fi Mezhebi İmam Şafii, (thk. Kasım Muhammed en-Nuri)*, Daru'l-Minhac, Cidde 2000.

Yaman, Ahmet: “Tenfil”, *DİA*, İstanbul 2011, c. 40, s. 451-452.

Zeynuddin et-Tenuhi: *el-Mümti' fi Şerhi'l-Mukni'*, Mektebetü'l-Esedi, Mekke.

